

Vladimir Geiger: Skica za povijest Đakova i Đakovštine
u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba...

ZBORNİK MUZEJA ĐAKOVŠTINE (2013.) str. 7-84

Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918.

UDK 94(497.5 Đakovo)“1918“

Vladimir Geiger

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

U radu se na temelju arhivskoga gradiva, onodobnog tiska i historiografske, publicističke i memoarske literature prikazuje i razmatra stanje i razvoj događaja u Đakovu i Đakovštini potkraj 1918., neposredno po završetku Prvoga svjetskog rata, nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije i u vrijeme privremeno proglašene Države Slovenaca, Hrvata i Srba, te prije stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Riječ je o mjesec dana, 29. listopada do 1. prosinca 1918., uglavnom neizvjesnih, ali i burnih događaja i u Hrvatskoj, i u Slavoniji, pa i u Đakovu i Đakovštini.

Ključne riječi: Đakovo i Đakovština, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Država Slovenaca, Hrvata i Srba, zeleni kadar, Ivan Ribar, Božo Matijević, 1918.

U svibnju 1917. u Carevinskom vijeću u Beču sastao se Jugoslavenski klub zastupnika i Svibanjskom deklaracijom tražio ujedinjenje svih zemalja Austro-Ugarske Monarhije u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi “u jedno samostalno od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj

podlozi osnovano državno tijelo, pod Žezlom habsburško-lotarinške dinastije.” Ratni ciljevi Antante, pa ni načela predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Woodrowa Wilsona, nisu predviđali rušenje Austro-Ugarske Monarhije, ali su događaji krenuli drugim smjerom. Krajem Prvoga svjetskog rata postalo je jasno kako se Austro-Ugarska Monarhija neće održati i kako će narodi unutar njezinih granica tražiti proglašenje samostalnih država. U Zagrebu je 6. listopada 1918. stvoreno Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, kao vrhovno političko predstavništvo tih naroda u Austro-Ugarskoj Monarhiji, s programom ujedinjenja i stvaranja neovisne i demokratske države na južnoslavenskim prostorima Austro-Ugarske Monarhije. Hrvatsko-srpska koalicija ušla je u Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 8. listopada 1918. Središnji odbor Narodnog vijeća SHS deklaracijom odbacuje Manifest austrougarskog cara i kralja Karla I. (IV.) o federalizaciji austrijskog dijela Austro-Ugarske Monarhije i zahtijeva “ujedinjenje cjelokupnog našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju, bez obzira na ma koje pokrajinske ili državne granice u kojima danas žive - u jednu jedinstvenu, potpuno suverenu državu na načelima političke i ekonomske demokracije.” Sabor Hrvatske, Slavonije i Dalmacije je 29. listopada 1918., dan po kapitulaciji Austro-Ugarske Monarhije proglasio razvrgnuće svih državno-pravnih veza s Austrijom i Ugarskom, te proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, od ozemlja Austro-Ugarske Monarhije na kojima su živjeli južnoslavenski narodi, s Narodnim vijećem Slovenaca, Hrvata i Srba i s vladom kojoj se na čelu nalazio Slovenac Anton Korošec i potpredsjednici Hrvat Ante Pavelić, stariji i Srbin Svetozar Pribičević. Austro-Ugarska Monarhija priznaje novonastalo stanje i zapovijeda da njena ratna mornarica prijeđe pod nadzor Narodnoga vijeća SHS, a “Hrvati” iz grada Rijeke zahtijevaju ujedinjenje s Italijom. Predstavnici Kraljevine Srbije, Narodnog vijeća SHS-a i Jugoslavenskog odbora sastali su se početkom studenoga 1918. u Ženevi i dogovorili o stvaranju zajedničke države u koju bi pozvali i Kraljevinu Crnu Goru. Ženevskom deklaracijom predviđalo se očuvanje Države SHS i Srbije kao zasebnih državnih cjelina, ali je srpska vlada sadržaj deklaracije izigrala. U vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije, u potpunom kaosu, novu Državu SHS nitko u inozemstvu nije htio priznati. Razvoj međunarodnih događaja nije bio za Državu SHS, jer su na stol došla Antantina obećanja Italiji, a Kraljevina Srbija je imala svoje namjere organiziranja buduće južnoslavenske države. Italija je prema obećanjima iz Londonskog ugovora nastojala zauzeti Rijeku, otoke, Istru, Trst, a srbijanska vojska ušla je u Bačku i Banat, te je 25. studenoga 1918. održana Narodna skupština Vojvodine. No, Srbi su falsificirali zapisnik skupštine, te objavili da se Vojvodina izravno sjedinjuje sa Srbijom. Nakon toga se u Crnoj Gori održala Podgorička skupština, na kojoj je

pod pritiskom donesena odluka o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom. Za to vrijeme se u Središnjem odboru Narodnog vijeća SHS raspravljalo o budućem uređenju zajedničke države. S. Pribićević je sve rjeđe sazivao Središnji odbor, a odluke donosio na Predsjedništvu u kojem je imao svu vlast. Stjepan Radić težio je konfederalno-federalnom konceptu s utvrđenim uvjetima i jamstvima oko ujedinjenja, dok je prvak Hrvatsko-srpske koalicije S. Pribićević težio unitarističko-centralističkim idejama. Na sjednici od 23. i 24. studenoga 1918. Središnji odbor Narodnog vijeća Države SHS zaključuje da se ide na ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom i prihvaća Naputak Delegaciji Narodnog vijeća SHS. Krajem studenoga 1918. izaslanstvo Narodnog vijeća Države SHS krenulo je u Beograd. Dana 1. prosinca 1918. primio ih je regent Aleksandar I. Karađorđević kojemu je A. Pavelić, stariji, pročitao netom sastavljenu Adresu, koju je regent Aleksandar saslušao i potom pročitao unaprijed pripremljeni odgovor kojim je proglasio u ime kralja Petra Karađorđevića “ujedinjenje samostalne Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Kraljevinom Srbijom u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca”. Prvoprosinačkim činom 1918. osnovana je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.¹

- 1 O različitim tumačenjima djelovanja Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba i nastanka Države Slovenaca, Hrvata i Srba, te njezina ujedinjenja s kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom, usp.: Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919.*, Zagreb, 1920.; Bogdan Krizman, Osnivanje “Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu” 1918, *Historijski zbornik*, god. VII, br. 1-4, Zagreb, 1954., str. 23.-32.; Bogdan Krizman, Početak rada “Narodnog vijeća SHS” u Zagrebu 1918 godine, *Istorijski pregled*, god. I, br. 2, Zagreb, 1954., str. 39.-47.; Ante Mandić, *Fragmenti za historiju ujedinjenja*, Zagreb, 1956.; Srđan Budisavljević, *Stvaranje Države Srba, Hrvata i Slovenaca. Povodom četrdesetogodišnjice jugoslovenskog ujedinjenja*, Zagreb, 1958.; Bogdan Krizman, Zapisnici središnjeg odbora “Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba” u Zagrebu, *Starine*, knj. 48, Zagreb, 1958., str. 331.-386.; Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka*, Druga knjiga, *Srbija - Crna Gora - Makedonija - Jugoslavija 1918.-1945.*, Zagreb, 1959., str. 175.-218.; Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, I, Zagreb, 1961., str. 24.-138.; Dragoslav Janković, Bogdan Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države (I. I - 20. XII 1918)*, Tom I i II, Beograd, 1964.; Bogdan Krizman, “Prevrat” u Zagrebu i stvaranje “Države Slovenaca, Hrvata i Srba” u listopadu 1918. godine, *Zbornik*, god. 6, br. 6, Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod, 1973., str. 173.-243.; Bogdan Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Zagreb, 1977.; Neda Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca - Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb, 1989.; Bogdan Krizman, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb, 1989.; Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Drugi dio, Zagreb, 1990., str. 21.-135.; Ljubo Boban, Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 24, br. 3, Zagreb, 1992., str. 45.-60. ili Ljubo Boban, Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba, *Radovi*, Vol. 26, Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 1993., str. 187.-198.; Hodimir Sirotković, O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918., *Časopis za suvremenu povijest*, god. 24, br. 3, Zagreb, 1992., str. 61.-74. ili Hodimir Sirotković, O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918., *Radovi*, Vol. 26, Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 1993., str. 199.-208.; Stanislava Koprivica-Oštrić, Konstituiranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba 29. listopada 1918. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 25, br. 1, Zagreb, 1992., str. 45.-71.; Franjo Tuđman, *Hrvatska u monarhističkoj*

*

Osječki je tisak opseĐno potkraj listopada 1918. izvijestio “kako je provincija primila glas o osnutku Narodnoga Vijeća [SHS] i Wilsonovu notu o slobodi JuĐnih Slavena”.²

Prema unitaristićkom glasilu *Jug*, u Đakovo, koje je “u zastavama”, “Pjesme i poklici Đvila Jugoslavija, Đvili Hrvati, Srbi i Slovenci! Đvilo narodno vijeće! Đvio dr. [Ante] Trumbić, dr. [Anton] Korošec, dr. [Ante] Pavelić [stariji], dr. [Ivan] Ribar! Đvila sloboda, Đvio [Woodrow] Wilson itd. [...] U 6 sati na večer [23. listopada 1918.] bila je ulica Franje Josipa [današnja Ulica Pape Ivana Pavla II.] i trg pred katedralom pun općinstva. Sve je bilo nekuda svećano, dirnuto, velićajno raspoloĐeno. Pred općinskom vijećnicom vrsta se povorka. Dolaze vatrogasci u odorama sa zapovjednikom g. [Ivanom (Ivšom)] Gabutom sa velikom hrvatskom trobojkom, a omladina sa srpskom i slovenskom. Baklje i lampioni. U povorci oko 2000 gradjana, omladine, dama, gospodićna i gradjanki, lijep broj ruskih zarobljenika. [...] Uz klicanje i pjevanje kretala se povorka kroz sve ulice trga Đjakova. Sve je bilo oduševljeno. Jedino je za poĐaliti, da nije na stolnoj crkvi, tom simbolu i zavjetnoj misli vladike³ [Josipa Jurja] Strossmayera bila zastava.”⁴ *Hrvatska obrana* navodi, da je Đakovu “sve bilo ćestito zamišljeno i provedeno pod vodstvom gosp. [Ivana] Gabuta. Klicalo se [Woodrowu] Wilsonu, [Anti] Trumbiću i Narodnom Vijeću [SHS]. Tek nekoliko neodgovornih individua nije znalo, da javno pogrdjivanje i razbijanje prozora ne spada u manifestacije. Inaće je sve proteklo bez većih upadica.”⁵

Jugoslaviji 1918.-1941., Knjiga prva, 1918.-1928., Zagreb, 1993., str. 205.-255.; Ivo Perić, *Hrvatski drĐavni sabor 1848.-2000.*, Treći svezak: 1918.-2000., Zagreb, 2000., str. 13.-23.; Branka Boban, *Stjepan Radić u vrijeme Prvoga svjetskog rata*, Zagreb, 2006.; Neda Engelsfeld, *Povijest hrvatske drĐave i prava. Razdoblje od 18. do 20. stoljeća*, Zagreb, 2006., str. 263.-291.; Hrvoje Matković, *Hrvatska politika u Prvome svjetskom ratu*, u: *Hrvatska politika u XX. stoljeću. Zbornik radova*, Urednik izdanja: Ljubomir Antić, Zagreb, 2006., str. 69.-93.; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918.-2008.*, Zagreb, 2008., str. 13.-22.; Zlatko Matijević, *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919)*, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 35.-66. ili Zlatko Matijević, *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919)*, u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: Marina Štambuk-Škalić, Zlatko Matijević, Zagreb, 2008., str. 35.-66.; Zlatko Matijević, *Guske u magli. Djelovanje ćlanova Središnjega odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (listopad 1918. - sijećanj 1919.)*, u: *Godina 1918. Prethodnice, zbivanja, posljedice. Zbornik radova*, Uredio: Zlatko Matijević, Zagreb, 2010., str. 105.-128.; Źeljko Holjevac, *Prvi svjetski rat. Hrvati izmeću Srednje Europe i Balkana*, *Hrvatska revija*, god. XII, br. 1-2, Zagreb, 2012., str. 43.-51. I tamo navedeni izvori i literatura.

- 2 Usp. Slavlje u pokrajini, *Jug* (Osijek), god. I, br. 192, 25. X. 1918., str. 2.; Manifestacije u pokrajini, *Hrvatska obrana* (Osijek), 27. X. 1918., str. 3.
- 3 Vladika – poglavar crkvene oblasti, biskup.
- 4 Slavlje u pokrajini - Svećani dan u Đakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 192, 25. X. 1918., str. 2.
- 5 Manifestacije u pokrajini, *Hrvatska obrana* (Osijek), 27. X. 1918., str. 3.

Središnji odbor Narodnog vijeća SHS u Zagrebu uputio je 23. listopada 1918. poziv svim pristašama, da po gradovima i selima osnivaju odbore Narodnog vijeća SHS. "Takovom odboru je prva zadaća da se pobrine kako najbolje zna i može za zaštitu osoba i imovine svih naših državljana bez razlike. Druga mu je zadaća da Narodnome Vijeću [SHS] javlja sve naše osobite događaje i potrebe, koje se tiču čitavog kraja i čitavog naroda. Treći mu je posao da izvrši točno, što mu Narodno Vijeće [SHS] naloži iz svog mandata. [...]"⁶ Uz to, Središnji odbor Narodnog vijeća SHS u Zagrebu uputio je mjesne odbore Narodnog vijeća SHS, da članovi odbora mogu biti Slovenci, Hrvati i Srbi, te ostali Slaveni, ali Nijemci i Mađari "nikako". Prema preporuci Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS, članovima mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS trebaju biti, svakako, načelnik, bilježnik, svećenik i učitelj i članovi općinskih vijeća, ako su "narodni ljudi".⁷ No, u Đakovu su članovima Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS imenovani i Nijemci, nedvojbeno osobe sklone politici koju je zastupalo Narodno vijeće SHS.

Naime, bilo je to vrijeme izrazitog protunjemackog i protumađarskog, pa i protužidovskog raspoloženja određenih krugova u Slavoniji i u Đakovu. Poimence su javno prozivani i u tisku napadani oni Đakovčani, napose Židovi, koji međusobno ne govore hrvatski, nego "švapčare".⁸

Nakon poziva za osnivanje mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS, u većini mjesta uslijedilo je njihovo stvaranje, od pristaša politike Narodnog vijeća SHS. Na javnoj skupštini u općinskoj vijećnici trga Đakovo izabran je i odmah

6 Tomislav Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, Urednik: Željko Holjevac, Zagreb, 2012., str. 356.

7 T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 359.

8 Osječko unitarističko glasilo *Jug* potkraj rujna 1918. objavljuje opširan dopis "od prijatelja iz Djakova", u kojem se prozivaju i napadaju "anacionalni" Židovi u Đakovu, koji su "prepotentni u svom švapčarenju. Gotovo i ne čuješ hrvatski ih govoriti međusobno. Tu su skoro svi jednaki. Sramota je, da ih u Djakovu nitko ne upozori na ovu njihovu nehrvatsku rabotu. [...] Prolazite li pokraj sinagoge, to ne čujete niti riječi hrvatski, ma da svi znadu jako dobro hrvatski. [...] Tu su jednaki i očevi i djeca, stari i mladi! [...]" *Jug*, poimence proziva đakovačke Židove, veleposjednika [Ljudevita] Kohna [Karića], [Šimu] Bergera [Berića], [Maksu] Brucka, [Jakoba] Epsteina, "i kako se sve ne zovu, čine isto. [...]" Usp. Pokrajinske vijesti - Nacionalizam Židova u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 170, 29. IX. 1918., str. 4. Potkraj listopada 1918., *Jug* napada Židovku Irmu Schwartz, suprugu vlasnika trgovine Željeznom robom, koja "posjeduje još toliko smionosti, da uvijek i svagdje švapčari, pa kad je ovih dana prozvana bila, da govori hrvatski, počela se prijetiti ćušcima. - Šta ona misli zapravo postići sa tom svojom švapskom nadutošću? Neka pazi što čini jer prošla su vremena, kad nam se je Slavenima ovdje u Djakovu prijetilo ćuškanjem i vješalima. Mi od nje kao i od svake druge osobe u Djakovu zahtijevamo da govori hrvatski, pa ako neće neka se još za vremena seli. Kome se naše oslobođenje čini glupošću, kao na primjer prokuristi [poslovođi] tvrtke D.[ane] Reichsman[n] g. [Filipu] Graffu - te koji misli, da Hrvati bez Mađžara neće moći živjeti, neka se preseli samo k Mađžarima. - Hrvati neće za takovim ljudima plakati." Usp. Pokrajinske vijesti - Za opomenu "govori hrvatski" - prijeti se ćušcima, *Jug* (Osijek), god. I, br. 195, 28. X. 1918., str. 2.

“konstituiran” 28. listopada 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu: predsjednik dr. Ivan (Ivo) Ribar, podpredsjednik prof. Ante Akšamović, tajnik I. nadporučnik Andro (Andrija) Morić, tajnik II. Dragan Devčić, blagajnik Milan Ettinger (Ettinger), zamjenik Josip Štimac, odbornici Ivan (Ivša) Gabut, Mato Šarčević, Gjuro Maras, Ivan Im, Josip (Joso) Geiger, Franjo Lay i Teodor (Tošo) Jelovac, te zamjenici Joco Stanišić i Antun Rack ml.⁹ Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izabran na javnoj skupštini 28. listopada 1918. kasnije je proširen na sjednici od 29. studenoga 1918., te su članovima postali i Ivo Čizmarević ml., Stipo Kuburić i Matija (Moco) Kraljević.¹⁰

Prema pisanju osječkog glasila *Jug*, u povodu osnivanja Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, “Sastanku je sudjelovalo oko 100 gradjana. Predsjedao mu narodni zastupnik dr. Ivan Ribar. U svom govoru naglašuje, da bi morali svi položiti prisegu ‘Narodnom vijeću’, što i prisutni čine. Zatim je sveo na pravu mjeru sve glasine iz Požege, te pozvao, da se i u Djakovu osnuje narodna straža. Prima se. Nadalje upozoruje, da je dužnost sviju nas, a naročito onih gradjana, koji su potpisivali ratni zajam, koji nam je donio okove i produljio rat, da moraju obilnim novčanim sredstvima podpomoći ‘Narodno vijeće’. [...] Mjesni izabrani odbor konstituirao se [...]”¹¹ Zatim je, prema pisanju osječke *Hrvatske obrane*, sutradan 30. listopada 1918., Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu održao sjednicu i zaključio, “da se na okolne općine i mjesta pošalju tiskana upozorenja na narod i vojnike, u kojem se mole da se mirno ponašaju, štede tuđe i svoje dobro, bdiju nada time, da štete ne prave civilima i u opće, da se uzdrži mir i red, tomu je odmah i udovoljeno te su odnosna tiskana upozorenja razasлана u cijelu okolicu. Inače je u Djakovu i okolici mir i red. Sinoć su neki vojnici, koji su se kući vratili ispalili na [Željezničkom] kolodvoru i nekim ulicama nekoliko hitaca, ali inače se ništa nepogodno dogodilo nije [...]”¹²

9 Usp. Domaće vijesti - Mjesni odbor Narodnog Vijeća i prilike u Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 30. X. 1918., str. 3.; Narodno slavlje u pokrajini - Mjesni odbor “Narodnog vijeća” u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 198, 30. X. 1918., str. 2.-3.; Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Djakovu - Mjesni odbor “Narodnog Vijeća”, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.; Ivan Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.

10 Usp. Iz Djakova i okolice - Proširenje mjesnoga odbora, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.; Krešimir Pavić, *Povijest đakovačkih tiskara*, Đakovo, 1987., str. 68.

11 Usp. Narodno slavlje u pokrajini - Mjesni odbor “Narodnog vijeća” u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 198, 30. X. 1918., str. 2.-3.

12 Usp. Domaće vijesti - Mjesni odbor Narodnog Vijeća i prilike u Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 30. X. 1918., str. 3.

dr. Ivan Ribar

Čelne osobe mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS pripadale su krugu najutjecajnijih pojedinaca Hrvatsko-srpske koalicije. U Đakovu je to bio dr. I. Ribar, koji je bio i član Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS u Zagrebu.¹³

Hrvatska stranka prava (frankovci) bila je nepoželjna u mjesnim odborima Narodnog vijeća SHS.¹⁴ Tako, frankovci nisu imenovani ni u Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo.¹⁵

Nedvojbeno, uloga dr. I. Ribara u osnivanju Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, kao i svih djelatnosti koje je Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo poduzimao, bila je velika i presudna, što je i sam kasnije isticao u svojim sjećanjima.¹⁶ “Mojom

inicijativom i suradnjom organizirani su još prije kapitulacije [Austro-Ugarske Monarhije] po instrukcijama Centralnog narodnog vijeća [SHS] u Zagrebu, mjesni, općinski i kotarski odbori [Narodnog vijeća] u Đakovu, da bi se suzbila anarhija, i zaustavila pljačka. U ove odbore su prema mom prijedlogu bili izabrani predstavnici svih političkih stranačkih organizacija, naročito i socijaldemokratske, i jedino su franko-furtimaške¹⁷ bile isključene, a istovremeno

13 Usp. Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Đakovu - Mjesni odbor “Narodnog Vijeća”, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.; Krešimir Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (28), *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VIII. 1989.; Ivica Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Zagreb, 2005., str. 27.; Z. Matijević, Guske u magli. Djelovanje članova Središnjega odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (listopad 1918. - siječanj 1919.), str. 112.; *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 86. ili *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 86.

14 T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 360.-361.

15 Kosta N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, Sisak, 1968., str. 79.

16 Usp. Ivan Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, Zagreb, 1965., str. 140., 166.; I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 30.-31.

17 Franko-furtimaši – naziv je nastao početkom 20. stoljeća nakon političkog povezivanja frankovačkih pravaša s kršćanskim socijalima, koji su proistekli iz hrvatskog klerikalnog kruga oko lista *Hrvatstvo*, a koje su protivnici nazivali furtimašima (prema lat. furtim: kradom), pošto se je biskup Josip Juraj Strossmayer ogradio od njihove politike, napominjući da su mu potpis o tobožnjem pristajanju uz njihove stavove izmamili kradom.

organiziran je poseban odbor za snabdjevanje siromašnih namirnicama, odjećom i obućom. Radi održavanja reda, jer su se razbježali dotadanji organi policijske vlasti ili su bili pobijeni, osnovane su Narodne straže.[...]”¹⁸

Božo Matijević

Iako je strah od boljševizma prožimao Narodno vijeće SHS, ipak su neki mjesni odbori [Narodnog vijeća SHS], i osobe s kojima su surađivali, zastupali radikalno lijeva stajališta zagovarajući društvene promjene putem agrarne reforme i republikanizma.¹⁹ U Đakovštini je takva stajališta iskazivao naistaknutiji pripadnik zelenog kadra, odmetnuti Božo (Boždar) Matijević, zvani Crveni Božo, potkraj 1918. bliski suradnik dr. I. Ribara i Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo.²⁰

Prema dr. I. Ribaru, “Na konferenciji održanoj u Đakovu, poslije osnivanja Narodnog vijeća [SHS] u Zagrebu, obrazlagajući njegove ciljeve i prve zadatke, predložio sam da se izabere

[Mjesni] odbor Narodnog vijeća [SHS] za općinu Đakovo i da u taj odbor uđu po dva predstavnika svih političkih stranaka i grupa. Žurio sam sa izborom jer sam preko svojih ličnih veza doznao, da će već drugoga dana zelenokadrovci đakovačkog kotara osvanuti u Đakovu zbog preuzimanja vlasti, koja im je bila potrebna u prvom redu zato da izvrše kazne kojima su presudili sve one koji su se za vrijeme rata ogriješili o interese naroda, bolje reći njihovih sela. Govoreći o

18 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901.-1963.)*, str. 140.

19 T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 361.

20 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 252, 12. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901.-1963.)*, str. 140.; Lavoslav Kraus, O dvjema manifestacijama “odjeka oktobra” u Slavoniji, u: *Materijali za naučni skup “Oktobarska revolucija i narodi Jugoslavije” posvećen 50-godišnjici velike Oktobarske revolucije 1917-1967*, sv. 1, Beograd - Kotor, oktobar 1967., str. 2.-16. [umnoženo kao rukopis]; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 79.-81.; Lavoslav Kraus, *Susreti i sudbine*, Osijek, 1973., str. 118.-127.; Stevo Reljić, Đuro Mihaljčić, *Dr Ivan Ribar i sinovi. Žvot i djela*, Zagreb, 1975., str. 165.-168.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 83.-84.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 219.-220., 325.; Ivo Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., *Časopis za suvremenu povijest*, god. 24, br. 3, Zagreb, 1992., str. 39.-40.; I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 31.-32.

tome na konferenciji, dodao sam da je u interesu naše zajedničke stvari da jedna politička grupacija dočeka zelenokadrovce, s njima raspravi načine i mogućnosti zajedničke suradnje po svim pitanjima koja će nametnuti odluke Centralnog narodnog vijeća [SHS] i Hrvatskog sabora za izvjesno prelazno vrijeme nakon sloma Austro-Ugarske [Monarhije]. Moj je prijedlog prihvaćen, odbor je izabran, kome sam bio predsjednik, a [Antun] Akšamović, potonji biskup potpredsjednik. U diskusiji poslije toga prisutni pristalice Starčevićeve stranke [prava] nisu ni mislili na to da se radi na stvaranju nove države van okvira habsburške monarhije. Oni su još pred samu kapitulaciju isticali Majsku deklaraciju, donesenu u Beču još 1917. godine sa trijalističkim uređenjem Austro-Ugarske Monarhije kao najveću tekovinu, a bili su odlučni protivnici Krfske deklaracije zbog toga, što bi nova država bila monarhija sa [srbijskom] dinastijom Karađorđevića, iako su Krfsku [deklaraciju] prihvatili Hrvati [Ante] Trumbić i [Frano] Supilo. Još nismo zaključili diskusije kad u vijećnicu općine, u kojoj se održavala konferencija, nahrupiše Božo Matijević sa svojim oružanim odredom i s njime desetak drugih zelenokadrovaca iz obližnjih sela sa puškama i torbama punim puščane municije, pozdravljajući sve prisutne. Pristupili su meni, kao izabranom članu Narodnog vijeća [SHS] u Zagrebu i saopćili mi, da su oni već u obračunavanju sa narodnim neprijateljima. Odgovarajući im da im je mjesto u redovima kotarskog narodnog vijeća, a Boži Matijeviću i njegovom odredu posebno u redovima Narodne straže, oni su uglavnom prihvatili moje prijedloge. Dok smo razgovarali međusobno, zapazio sam kako se praznila soba. Neki od straha, jer su osjetili nakane zelenokadrovaca, a neki i zato što se nisu slagali sa zaključcima. Na kraju ostali smo u sali samo zelenokadrovci i članovi novoizabranog općinskog vijeća i straže. Izišli smo zajedno u mračne ulice, neosvijetljene, jer električnog svjetla nije bilo, a rijetke petrolejske svjetiljke zatajiše. Po ulicama su prolazile silhuete pljačkaša nadošlih iz raznih sela, koje su se zaustavljale pred radnjama da bi u pogodnom času razbile brave, probili se unutra i otpočeli s pljačkom. Odred Bože Matijevića još iste noći preuzeo je službu.”²¹ Uz to, dr. I. Ribar navodi, da je “Dolazak dobro opremljenog i naoružanog, te discipliniranog vojnog odreda unio [je] strah među one građane koji su se za vrijeme rata obogatili, a iz Đakova se nisu ni makli. I kao po nečijoj komandi, svi od reda pozatvarali su svoje kuće, stanove, radnje, bježali prema željezničkoj stanici, da bi prvim vozom otputovali

21 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 166.-167. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.; Bogumil Hrabak, Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu, *Zbornik*, god. 16, br. 16, Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod, 1979., str. 84., 122-123.; Bogumil Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, Novi Sad, 1990., str. 219.-220.

u Osijek, pa dalje prema sjeveru sve do Subotice. Sve dragocjenosti i novce ponijeli su sa sobom, jer su se bojali da će im ih odred Bože Matijevića oduzeti, za kojeg su mislili da je izvidnica srpske vojske, koja se u svom oslobodilačkom naletu približavala. Njegov je odred u sporazumu sa osnovnim mjesnim i kotarskim odborom Narodnog vijeća spriječio daljnju pljačku i paleže nastale prvih dana poslije kapitulacije, dakle anarhiju. Oni isti građani, koji su na početku rata bili u prvim redovima pljačkaša srpskih domova, postali su poslije propasti majčice im Austro-Ugarske [Monarhije] pljačkaši imovine onih koji su izbjegli iz Đakova. Jednom riječju, odred [B. Matijevića] je spasio milijunske vrijednosti robe po raznim dućanima i magazinima, štokove namirnica od pljačke i vatre. Ali u isto vrijeme likvidirao i sve općinske činovnike i službenike koji su se ogriježili o narodnim interesima i obogatili na račun porodica ratnika, zelenokadrovaca [...].”²²

Dr. I. Ribar, u svojim sjećanjima objavljenim u *Đakovačkom listu* tvrdi, “Direktor vlastelinstva Biskupije [Ivan] Čefuta uvečer u mraku zajedno sa predsjednikom kotara [Đakovo] [Antunom] Mitrovićem tražio je u bašti mjesto, gdje bi mogao zakopati sandučić sa dragocijenostima, da bi se sljedećeg jutra rano u zoru zakopao u slamu pšenice spremnu na kolima za prevoz u Brod na Savi. I on je pobjegao u Zagreb, ostavljajući na milost i nemilost cijelo vlastelinstvo, u strahu za Žvot, da ga ne bi vlastelinski radnici zarobili, zatvorili, a možda i ubili. A ostavio je i poruku za Narodno vijeće [Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS], da mu stavlja na raspolaganje i upotrebu Žvi i mrtvi inventar vlastelinstva biskupije. [...] A i Kaptol biskupije po svojem predstavniku Mati [Matiji] Fišeru učinio je to isto s time, da se Narodno vijeće [Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS] postara za zaštitu Strossmajerove katedrale, njenih dragocijenosti i umjetnina. Ja sam kao izabrani predsjednik [Mjesnog odbora] Narodnog vijeća [SHS u Đakovu] primio u [općinskoj] vijećnici Božu Matijevića i umolio ga, da sa svojim odredom smiri pljačku i uspostavi red, a posebno sam ga umolio da bi zaštitio katedralu. Ovoj se mojoj molbi odmah priključio cijeli [Mjesni] odbor Narodnog vijeća [SHS u Đakovo].”²³

Prema navodima dr. I. Ribara, đakovački “frankovci i klerikalci (furtimaši)”, oni koji su ga ranije, u početku rata, nazivali izdajicom hrvatskog naroda i otpadnikom od katoličke crkve i bezvjercem, te veleizdajnikom monarhije i

22 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 139.-140. Usp. I. Ribar, *Đakovo nekada* (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, *Đakovo nekada* (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 79.; K. Pavić, *Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima* (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.

23 Usp. I. Ribar, *Đakovo nekada* (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3. Usp. K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 79.

dinastije, dočekali su ga pred stanom [u Satničkoj ulici (današnja Ulica Ante Starčevića)] nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije, “a povodom osnivanja Narodnog vijeća [SHS] sa srpskim i hrvatskim zastavama, razumije se zastrašeni od opasnosti koja im je prijetila od zelenokadrovaca. Na spisku poznatog i spomenutog zelenokadrovca Bože Matijeveća, zapovjednika [!] Narodne straže u Đakovu, bili su svi oni, a ja kao predsjednik narodnog vijeća lično sam se založio, da im kosa sa glave nije pala u takozvanoj ‘revoluciji’.”²⁴ Štoviše, dr. I. Ribar, u svojim sjećanjima objavljenim u *Đakovačkom listu* tvrdi, “Gledao sam sa prozora ove jadne frankovce, furtimaše i mađarone”²⁵, kako su se sa lampionima postavili naprijed ispred onih građana, koji su me zaštićivali u ona teška vremena, a vjerovao sam da nisu zaboravili, da su me na početku rata napadali, i u svom oduševljenju za rat protiv Srbije, da su bacali kamenice na prozore moga stana. A kad smo prvi put na Željezničkoj stanici dočekali nadošli prvi odred srpske vojske, koji se na prolazu za Osijek zadržao nekoliko dana u Đakovu, onda su ovi isti sa lampionima, koji su se gurali među prve u povorci, otimali koji će od njih prihvatiti srpsku zastavu i staviti je na svoja ramena da ju nosi u pratećoj koloni ulicom sve do zgrade Narodnog vijeća. Na početku rata su gazili i palili srpsku zastavu ovi isti, a sada ju nosili kao slavom ovjenčani pobjednici, koračajući uz vatrogasnu muziku ispred odreda srpske vojske. Vođa franko-furtimaški poznati profesor [Antun] Donković, nije bio prisutan. Napušten od svih on se povukao i sakrio među zidine sjemeništa, ispred onih Đakovčana koje je trovao jednom protunarodnom politikom. [...]”²⁶

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo, imenovao je 7. studenoga 1918. povjerenikom za javnu sigurnost trga Đakovo nadporučnika dr. Antuna Niderlea, osobu od najvećeg povjerenja dr. I. Ribara, a zamjenikom povjerenika za javnu sigurnost trga Đakovo nadporučnika Svetozara Račkog. Pročelnikom “cijelog vojničkog odsjeka” imenovan je nadporučnik Andro Morić, a njegovim zamjenikom za “pododsjek prijavni i opskrbeni” nadporučnik Aleksandar Repka. Povjerenikom za poštu, brzopjave i telefon u kotaru Đakovo, imenovan je Rudolf Weidl.²⁷

24 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 201. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 262, 29. XI. 1958., str. 3.

25 Mađaron – pogrdan naziv za političkog pobornika održanja državne unije s Mađarima.

26 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 259, 18. X. 1958., str. 3.

27 Pisana ovlast Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, od 9. studenoga 1918., o imenovanju dr. A. Niderlea povjerenikom za javnu sigurnost trga Đakovo, na sjednici Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo 7. studenoga 1918., koju je potpisao dr. I. Ribar. [izvornik u vlasništvu obitelji Niderle, Đakovo] i Proglas, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 1.; Važne naredbe Narod. vijeća u Zagrebu, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 1.; K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (28), *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VIII. 1989.

Prema navodima dr. I. Ribara, “Pošto su se razbježali svi činovnici kotarski i općinski, poštanski i Željezničari, morao je odbor Narodnog vijeća da uspostavi u prvom redu saobraćaj na Željeznici, Vrpolje-Đakovo-Osijek, te poštu, telegraf i telefon u Đakovu. Građanin Vjekoslav Dorić brijački obrtnik, koji se upravo povratio sa fronte, a tamo je bio u službi vojne pošte, telegrafa i telefona, te se tako osposobio za dobrog rukovodioca, preuzeo je odmah dužnost upravnika pošte. Njegova je zasluga bila, da su nam telegraf i telefon odmah proradili u najteža vremena nemira i nereda. Tri dana i tri noći sjedio je on kod telefona primajući vijesti iz Zagreba i šaljući ih obratno. Na sreću smo imali i svoje ljude na Željezničkoj stanici u Đakovu i Vrpolju i tako je bio omogućen kakav takav saobraćaj.”²⁸

Kako Narodno vijeće SHS nije moglo ukinuti stare upravne službe i oblasti, koje u mnogočemu nisu dobro djelovale, mjesni odbori Narodnog vijeća SHS zamišljeni su kao dopuna postojećim upravnim tijelima, ponajprije u stvarima gdje su ona zakazala. Rad mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS trebao se je sastojati u održavanju javnog reda i poretka, osiguranju redovnog uplaćivanja narodnog poreza, koji bi se dijelom koristio za rad mjesnih odbora i uzdržavanje narodnih straža, te objašnjavanju i promicanju novog političkog stanja.²⁹

Mjesni odbori Narodnog vijeća SHS bili su u nadležnosti Sekcije za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS, na čelu koje se je nalazio Budislav Grga Anđelinović. Dio mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS bio je vrlo dobro organiziran. Uglavnom su to bili mjesni odbori Narodnog vijeća SHS u većim mjestima. Među takvima bio je i Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovu.³⁰

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovu, da bi mogao izdavati vlastito glasilo zaplijenio je zalihe papira tiskare Makse Brucka u Đakovo, koja je prema tvrdnjama dr. I. Ribara, “cijelo vrijeme rata služila neprijatelju” i ustupio tiskari Matije (Moce) Kraljevića, člana Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo za potrebe izdavanja *Glasa slobode*, glasila Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, pod uredništvom Andrije (Andre) Morića, bliskog suradnika dr. I. Ribara. No, stvarni urednik *Glasa slobode* bio je dr. I. Ribar, kako u svojim sjećanjima i navodi.³¹ Prvi broj *Glasa slobode* nema nadnevka, no objavljen je svakako između 28. listopada 1918., kada je osnovan Mjesni odbor Narodnog

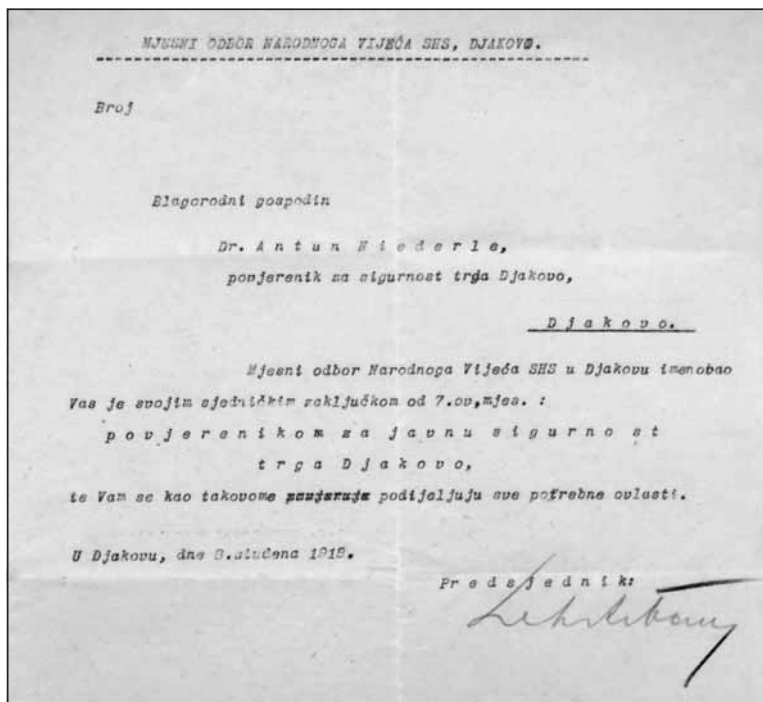
28 I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.

29 T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 362.

30 T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 358.-359.

31 Usp. I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 180.

vijeća SHS Đakovu, i 14. studenoga 1918., kada je objavljen drugi broj, uz naznaku da izlazi svake nedjelje.³²

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo imenovao je 7. studenoga 1918. dr. Antuna Niderlea povjerenikom za javnu sigurnost trga Đakovo

Proглаšenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba predstavljalo je nastanak svojevrsnog vakuuma u redovnom odvijanju političkog života. Mjesni odbori Narodnog vijeća SHS, u kojima su pobornici južnoslavenskog ujedinjenja imali prevladavajući utjecaj, preuzeli su obvezu infiltracije tih stajališta među stanovništvo, napose većinsko seljaštvo. U pravilu, gotovo odmah nakon osnivanja pojedinih mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS postojeći tisak je došao pod njihov nadzor ili su, pak, pokretali izdavanje svojih glasila, kao što je to bio slučaj u Đakovu. Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu

32 I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.; Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3.; Krešimir Pavić, Đakovačko novinstvo 1918.-1928., *Đakovački vezovi. Prigodna revija* 1981., Đakovo, 1981., str. 38.; K. Pavić, *Povijest đakovačkih tiskara*, str. 69.; K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (28), *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VIII. 1989.

Glas slobode, iznosilo je iz broja u broj jasno stajalište o pripadnosti Slovenaca, Hrvata i Srba istoj etničkoj zajednici, te o uređenju buduće zajedničke države Južnih Slavena.³³ Uredništvo *Glas slobode*, naime Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, zastupalo je jasna unitaristička stajališta: "Mi stojimo na stanovištu potpunog narodnog jedinstva i jedinstvenosti državne. 'Glas slobode' nije stranački, nego izključivo jugoslavenski list", te "Poduprite nas ovom zgodom, jer će naš list biti strogo vanstranački, a čisto jugoslavenski."³⁴

Dr. I. Ribar, kao predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, nije se ustručavao bliske suradnje s zelenim kadrom³⁵, iako je u jednom od prvih proglaša dr. Antuna Niderlea, povjerenika Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo za javnu sigurnost trga Đakovo, istaknuto: "Oružje mogu, da nose, samo oni, koji brane domovinu ili podržavaju mir i red, t. j. vojnici, redari, oružnici i legitimirani članovi [Narodne] straže Narodnog Vijeća. [...] Najstrožje je zabranjeno davati sklonište članovima 'Zelenog Kadera', kao i uteklim uznicima. Nasuprot se sklonište istih ima smjesta prijaviti redarstvu."³⁶

U vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije i u Đakovu i Đakovštini živjelo se teško. Prema navodima dr. Ivana Ribara, "najgore smo prebrodili, ali život je bio ipak težak. Nije bilo saobraćaja, životnih namirnica, tekstila. Seljaci su bežali sa fronta i sakrivali se u šumama. To je bio tzv. 'Zeleni kadar'.³⁷ [...] Tražili su ih žandari, naročito noću, kada su dolazili po hranu. Ginuli su, ali su i žandari ginuli. Tako su dolazili do oružja i upotrebljavali ga za samoobranu. Ja sam 1918. godine uspostavio vezu sa zelenim kadrom koji se nalazio u okolini Djakova, jer je bilo tamo i mojih ljudi."³⁸

33 I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 28.

34 Iz Djakova i okolice - Iz uredništva, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2. i Iz Djakova i okolice - Iz uprave, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2. Usp. K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (28), *Glas Slavonije*, (Osijek), 5. VIII. 1989.; I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 29.

35 Prema K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 78.-79., 81., dr. I. Ribar je "jedini hrvatski građanski političar koji je pred kraj prvog svjetskog rata i za vrijeme prevrata 1918. surađivao sa 'Zelenim kadrom'."

36 Usp. Proglas, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studeni 1918.], str. 1.

37 O nastanku, djelovanju i značaju zelenog kadra, napose potkraj 1918. dr. I. Ribar u nekoliko je navrata iznio svoja tumačenja i stajališta, usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 250, 14. VI. 1958., str. 4.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 251, 28. VI. 1958., str. 4.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 252, 12. VII. 1958., str. 3.; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 77.-78.

38 Državni arhiv u Zagrebu, Osobni fond Ivan Ribar, kut. 1., sign. 20, Pavel Čanji, *Koliko snage zahteva jedan život. Iz biografije dr. I. Ribara*, s.l., s.a., [rukopis], str. 187. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 252, 12. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.

U svojim najpoznatijim objavljenim sjećanjima, naslovljenim *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, dr. I. Ribar navodi, “[...] S prijateljem iz Đakova [Hinko Maurović]³⁹, koji je imao vinograde u selu Hrkanovci u neposrednoj blizini vlastelinskih šuma, često sam odlazio i prije rata, tako da i 1918. god. ovaj vikend nije bio nikome sumnjiv. Sastanak sam zakazao s jednim svojim dobrim poznanikom i političkim i partijskim pouzdanikom iz pomenutog sela. Dok je moj prijatelj bio zauzet poslom u vinogradu i u vinskom podrumu, ja sam u obližnjoj šumi održao dogovoreni sastanak sa dvojicom poznatih seljaka. Oni su me dočekali došavši iz svog logora udaljenog oko 3 km u šumi. Uglavnom, oni su se interesirali koliko će trajati rat, koliko ima Žandarma u općini i kotaru, da li redovito patroliraju i u kojem pravcu, da li vidim patrole na glavnom drumu. Želja im je bila da im se doturi nekoliko vojničkih pušaka s municijom. Kao svog narodnog zastupnika, zamolili su me da se pobrinem za porodice ne samo njihove, već i od ostalih u selu. Pri kraju izrazili su Želju da se ponovo sastanemo. Skoro iza ovoga imao sam sastanak u noći u kući svog povjerljivog prijatelja u selu Tomašanci.”⁴⁰ Noćnom sastanku u Tomašancima nazočio je i mjesni učitelj [Vlado] Ivakić, prema dr. I. Ribaru, “oduševljeni jugoslavenski nacionalista”. Tada je dr. I. Ribar razgovarao i “[...] sa školovanim omladincem Božom Matijevićem, studentom iz istog sela, poznatim mi još od prije rata po radu u selima kotara [Đakovo], skupljajući seosku omladinu na liniji jugoslavenskih integralnih nacionalista.”⁴¹ On i njegovi drugovi s kojima je bio u logoru, bili su članovi sokolskih društava, ne da vježbaju, već preko ovih da podržavaju i jačaju svoju organizaciju. Iz svega o čemu smo kratko vrijeme razgovarali, jer je Žurio, razabrao sam ono glavno što sam htio doznati, u prvom redu da spremaju sebe i seljake u logoru za poslove koje će svršetak rata nametnuti našem jugoslavenskom narodu, a to je ostvarenje ujedinjenja u Krfskom paktu [...].”⁴²

39 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 252, 12. VII. 1958., str. 3.

40 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 138. Iste ili, pak slične, kraće ili duže, verzije susreta sa zelenokadrovcima u Đakovštini potkraj Prvoga svjetskog rata, u vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije, dr. I. Ribar je opisao, ili su opisani u nekoliko navrata. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 252, 12. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; DAZG, Osobni fond Ivan Ribar, kut. 1., sign. 20, P. Čanji, *Koliko snage zahteva jedan Žvot. Iz biografije dr. I. Ribara*, s.l., s.a., [rukopis], str. 187.-188.; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 79.

41 U ovom slučaju oznaka za one koji osim jugoslavenske, državotvorne, nacije nisu priznavali nikakve druge narodnosti, ni hrvatske, ni srpske, ni slovenske.

42 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 138.-139. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 79.

Suradnju Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, i napose predsjednika Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, dr. I. Ribara, sa zelenim kadrom, kasnije će u nekoliko navrata dr. I. Ribar pojašnjavati i opravdavati nužnim pokušajima u svrhu smirivanja stanja u Đakovu i Đakovštini, a zbog prekida veza sa Središnjim odborom Narodnog vijeća SHS u Zagrebu. Tada je Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo morao preuzeti svu odgovornost na sebe. U vrijeme prevrata, potkraj listopada i početkom studenoga 1918., uz pomoć jedne skupine zelenog kadra, "više desetina dobro naoružanih vojnika", predvođene Božom Matijevićem, zagovornikom "revolucionarne pravde", dr. I. Ribar i Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo nastojao je uspostaviti red u kotaru Đakovo, ali očito i obračunati se i sa onima koji su bili politička opozicija njihovim nastojanjima.⁴³

*

Prema navodima dr. I. Ribara, u Đakovu je proglašenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba dočekano "sa velikim oduševljenjem."⁴⁴

Na sjednici Upravne općine Đakovo Kraljevske kotarske oblasti Đakovo, održane 5. studenoga 1918., u nazočnosti 14 zastupnika i jednog virilista⁴⁵ (dr. Antun Švarcmajer [Schwarzmayr], Franjo Jakševac, Ljudevit Kohn [Karić], Antun Pavić, Mato Šarčević, Franjo Lay, Ivo Brezović, Pavo Tomesić, Edo Brod, Leopold Šips, Bernhard Kerpner, Franjo Stanković, Mijo Senc [Senz], Stipo Papratović), od sveukupno 18 izabranih zastupnika, te prisutnim predsjednikom Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu dr. Ivanom Ribarom, a pod predsjedanjem Josipa Geigera, općinskog načelnika Đakova i perovođom Antunom Kalmanom, općinskog pisarskog pomoćnika, općinski je načelnik J. Geiger predložio, "pošto se je Hrvatska Slavonija i Dalmacija odcjepila od Habsburške kuće te je osnovana jugoslavenska država a za provedbu toga izabrano je Zemaljsko Narodno Vijeće u Zagrebu moli da se zaključi odanost i vjernost njemu kao i mjesnom Narodnom vijeću." Općinsko zastupstvo Đakova, izabrano na izvanrednoj sjednici, "priseglo je vjernost i odanost narodnom vijeću u Zagrebu te oduševljeno pozdravlja zaključak Hrvatskog sabora od 30. listopada o.[ve] g.[odine] te naročito osnivanje buduće slobodne neovisne suverene Jugoslavenske države. Pozdravlja podjedno oduševljeno novu narodnu vlast

43 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 140.; Stevo Reljić, Đuro Mihaljčić, *Dr Ivan Ribar i sinovi. Život i djela*, Zagreb, 1975., str. 165.-168.; I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 31.-32.

44 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 262, 29. XI. 1958., str. 3.

45 Virilist – član sabora ili nekoga drugog tijela po položaju ili rodu, nasuprot biranom članu.

postavljenu po Narodnom Vijeću te izriče ova svoju poslušnost i odanost, a također mjestnom Narodnom Vijeću.”⁴⁶ *Glas slobode* izvijestio je zatim, da je općinsko zastupstvo trga Đakovo “jednoglasno [je] zaključilo izraziti potpuno povjerenje ‘Narodnom vijeću’, te se ovomu i zavjerilo. – Nadalje je zaključeno ulicu Franje Josipa prozvati Wilsonovom ulicom [današnja Ulica Pape Ivana Pavla II.], a Pejačevićevu ulicu ulicom Slobode [današnja Ulica Matije Gubca].”⁴⁷

Narodno vijeće SHS u Zagrebu uputilo je 26. listopada 1918. poziv za prikupljanje prinosa za Narodno vijeće SHS kao “dragovoljni narodni porez”. U Đakovu je za primanje prinosa za Narodno vijeće SHS bila ovlaštena Prva hrvatska štedionica Podružnica Đakovo.⁴⁸ Nato je, tijekom studenoga 1918., Stolni kaptol đakovački poklonio u svrhe Narodnog vijeća SHS iznos od 100.000 kruna, od čega je polovica bila namijenjena potrebama Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, a druga polovica je ustupljena Središnjem odboru Narodnog vijeća SHS u Zagrebu.⁴⁹

U to vrijeme, kao i drugdje, i na području kotara Đakovo, rekvirirana⁵⁰ je stoka (krave i volovi). Rekvizicija je u Đakovštini provedena 27. listopada 1918. Prema izvješću upravitelja kotara Đakovo, od 14. studenoga 1918., ukupno je od seljaka u Đakovštini, u 17 općina, rekvirirano stoke u vrijednosti 144.974 kruna i 55 filira. Najviše je rekvirirano u općinama Bračevci, Viškovci, Levanjska Varoš, Vrpolje i Budrovci, a najmanje u općinama Selci, Krndija i Gašinci.⁵¹

46 Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [111-114], Đakovo - Kr. Kot. oblast Djakovo, Upravna općina Djakovo, Izvadak iz sjedničkog zapisnika obdržane sjednice dne 5. studena 1918. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 260, 1. XI. 1958., str. 3.

47 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Opć. zastupstvo trga Djakova, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

48 *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 171.-172. ili *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 171.-172.

49 Usp. Vjesnik - Stolni kaptol, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* (Đakovo), tečaj XLVI, br. 20, 21, 22, 30. XI. 1918., str. 165.; Iz Djakova i okolice - Kaptol đakovački za N.V., *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 6, 15. XII. 1918., str. 2.

50 Rekviriranje, rekvizicija – prisilno otuđenje uz naplatu ili privremeno oduzimanje imetka privatnih osoba ili organizacija, koje provodi država obično u ratne svrhe.

51 [Kotarska oblast u Đakovu], Izkaz o primopredaji rekviriranog blaga niže navedenih općina, U Djakovu, dne 14/XI 1918., [prilozi: zapisnici o primopredaju rekviriranog blaga u općinama Vrbica, Budrovci, Drenje, Piškorevci, Vuka, Viškovci, Vrpolje, Đakovo, Gašinci, Semeljci, Levanjska Varoš, Krndija, Đakovački Selci, Bračevci, Strizivojna, Trnava, Gorjani], preslika u posjedu autora.

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu pozvao je početkom studenoga 1918. u prvom broju *Glasa Slobode* građanstvo, da uplaćuju “narodni porez za ‘Narodno Vijeće’, te za našu ‘Narodnu stražu’. Bez materijalnih sredstava nema obstanka i napretka ničemu, a naročito ne u ovo veliko vrijeme našoj teško stečenoj slobodi. U mnogim mjestima naše domovine skupljeno je već na milijune za ‘Narodno vijeće’ i narodnu vojsku, a u Djakovu mnogi ih imućnih građana nijesu platili do danas ni filira. Pravi patriotizam te sigurnost osobna i imovinska zahtjeva, brzu i čim obilniju novčanu pomoć.”⁵² Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, poziva i 24. studenoga 1918. “Plaćajte državni porez i obćinske daće. Naša mlada i nova država treba u prvom redu sredstva, da može napredovati. [...]”⁵³ Potkraj studenoga i početkom prosinca 1918. uslijedili su novčani prinosi imućnijih Đakovčana za Narodno vijeće SHS u Zagrebu i Narodnu stražu Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu. *Glas slobode* objavio je njihova imena i svotu koju su uplatili.⁵⁴

Na sjednici povjerenika hrvatsko – slavonsko – dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu, 9. studenoga 1918., Milan Rojc, povjerenik za bogoštovlje i nastavu, izvijestio je, “da je dobio iz Đakova dopis tamošnjeg mjesnog odbora, potpisan po narodnom zastupniku dru Ivanu Ribaru, kojim se za tamošnju narodnu stražu traži iz interkalara⁵⁵ biskupije đakovačke pripomoć od 100.000 kruna, da se još spasi što se spasiti može i da se uzmogne obraniti pljačkanje Đakova, u kom još imade mnogo živežnih namirnica.” Povjerenik za bogoštovlje i nastavu iskazao je stajalište “da se toj molbi ne može udovoljiti, već da se eventualno iz interkalarne uprave dade Narodnom Vijeću [SHS] u Zagrebu oveća svota na raspolaganje.” Nadalje, povjerenik za bogoštovlje i nastavu “drži, da je najbolje, ako se od velikog župana [dr. Milana] Kostića zatraži brzojavno kompanija Srbijanaca.” Ban Antun pl. Mihalovich [Mihalović] je mišljenja, “da bi se za narodnu stražu u Đakovu mogla iz interkalara dati svota od 10.000 kruna.” Nato je povjerenstvo zaključilo, “da se zatražena svota za narodnu stražu u Đakovu ne može dati već stanovita manja svota i da se od velikog župana srijemskoga zatraži smjesta Srbijanska vojska.”⁵⁶

52 Najnovije telefonske vijesti - Narodni porez, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

53 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Plaćajte državni porez i obćinske daće, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4.

54 Usp. Prinosi za “Narodnu stražu” u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Prinosi za “narodni porez” u Zagrebu i “Narodnu stražu” u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XI. 1918., str. 3.

55 U ovom slučaju: interkalar – nezauzeti odnosno neraspoređeni prihodi, novčana sredstva.

56 Bogdan Krizman, Zapisnici sjednica povjerenika hrvatsko - slavonsko - dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu (1918), *Zbornik*, god. 2, br. 2, Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod, 1964., str. 258.

Veliki problem bila je za mir i red u Državi SHS i bivša vojska Austro-Ugarske Monarhije, koja se je krajnje neorganizirano vraćala s bojišta. Narodno vijeće SHS zatražilo je početkom studenoga 1918. od srbijanske vojske, da joj manji dijelovi srbijanske vojske u Srijemu i istočnoj Slavoniji pomognu u osiguravanju redovitog prometa, sprječavanja pljačke i oštećenja dobara, zaštiti života i imovine ljudi, te da iz tih krajeva omoguće opskrbu zapadne Hrvatske i Zagreba prehrambenim potrepštinama.⁵⁷

Prve srbijanske vojne jedinice u Slavoniju su počele pristizati sredinom studenoga 1918. Članovi mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS upriličili su im svugdje svečane dočeke. Naime, kako unitaristička politika nije pronašla pristaše u najbrojnijem društvenom sloju, hrvatskom seljaštvu, svi naponi pobornika bezuvjetnog ujedinjenja Države SHS sa Kraljevinom Srbijom, ne bi bili mogući bez dolaska, nazočnosti i intervencija srbijanske vojske.⁵⁸

Uza sve rasprave o pitanjima uređenja zajedničke države, Narodno vijeće SHS ustvari nije ni pomišljalo o stvaranju neovisne, "jugoslavenske", države nego je jedino težilo ujedinjenju sa Kraljevinom Srbijom. Prema nepodijeljenoj ocjeni povjesničara, Država SHS bila je "hotimično privremena".⁵⁹ Iako su se pojedinci u Predsjedništvu Narodnog vijeća SHS zanosili i mogućnošću opstanka neovisne Države SHS s granicama na Drini, Savi i Dunavu, razvoj događaja išao je drugim tijekom. Ne treba zanemariti, da je srbijanska alternativa "ujedinjenju" s Državom SHS, bila amputacija određenih teritorija, – kako su Srbijanci isticali "po pravu oružja" –, u koja bi ušli i Baranja rijekom Dravom do Osijeka, Srijem i Slavonija do linije Željezničke pruge Osijek - Đakovo - Šamac, te cijela Bosna i Hercegovina i Dalmacija do rta Planka.⁶⁰

57 Usp. D. Janković, B. Krizman (prir.), *Grada o stvaranju jugoslavenske države (1.1 - 20.XII 1918)*, Tom II, str. 475.; B. Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, str. 321.-347.; Ante Grubišić, Osječka građanska garda u Prvom svjetskom ratu, *Osječki zbornik*, XXVII, Osijek, 2004., str. 117.; Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 57. ili Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 57.; Ivica Zvonar, Pogled na 1918. iz perspektive dijela istaknutih sudionika, u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, Urednik: Željko Holjevac, Zagreb, 2012., str. 502.-503.

58 I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 32.-33.

59 Usp. Ferdo Čulinović, *Državnopravni razvitak Jugoslavije*, Zagreb, 1963., str. 129.; Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 35. ili Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 35.; Z. Matijević, Guske u magli. Djelovanje članova Središnjega odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (listopad 1918. - siječanj 1919.), str. 105.

60 Usp. B. Krizman, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, str. 336.-337.; Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* u prvom je broju, objavljenom početkom studenoga 1918. najavio dolazak srbijanske vojske, "Prema pouzdanim vijestima iz Zemuna započelo je u većim masama prelaz srbske vojske. Preći će cijela srbska vojska pojačana sa 100.000 francuskih vojnika. Pozivaju se gospodje i gospodične za 10. ov.[og] mj.[eseca] pol 11 prije podne u občinsku vijećnicu radi dogovora za doček srbske vojske."⁶¹

U Đakovo je 14. studenoga 1918. u 9 sati prije podne stigao vlakom iz Brčkog prvi odred srpske vojske, od 50 konjanika, pod zapovjedništvom kapetana Jevtovića.⁶² O dolasku srpske vojske u Đakovo odmah je izvještena Središnja kancelarija Narodnog vijeća SHS u Zagrebu.⁶³ Prema *Glasi slobode*, dočekao ih je na Željezničkom kolodvoru Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo, s predsjednikom dr. Ivanom Ribarom. "Svečani doček bio je pred opć.[inskom] vijećnicom, gdje ih cvijećem dočekalo mnoštvo dama i gospodična, pozdravio predsjednik dr. Ribar, te gospodja Tonica [Antonija] Ribar i gospodična Jelka Stanišić. Zahvalio se kapetan Jevtović. Gospodje i gospodične obasule su braću cvijećem. Dobro nam došli braćo ponosna."⁶⁴ Osječki *Jug*, prenosi ovu vijest o dolasku i dočeku prvih postrojbi srbijanske vojske u Đakovu, te nadopunjuje i, da "Večeras ili sutra u jutro očekuje se dolazak čitave pukovnije srpske vojske, koja je određena za kotar Djakovo. Sprema se također svečani doček."⁶⁵ Dva tjedna kasnije, 28. studenoga 1918., "u 3. sata po podne stigla je u Djakovo 4 četa, 3 baona⁶⁶, 4 pješačkog puka od drinske divizije. Na kolodvoru dočekana je po mjesnom predsjedniku i zapovjedniku. Pred občinom pozdravio je ovu ponosnu bratsku vojsku dr. Ivan Ribar zanosnim govorom. Zahvalio se komandir I. Drobnjak. Ova četa sa strojopuščanim odjel.[jenjem] od 6 mitraljeza i jednog brd.[skog] topa ostaje u Djakovu, te će provesti u samom Djakovu temeljito razoružanje kao i povratak upljačkanih stvari. – Četa je predbježno

(1918/1919), *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 61. ili Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 61.

61 Najnovije telefonske vijesti - Braća Srbi dolaze, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

62 Usp. Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Doček braće Srba, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.; Dogadjaji u pokrajini - Srpska vojska u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 214, 15. XI. 1918., str. 1.; K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.

63 Usp. Bogdan Krizman, Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918., *Historijski zbornik*, god. X, br. 1-4, Zagreb, 1957., str. 122.

64 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Doček braće Srba, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

65 Usp. Dogadjaji u pokrajini - Srpska vojska u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 214, 15. XI. 1918., str. 1.

66 Baon – bataljon (bataljun).

nastanjena u školi. Mi ovu bratsku našu ponosnu jugoslavensku i srbsku vojsku od srca pozdravljamo. Bio im boravak u Djakovu kao na vlastitom domu, a našem gradjanstvu preporučamo ove borce pažnji i ljubavi, a jednako i svem našem seljaštvu kod uređivanja po selima.”⁶⁷

Nakon što je potkraj listopada 1918. preuzelo austro-ugarsku vojsku i mornaricu, Narodno vijeće SHS otpočelo je sa stvaranjem vojske Države SHS (“Narodna vojska Slovenaca, Hrvata i Srba”), ali ne bez niza poteškoća.⁶⁸ Novačenje u vojsku Države SHS bilo je usporeno ponajprije zbog kaotičnog stanja i antiratnog raspoloženja u Državi SHS, te stihijskog i neorganiziranog povratka raspadnute austro-ugarske vojske, dezerterstva i neodazivanja za služenje vojske. Poziv na novačenje u vojsku Države SHS naišao je na slab odaziv.⁶⁹

Vojnicima starijim od 40 godina odobravao se otpust iz vojske i povratak kućama. Iako je bilo predviđeno da u mjesnim narodnim stražama služe samo starija godišta i na vojnu službu nepozvana godišta, nesustavno i teško su se provodile odredbe, da mlađa godišta budu upućena na služenje vojske. Narodne straže postale su često utočišta mnogobrojnim vojnicima i vojnim obveznicima, koji se nisu htjeli vratiti u svoje postrojbe ili odazvati novačenju.⁷⁰

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, izvijestilo je 14. studenoga 1918., “Vojnici članovi narodnih straža ostati će do daljnjega, dok bude potreba, na svojim mjestima t. j. kod svojih kuća, da podržavaju mir i red, te da brane od zuluma”⁷¹ našu teško stečenu slobodu.”⁷²

67 Iz Djakova i okolice - Dolazak srbske vojske, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.

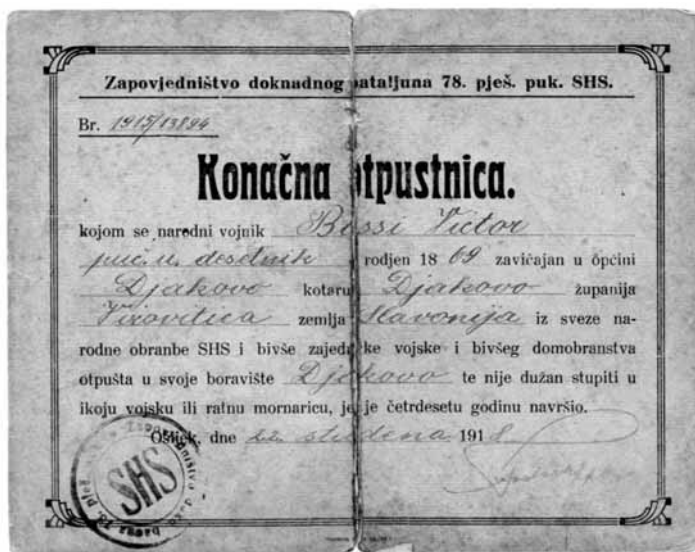
68 Usp. Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, Beograd, 1988., str. 23.-33.; Mile Bjelajac, *Stvaranje Vojske Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba*, u: *Srbija 1918. godine i stvaranje jugoslovenske države. Zbornik radova*, Odgovorni urednik: Slavenko Terzić, Beograd, 1989., str. 365.-378.; Tomislav Zorko, *Sigurnosne prilike i stvaranje vojno-policijskih snaga Države SHS na prostoru banske Hrvatske*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Zagreb, 2006. I tamo navedeni izvori i literatura.

69 B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 246.; Zlatko Matijević, *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919)*, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 55. ili Zlatko Matijević, *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919)*, u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 55.; T. Zorko, *Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske*, str. 370.-371.

70 Usp. D. Janković, B. Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države*, Tom II, str. 402.-403.; T. Zorko, *Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske*, str. 370.-371.

71 Zulum – nasilje, nepravda, bezakonje, okrutnost, tiranija, teror.

72 Važne odredbe “Narodnoga vijeća” S.H.S. u Zagrebu - Mobilizacija, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 2.

*"Konačna otpusnica" iz vojske izdana 22. studenoga 1918.
desetniku Viktoru Bassiju iz Đakova od Zapovjedništva
doknadnog bataljuna 78. pješačke pukovnije SHS u Osijeku*

Dr. I. Ribar, kao predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, podrobno je 23. studenoga 1918. izvijestio Predsjedništvo Narodnog vijeća SHS u Zagrebu o stanju u Đakovu i kotaru Đakovo. Uz ostalo, navodi i niz poteškoća, napose promidžbene naravi, u provođenju naredbe Povjerenika za zemaljsku obranu o pridolasku godišta 1899.-1895. vojnim doknadnim tijelima, koju je Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu primio "za jednu od svojih ozbiljnijih zadaća". Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu je "smjesta obavjestio sve mjesne odbore i narodne straže našeg kotara, da navedena godišta izluče iz straže i upute doknadnom tijelu u Osijek. Mirne duše sasma iskreno moramo ustvrditi i sa pohvalom istaći, da su se navedena godišta skoro sva odazvala pozivu [...]" No, dr. I. Ribar napominje, "Nažalost ali opet moramo utvrditi žalosnu činjenicu, da je skoro 2/3 od tih vratilo se natrag, te se prijavilo ovom mjesnom odboru, da ih u Osijeku ne primaju, da su ih već putem u Osijek, a naročito iz [Željezničkog] kolodvora osječkog do zapovjedništva upućivali nepoznati ljudi i časnici i vojnici, da se neka povrate kući, jer da ili taj poziv ne vrijedi, ili da će trpiti u Osijeku i u toj novoj vojsci nevolju, a najviše glad! Šta više dogodilo se prama kazivanju istih, da su ih sami časnici u pisarni doknadnih tijela otpućivali kući sa motivacijom, da ih sada ne trebaju." Nakon što se je odmah Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu telefonski raspitao kod vojnog

zapovjedništva u Osijeku, “dobio [je] odgovor, da to čine kojekakovi ljudi, te da su već izdali stroge odredbe i na kolodvoru u Osijeku i putem od Osijeka do samih zapovjedništava, da se pridošla momčad pod pratnjom vojničkom predvede, da tako bude odcijepljena od raznih zločinačkih i protunarodnih upliva. Razumije se samo po sebi, da smo ovu momčad, koja se je vratila nazad uputili, da imade odmah opet uputiti se u Osijek, pod prijetnjom najstrožijih posljedica.”⁷³

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, objavilo je 24. studenoga 1918. upozorenje, “da godišta 1895. 1896. 1897. 1898. i 1899. imadu bezuvjetno pridoći svojim doknadnim baonima na djelatno (aktivno službovanje). Tko do ponedjeljka najkasnije ne pridodje, biti će smatran izdajicom domovine i proti ovakovima postupati će se najstrožije u smislu vojnih zakona po prijekom sudu.”⁷⁴ Zatim je, 1. prosinca 1918., *Glas slobode* naglasio, “Poziv na aktivno službovanje urodio je na našem kotaru dobrim odzivom. Ima ali još uvijek nekoliko, koji nijesu otišli. Većim dijelom su to momci, koji su se javili u oružnike, pa su naknadno otpušteni. U koliko još nijesu otišli, upozoravamo ih, da do ponedjeljka 2. prosinca o.[ve] g.[odine] bezuvjetno otidju. Otvorene zapovjedi dobivaju kod zapovjedništva občine Djakovo. Svi pako, koji su otpušteni imadu svoj boravak prijaviti kod obč.[inskog] poglavarstva i kod mjesnog zapovjedništva. – Nakon 2. prosinca [1918.] biti će prisilno predvedeni i strogo kažnjeni oni neposlušni.”⁷⁵

No, kasnije u svojim sjećanjima dr. I. Ribar navodi, “Pozivu za mobilizaciju bez ikakvih sankcija nije se nitko odazvao. Ja sam se tada nalazio stalno u Đakovu, gdje se kao i drugdje s velikim oduševljenjem dočekalo proglašenje nove države. I ja, kao narodni zastupnik đakovačkog kotara odnosno član Narodnog vijeća [SHS] kao centralne i suverene narodne vlasti države SHS, činio sam zajedničke napore sa osnovanim narodnim vijećem čitavog đakovačkog kotara, kako bi sklonili vojne obveznike da se odazovu pozivu. Međutim svi naši naponi, naročito naši govori na seoskim sastancima, ostali su bez uspjeha, jer je

73 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [116-117], Đakovo, - Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Mjesni odbor Djakovo, U Djakovu dne 23. studenoga 1918. Predsjedništvu Narodnog Vijeća SHS, Zagreb; Josip I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), *Arhivski vjesnik*, god. I, sv. 1, Zagreb, 1958., str. 139.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 270.; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 227. ili Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 64.

74 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Odlazak na djelatno službovanje, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 5.

75 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Poziv na aktivno službovanje, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2.

prevladala psihoza koja se brzo prenosila iz sela u selo, iz kuće u kuću bez dogovora: dosta rata, a narodnoj seljačkoj državi ne treba vojske, pozivajući se na glasove koje su zarobljenici unašali u sela vraćajući se iz Rusije, pozivajući se na Brestlitovsku pogodbu o miru [sklopljenu 15. prosinca 1917.], a protiv rata, koju su sklopili boljševici, iako je bila preteška, jer su je diktirali Njemci kao osvajači. Samo su ovi prećutali i istinu, da su boljševici stvarali tada svoju narodnu vojsku, Crvenu armiju. [...] Ne samo hrvatski, već ni srpski seljaci nisu se odazvali. To hipnozom i demagogijom ucijepljeno raspoloženje hrvatskih seljačkih masa protiv rata uspješno su u prvom redu iskorištavali agitatori Radićeve [Hrvatske pučke] seljačke stranke, bolje reći putem svojih kanala demagozi franko-furtimaški, koji su se posredno uvlačili u njene redove. [...]”⁷⁶

*

U mnogim mjestima stara upravna tijela bila su znatno oslabljena bijegom ili odlaskom starih državnih službenika, te je došlo do prevage u korist novih kotarskih i seoskih odbora Narodnog vijeća SHS, koji su djelovali usporedno sa starim upravnim strukturama. No, u takvim okolnostima Narodno vijeće SHS u Zagrebu nije bilo kadro nadgledati rad mjesnih odbora, koji su bili njihovi organi, niti je moglo upravljati narodnim stražama, koje su djelovale pod okriljem općinskih i seoskih vlasti. Nedostatak nadzora prouzročio je mnogobrojne teškoće, jer su jedinice narodnih straža često sačinjavali isti oni koji su, napose po selima, donedavno sudjelovali u nemirima. Ponekad su narodne straže izmakle nadzoru i proglašavale ili stvarale nova mjesna rukovodstva. Tek nekoliko je povjerenika Narodnog vijeća SHS, kao dr. I. Ribar u Đakovu, pokušalo od Narodne straže stvoriti pouzdanu vojsku.⁷⁷

U Đakovu je Narodna straža osnovana potkraj listopada 1918.⁷⁸ Prema osječkom glasilu *Jug*, neposredno nakon osnivanja Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, na zboru stotinjak građana 28. listopada 1918., dr. I. Ribar je “pozvao, da se i u Đakovu osnuje narodna straža”, što je i prihvaćeno. Nato je

76 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 172.-173. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 263, 13. XII. 1958., str. 3.

77 Usp. HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 9., br. 212, telefonska obavijest iz Đakova, 17. XI. 1918. I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 36.

78 Usp. Narodno slavlje u pokrajini - Mjesni odbor “Narodnog vijeća” u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 198, 30. X. 1918., str. 2.-3.; Doček hrvatske vojske u Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 31. X. 1918., str. 2.; Narodna straža u Djakovu, *Obzor* (Zagreb), br. 250, 6. XI. 1918., str. 3.; T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 368. B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 251., navodi netočno, da je Narodna straža u Đakovu osnovana tek 4. studenoga 1918.

natporučnik u pričuvi Andro Morić pojasnio “organizaciju narodne garde. Ova bude i osnovana, te je odmah i preuzela službu. [...]”⁷⁹

Osječka *Hrvatska obrana* izvijestila je opširno da je u Đakovu 29. listopada 1918. “[...] u tri sata popodne bio [je] svečani doček hrvatskih vojnika u općinskoj vijećnici. Mjesni odbor narodnoga vijeća pozvao je sve vojnike koji se nalaze na dopustu u gradsku vijećnicu na dogovor, kako bi se organizovala jaka građanska straža. Sabralo se oko 40 vojnika. Dr. Ribar predsjednik odbora je pozdravio prisutne. U jezgrovitom govoru je istaknuo važnost reda i društvenog poretka u ovo ozbiljno doba. Nada se, da će, vojska narodno vijeće poduprijeti, te svoju i narodnu imovinu znati muževno čuvati od svakog nepravednog napadaja. Za tim je progovorio podpredsjednik mjesnog odbora A.[ntun] Akšamović. Hvali veselo držanje vojnika pri ulazu u Djakovo. No upozorava da ozbiljnim i trijeznim vladanjem pokažu, kako im je doista stalo do toga, da u izmučenoj zemlji Hrvatskoj zavlada potpuni mir. Za vrijeme skupštine stigli su vojnici iz Gorjana⁸⁰, a malo zatim i četa vojnika iz Osijeka. Na trgu ispred gradske vijećnice bile su živahne manifestacije slobodi, jugoslaviji, Narodnome Vijeću [SHS]. Poslije toga su odbornici mjesnoga narodnoga vijeća odveli oko 30 vojnika, koji su bili posve poderani i zapušteni u bližnju trgovinu, te ih preobukli u nova odjela. Vojnici su klicali odbornicima mjesnog narodnog vijeća za brigu i susretljivost. Makar da je ulica bila prepuna vojnika, koji su mnogo hitaca u zrak bacili, nije bilo nikakva izgređa. Vojništvo je opetovano pjevalo hrvatsku himnu, te se u uzornom redu pod mrak razišlo kućama. Djakovci se ponose da čestiti vojnici našega kraja shvaćaju ozbiljnost današnjega vremena. – Tako se doista imade shvaćati prava sloboda!” No, u Đakovu u noći 29./30. listopada 1918. nije sve prošlo u “uzornom redu”. U dodatku ovoj vijesti, uredništvo *Hrvatske obrane* je istaknulo: “Naknadno doznasmo od našega izvestitelja iz Djakova, da su poslije ove improvizirane svečanosti u gluho doba noći neodgovorni elementi, kojekakvi cigani, skitnice i beskućnici počinili svu silu teških izgređa. Radi toga se jučer 30. listopada sve učinilo, da se u Djakovu obrazuje narodna straža.”⁸¹

O osnivanju Narodne straže u Đakovu i u okolnim selima, kratko je početkom studenoga 1918. izvijestio i zagrebački *Obzor*, “Kako iz Djakova javljaju, održala se u Djakovu i u općinama djakovačkog kotara narodna gardina straža.”⁸²

79 Usp. Narodno slavlje u pokrajini - Mjesni odbor “Narodnog vijeća” u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 198, 30. X. 1918., str. 2.-3.

80 Riječ je o zelenokadrovcima Bože Matijevića.

81 Doček hrvatske vojske u Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 31. X. 1918., str. 2.

82 Narodna straža u Djakovu, *Obzor* (Zagreb), br. 250, 6. XI. 1918., str. 3. Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 239.

Narodne straže bile su poluvojne postrojbe koje je ustrojavalu Narodno vijeće SHS za održavanje javnog reda i mira. Trebale su biti oslonac u provođenju politike Narodnog vijeća SHS. No, često su narodne straže bile nepouzđane, te umjesto da brane red i mir sudjelovale su u pljačkama i neredima. Nediscipliniranost i neposlušnost bile su pojava u svim narodnim stražama. Vojna stega bila je nepoznanica, a samovolji ponegdje nije bilo kraja. Narodne straže koristile su se često i za političke obračune, napose protiv protivnika unitarizma i ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom. No, ponegdje bile su zahvaćene idejama “republikanizma” i “boljševizma”, pa su raspuštane. Nakon što je Narodno vijeće SHS u Zagrebu pozvalo na osnutak mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS, počele su se osnivati i njihove narodne straže. Vodstvo mjesnih narodnih straža preuzimale su osobe s vojnim iskustvom (časnici, dočasnici ili vojnici). Pripadnici mjesnih narodnih straža bili su uglavnom iz obrtničkog, radničkog i seljačkog staleža. Služba u narodnim stražama bila je uglavnom plaćena, a o visini naknade odlučivali su mjesni narodni odbori.⁸³ Narodne straže naoružavane su vojnim oružjem ili oružjem iz oružničkih postaja. Stoga je i naoružanje, koje su imale narodne straže, bilo raznoliko. Članove mjesnih narodnih straža prepoznavalo se po iskaznicama i znakovima. Znak je bila traka, uglavnom trobojnica, na rukavu s otisnutim znakom, najčešće natpis “Narodna straža” ili “Straža Narodnog vijeća”.⁸⁴

Za razliku od ostalih mjesta u Slavoniji i Srijemu, Narodna straža u Đakovu ustrojena je u dvije postrojbe. Prva skupina nazvana je “Straža Narodnog vijeća”, pod zapovjedništvom natporučnika dr. Antuna Niderlea, bila je jednaka postrojbama koje su ustrojavane u ostalim mjestima, te druga skupina, koju su činili vojnici i civili sposobni za vojnu službu, nazvana “Jugoslavenska satnija”, pod zapovjedništvom Andre Morića.⁸⁵

O tome je glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* u prvom broju, objavljenom početkom studenoga 1918., izvijestilo, da će se prema zaključku Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, “razdijeliti

83 Usp. Važne odredbe i naredbe “Narodnog vijeća” SHS - Vojna beriva i ratne potpore, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 3. Služba u straži Narodnog vijeća SHS u Đakovu bila je plaćena. Usp. Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Đakovu - Isplata mazde, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.; Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Isplata mazde, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 2.

84 Usp. T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 363., 365.-368., 371.-372., 374.-375.

85 Usp. Važne naredbe Narod. vijeća u Zagrebu - Iz mjesnog odbora “Narodnog Vijeća” u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.; Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Đakovu - Narodna straža u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.; I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 31.

[će se] straža ‘Narodnog Vijeća’ u dvije grupe i to: 1) u jednu satniju, kao jedinicu jugoslavenske vojske, u koju će se uvrstiti svi civili i vojnici, sposobni za oružje, te koje će odabrati zapovjednik satnije sa podčasnici iz pojedinih ulica, te koji će vršiti strogo vojničku službu za trg Djakovo, te 2) u Stražu ‘Narodnog Vijeća’ u Djakovu u koju će se uvrstiti svi ostali građani trga Djakovo, sposobni za oružje, te koje će odabrati zapovjednik straže sa podčasnici, a koji će vršiti službu redarstva i oružničku izključivo za trg Djakovo. – Zapovjednikom satnije pod 1. imenovan je nadporučnik [Andro] Morić, a njegovim zamjenikom natporučnik [Josip] Baumeister. Zapovjednikom straže 2. imenovan je nadporučnik Dr. [Antun] Niderle a njegovim zamjenikom Svetozar Rački.”⁸⁶

Istovremeno, Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, izvijestio je građanstvo, “Za očuvanje reda, uzdržavanje poretka, te javnu i privatnu sigurnost kao i očuvanje privatnoga i javnoga dobra osnovana je u Djakovu narodna straža. Članom narodne straže može i mora biti svaki vojnik Djakovčanin. Članovi narodne straže biti će 9. i 10. ov.[og] mj.[eseca] razvrstani u satniju, a ova će biti uređena čisto vojnički i sačinjavati jedinicu opće narodne obranbene snage. Zapovjednikom narodne straže u Djakovu je nadporučnik Andro Morić, koji je ujedno vojni povjerenik za cijeli kotar Djakovo. [...]”⁸⁷

Prema navodima iz Đakova, koje potpisuje neki Orion, objavljenim 10. studenoga 1918. u *Hrvatskoj obrani*, “Narodna je mjesna straža međjutim danas dobro organizirana. Velika je u tom zasluga natporučnika A.[ndre] Morića a i gorjanca Bože Matijevića.”⁸⁸ Iz Osijeka su naši dobili pušaka i naboja i jednu mašinsku pušku. U okolicu su zatim poduzimali izvide pa je tom zgodom dosta pljačkaša poginulo.”⁸⁹ No, glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* 24. studenoga 1918. izvješćuje: “Sa svih strana dolaze vojnici članovi narodnih straža i oni, koji nijesu traže odjeću i obuću. Što je mjesni odbor posakupio, to je izdano, a zalihe ne imamo nikakove u Djakovu, što svi dobro znadu. Zapovjedništvo se obratilo u Osijek i u Zagreb radi doznake obuće i odjeće, pa čim ova stigne biti će najpotrebnijim članovima narodnih straža izdavana. [...]”⁹⁰

86 Važne naredbe Narod. vijeća u Zagrebu - Iz mjesnog odbora “Narodnog Vijeća” u Djakovu., *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

87 Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Djakovu - Narodna straža u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

88 B. Matijević je Tomašančanin.

89 Pljačkanja i pustošenja po Slavoniji - U Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 3.

90 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Odjeća i obuća, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4.

Početkom studenoga 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu odnosno Zapovjedništvo narodnih straža za kotar Đakovo, objavilo je u glasilu Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, upozorenje, da “Sve narodne straže u kotaru djakovačkom, koji su položili do sada prisegu vjernosti ‘Narodnom vijeću’, stoje pod zapovjedništvom povjerenika za kotar Djakovo nadporučnika Andre Morića. Sve upute i odredbe izdaju se u Djakovu. Upozoravaju se svi članovi narodnih straža da svoje mjesne zapovjednike bezuvjetno slušaju. Naročito se upozoravaju članovi narodnih straža, da strogo vrše svoju službu, da ne pucaju uzalud, da paze, da u službi ne učine krivicu.”⁹¹ Uz to, upozoreno je građanstvo, da oružje “smije nositi samo onaj vojnik, koji bude članom straže Narodnog vijeća [SHS] i to samo u službi. Svi, koji nijesu članovi straže Narodnog vijeća ne smiju oružje niti nositi niti posjedovati, nego na posebnu dozvolu vojnog zapovjedništva. Pozivaju se svi, da 9. i 10. ov.[og] mj.[eseca] u prostorijama kot.[arskog] suda predadu na potvrdu, jer će se nakon toga vremena u smislu zakona proti pojedincima nedozvoljenoga nošenja i posjedovanja oružja postupati. Članovi straže i vojske Narodnog vijeća [SHS] mogu imati oružje, no moraju imati na svojim iskaznicama potvrdu za to od vojnog zapovjedništva.”⁹² Istovremeno, građanstvo je upozoreno, da svako “pućanje u mjestu i van istoga bez osobite potrebe najstrožije se zabranjuje.”⁹³

Glas slobode je 24. studenoga 1918. izvijestio, da su narodne straže do sada ustrojene u Đakovu, jedna satnija, zatim posebne narodne straže u Piškorevcima, Budrovcima, Strizivojini, Vrpolju, Đurđancima, Viškovecima, Širokom Polju, Vuki, Beketincima, Punitovcima, Josipovcu, Krndiji, Gorjanima, Tomašancima, Ivanovcima, Satnici, Bračevcima, Drenju, Preslatincima, Kućancima, Velikom Nabrđu, Malom Nabrđu, Gašincima, Kondriću i Selcima. “U Trnavi uređuje jedna ophodnja narodne straže iz Djakova i jedna obhodnja srbske vojske iz Broda, a podjedno su narodne straže sada u Trnavi, Svetoblažje, Dragotin, Slob.[odna] Vlast i Majar”.⁹⁴

91 Najnovije telefonske vijesti - Narodnim stražama po selima, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studeni 1918.], str. 2.

92 Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Djakovu - Nošenje oružja, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studeni 1918.], str. 2.

93 Najnovije telefonske vijesti - Pucanje, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studeni 1918.], str. 2.

94 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Narodne straže, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4. Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 251. I tamo navedeni izvori i literatura.

Dr. I. Ribar, u svojim sjećanjima objavljenim u *Đakovačkom listu* ističe “posebno nesebičan rad Andre Morića i Josipa Baumajstera [Baumeister], koji su odmah otpočeli sa organizacijom Narodne straže pri Narodnom vijeću [...]”⁹⁵

No, uloga Bože Matijevića bila je očito nezaobilazna u osnivanjima narodnih straža u Đakovštini, i važna u njihovom djelovanju tijekom studenoga 1918. To potvrđuje i napis objavljen u *Hrvatskoj obrani*. “Prema naredbi vlade Narodnog Vijeća [SHS] u Zagrebu ustrojena je nastojanjem domaćega sina čestitoga Hrvata gosp. Bože Matijevića već dne 1. studenoga t.[ekuće] g.[odine] u mjestu Tomašanci ‘Narodna straža’, koja se sastoji od 14 mladjih ali odvažnih vojnika. Svaki vojnik ‘Narodne straže’ dobiva 40 K[runa] dnevno u ime plaće i opskrbe.”⁹⁶

Đakovačka Jugoslavenska satnija postrojena je od 220 bivših vojnika, a u održavanju reda i mira i uredovanju protiv buntovnika pomagale su joj narodne seoske straže. Sve bolje organizirane Narodne straže bile su zaprisegnute. Tako je i đakovačka Narodna straža nedugo nakon osnutka položila i prisegu.⁹⁷

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* objavilo je 14. studenoga 1918. zaključak Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, da će u nedjelju [17. studenoga 1918.] biti “svečana služba božja u stolnoj crkvi kao zahvalnica, što smo postali slobodni. Toj službi božjoj prisustvovati će i narodna straža u Djakovu i to novo osnovana [Jugoslavenska] satnija. [...] Članovi ove satnije imadu doći svi po mogućnosti u vojničkim odorama. Bezuvjetno moraju svi članovi satnije, osim straža doći na službu Božju. Nakon ove biti će još jednoć zaprisegnuće cjele satnije pred občinskom vijećnicom.”⁹⁸

Svečana prisega Jugoslavenske satnije u Đakovu obavljena je u nedjelju 17. studenoga 1918., o čemu je opsežno izvijestio *Glasnik biskupija bosanske i*

95 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 255, 23. VIII. 1958., str. 2.

96 Domaće vijesti – Narodna straža i mjesni odbor u Tomašancima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 15. XI. 1918., str. 3.

97 Usp. HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [116-117], Đakovo, - Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Mjesni odbor Djakovo, U Djakovu dne 23. studenoga 1918. Predsjedništvu Narodnog Vijeća SHS, Zagreb; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 138.; Zdenka Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 227. ili Zdenka Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 63.; Zdenka Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, Zagreb, 1997., str. 210.; T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 368.

98 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Svečana prisega, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 3.-4.

srijemske. Nakon sluŹbe BoŹje, koju je obavio kanonik Matija Pavić, poloŹila je Jugoslavenska satnija od preko 200 momaka svećanu prisegu pred stolnom crkvom, a prisutno je bilo više tisuća općinstva. Tom je prilikom msgr. Antun Akšamović, rektor bogoslovnog sjemeništa, održao poduŹi govor: “Vojnici! Odlična braćo! VaŹni su dani i sudbonosni časovi, koje proŹivljujemo. DoŹivismo dane već odavna Źeljkovane. Dočekali smo, Bogu hvala, dan zlatne slobode naše. Sloboda je iz BoŹjeg krila izašla, te za njom teŹi svako stvorenje na zemlji. Ako čovjek pojedinac svom dušom i bićem svojim teŹi i gine za osobnom slobodom, kudikamo je opravdanija i Bogom blagoslovljenije teŹnja naroda za političkom, financijskom i gospodarskom slobodom. Slobodi svoga naroda posvetiše sav Źivot svoj naši velikani: Petar Svačić, Petar Zrinjski [Zrinski], [Fran] Krsto Frankopan, Eugen Kvaternik, Ante Starčević i veliki vladika [Josip Juraj] Strossmayer [Strossmayer]. Danas dusi njihovi radosno gledaju iz nebeskih visina na nezavisnu jugoslavensku državu. U dobri čas su predstavnici naroda našega shvatili nastojanje djedova naših i velikana naših oko jedinstva i sloge jugoslavenskih naroda, i osjetili drhtaj duše narodne, koja je neodoljivo traŹila slobodu svoju. Taj dan, komu je bila namijenjena sva muka naroda, kroz tolike godine i stoljeća, tolike suze izrabljenog Jugoslavena, Slovenca, Hrvata i Srbina, toliki znoj preporoditelja naših i potoci krvi sinova naših, dočekasmo mi sretnici. Dne 29. listopada o.[ve] g.[odine] proglasio je naš zemaljski sabor potpunu nezavisnost Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Rijeke, te imenovao potpuno suverenu vladu Narodnog Vijeća [SHS] u Zagrebu, a patriotski val ushićenja zatalasao je diljem cijele domovine. Šteta je, braćo i do neba grjechota, što nam je taj sretni dan bio pomućen uličnim izgređima i zločinima, počinjenim od nekolicine prostaka i zločinaca, koji htjedoše teške časove, kada N.[arodno] V.[ijeće] stupa na čelo zemlje, da izrabe za svoje paklenske svrhe. Nije mi svrha, da o tim odurnim ljudima zborim. Njih osuđuje narod sam. Jer svaki razuman čovjek zna, da se sloboda i lopovština razlikuju kao nebo i pakao. Ta sloboda je dar srca BoŹjega, najljepši cvijet iz neba, a lopovština odurno sjeme pakleno. Nu kako se ni dijete na svijet ne rađa bez krvi i suza, tako je teško i državu osnovati bez krvi i Źrtava. Źrtve su naše bile strašne, a brige velike; ali znajte, braćo, da se mi danas nalazimo u takovom položaju, u kakvom nijesmo bili od propasti kraljeva domaće krvi. Prokletstvo kralja Zvonimira nas je sapelo u nemilu i tešku zajednicu s Mađarima, u kojoj smo bili sapeti punih 900 godina, a pod zadnje vrijeme gotovo izdisali. Kraj toga okovali smo se drugom vezom uz Austriju, kojoj smo sluŹili kao vjerni i odani, a ona nas držala kao prezreni i zapušteni narod. Zaključkom našega sabora postala je starodrevna kraljevina Hrvatska posve slobodna, posve nezavisna, u pravom smislu suverena država. Ta država, kao svaka druga, mora imati svoju vladu, svoju vojsku, svoje financije i sve ostale uvjete za samoodržanje potrebite. Tako snabdjevena i uređena sloŹiti će se u zajednicu s ostalom braćom Srbima i Slovencima u jednu jaku, jugoslavensku

državu S. H. S., koja će brojiti preko 12 milijona duša. Jugoslaveni će biti gospodari jadranskog mora i plodnih krajeva. Biti će bogati Žitom, vinom i uljicom. A kad rudnike i ugljenike svoje u red stavimo, biti će jaka i industrija naša. Eto za to smo se borili, za to smo patili. Za to ćemo Živjeti i umrijeti. Vojnici! Kao što se kuća ne gradi na pijesku i kao što se grede i tetive ne učvršćuju vrbovim klinom, tako se ni država ne može osloniti na ljude nepouzdanе. Snaga države mjeri se po njezinoj vojsci. Jakost države ovisi o jakosti vojske. Tko hoće mira u zemlji, mora imati obranbenu silu. Vi ste, vojnici, jugoslavenska satnija, koja će za ove ideale Živjeti i umrijeti. Kao jamstvo narodu polažete danas svečanu zakletvu, svečanu prisegu. Kunete se poštenjem svojim, nad kojim ništa čovjeku svetije nije. Kunete se Bogom Žvim, Bogom svemogućim, Bogom pravednim. Bog Žvi dati će vam mudrosti, Bog svemogući dati će vam snage, a Bog pravedni dati će vam sreće, da započeto djelo brzo kraju privedete. Bog i Hrvati skidaju 900 godišnje okove Hrvata, Srba i Slovenaca, posestrime Dalmacije i Bosne, a Bogom štićene grudi braće Srba vraćaju slobodu Srbiji i Crnojgори. Genij jugoslavenstva naviješta mir, jedinstvo i slobodu! Vi ste prvi pioniri toga mira jedinstva i slobode. Zato u prisegi svojoj tražite jakost, po prisegi čuvajte mir i jedinstvo, a u miru i jedinstvu osigurajte slobodu naroda svoga. Dao Bog, da naša sloboda vječna bude!” Nakon toga je Andro Morić, zapovjednik Jugoslavenske satnije obavio čin prisega satnije. Predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS dr. Ivan Ribar u svom je govoru “pohvalio patriotski duh đakovačke [Jugoslavenske] satnije, koja će dobro uređjena biti oslon i uvjet narodne slobode.” Govorom načelnika općine Đakovo Josipa Geigera i “poklicima Jugoslaviji, [Jugoslavenskoj] satniji, slobodi, Narodnom Vijeću [SHS] zaključena je ova impozantna svečanost.”⁹⁹

Hrvatska obrana navodi da je svečani čin prisega Jugoslavenske satnije u Đakovu “uzveličala [je] veteranska glazba, kojom je vješto upravljao g. Madjarević učitelj u Satnici đakovačkoj.” Nakon prisega Jugoslavenska satnija uputila se prema općinskoj vijećnici. “S balkona općinske vijećnice progovorio je vojništvu predsjednik mjestnog odbora N.[arodnog] V.[ijeća] dr. I. Ribar. U markantnome svome govoru hvali pripravnost vojnika đakovačkih, koju pokazao u privrženosti i odanosti N.[arodnom] V.[ijeću]. Ističe važnost i snagu dobro uređjene i patriotskim duhom nadahnute satnije, koja će kao jedinica jugoslavenske vojske, biti oslon i uvjet narodne slobode.” Na koncu je progovorio vojnicima načelnik općine trga Đakovo J. Geiger: “Toplim riječima zahvaljuje vojnicima, što su odmah spremno stupili na obranu Đakova, kad je prijetila pogibao od ljudi opakih, koji su naumili, otimati i pljačkati. [...] Đakovo je i

99 Vjesnik - Svečana prisega, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* (Đakovo), tečaj XLVI, br. 20, 21, 22, 30. XI. 1918., str. 164.-165.

ovom zgodom pokazalo potpunu jednodušnost i slogu u nastojanju, da se narod dostojno i značajno sprema za izgradju nove jugoslavenske države.”¹⁰⁰

Razvidno je da je u govoru od 17. studenoga 1918. pred Jugoslavenskom satnijom msgr. Antun Akšamović, rektor Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, istaknuo i određene hrvatske federalističke težnje.¹⁰¹ Osječki *Jug*, glasilo koje je u Slavoniji najupornije promicalo ideje jugoslavenskog unitarizma, slikovito je početkom rujna 1918. prikazalo politička stajališta koja su u osvit raspada Austro-Ugarske Monarhije zastupali vodeći svećenici u Đakovu. Naime, u napadu na frankovce, i sve koje su takvima smatrali, *Jug* na temelju “informacija” od “prijatelja iz Djakova” naglašava da urednik *Glasnika biskupija bosanske i srijemske* i tajnik Biskupije, dr. Andrija Živković, “svoga furtimaštva i frankovluka nigda i nigdje ne taji. Desna ruka mu je g. Grga Galović, koji u svom frankovluku nije niti sa katoličkim ‘Novinama’ zadovoljan bio prije, a još manje je sada. Uz ovu dvojicu borbenih ulazi u račun i prebendar¹⁰² g. Vjekoslav Kosina. Profesori dri. [Franjo] Didović i [Andrija] Spiletak, te [Antun] Jurčević nijesu jasni i borbeni, a jednako je postao neodredjen, nejasan negda oduševljani i borbeni narodni pop rektor g. Antun Akšamović. Vele, da je on danas neodredjen radi pitanja biskupske stolice u Djakovu. Kanonik g. [Mihovil (Milko)] Cepelić, negda pristaša Radićev, danas ne zna na koju bi stranu, a druga gg. kanonici ne bave se ovom stvari, t.j. oni nijesu za deklaraciju, oni nijesu proti, njima je svejedno.” Prema “informacijama” iz Đakova, *Jug* naglašava, da “oni u Djakovu radi dobrog glasa ne će bar za sada, da rade sa [Aleksandrom] Horvatom, [Vladimirom] Sachsom[-Petrovićem] i [Ivom] Frankom, no sa drugim frankovcima hoće ‘hrvatski kurs’.”¹⁰³ Uz to, *Jug* istovremeno “[...] saznaje iz pouzdana vrela, da na osječku ‘Hrvatsku Obranu’ vrši veliki upliv slavonski katolički senijorat u Djakovu. Taj senijorat, koji se sastoji od izrazitih frankovaca kao što su gg. dr. [Andrija] Živković i [Grga] Galović, poduzeli su korake, da u svoje ruke dobiju ‘Hrv. Obranu’ i da je uređuju na posve frankovački način kao ustuk zagrebačkim kaptolskim ‘Novinama’, koje su odlučno pristale uz sadašnji jugoslavenski pokret. Djakovački senijorat već vodi preko svojeg osječkog pouzdanika, jednog katihete, pregovore s ljudima oko ‘Hrv. Obrane’. [...]”¹⁰⁴

100 Naši dopisi - Osnutak prve jugoslavenske satnije u Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 19. XI. 1918., str. 1.

101 Usp. Jure Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici, 1850.-1918.*, Zagreb, 1994., str. 365.; I. Zvonar, Pogled na 1918. iz perspektive dijela istaknutih sudionika, str. 505.

102 Prebendar – nadarbenik, posjednik prebende, crkvenog posjeda, koji ima na uživanje neki viši svećenik.

103 Osijek - Djakovo, *Jug* (Osijek), god. I, br. 154, 11. IX. 1918., str. 1.

104 Slavonski katolički seniorat i “Hrvatska Obrana”, *Jug* (Osijek), god. I, br. 154, 11. IX. 1918., str. 4. Usp. Vjesnik - Osječkom “Jugu”, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* (Đakovo), tečaj XLVI, br. 17, 15. IX. 1918., str. 138. U razumijevanju političkoga ozračja među svećentvom u Đakovu, tijekom Prvoga

Dolazak srbijanske vojske u Virovitičku Županiju potaknuo je tamošnjeg Župana i Narodno vijeće SHS da 17. studenoga 1918. raspuste narodne straže. Ostavljene su samo pouzdane Narodne straže, poput one u Đakovu.¹⁰⁵ Nedvojbeno, narodne straže ostavljene su i tamo gdje su bile još potrebne za očuvanje reda i mira. Kad su narodne straže u Slavoniji većinom raspuštene, đakovačka Jugoslavenska satnija nastavila je djelovati. Naime, dr. Ivan Ribar uspio je u dogovoru s potpukovnikom Slavkom Kvaternikom zadržati Narodnu stražu u Đakovu još neko vrijeme. Sekcija za organizaciju i agitaciju odobrila je odluku potpukovnika S. Kvaternika. Naime, dr. I. Ribar je obavijestio 17. studenoga 1918. Narodno vijeće SHS u Zagreb, da je veliki Župan Virovitičke Županije odredio raspustiti sve narodne straže, uz napomenu, da u Đakovu nema ni vojništva, ni Žandarmerije i da bi moglo doći “do robljenja i nemira gorih nego su prošlih dana bili.”¹⁰⁶ O tome, da se narodne straže u Đakovu ne raspuštaju, glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, izvijestilo je 24. studenoga 1918., “Upozoravamo sve naše ljude, da narodne straže u đakovačkom kotaru i dalje ostaju. Službu moraju vršiti svi vojnici od 24-40 godina. Narodna naša vlada u Zagrebu otpušta posve sa konačnom otpusnicom sve one vojnike, koji su prešli 40 godina života. U brzo vrijeme izaći će odredbe i glede mlađjih godišta, no do toga vremena imadu narodne straže vršiti strogo, u redu i po vojnički svoju dužnost oko uzdržavanja mira i poredka.”¹⁰⁷

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, izvijestio je 8. prosinca 1918., da su časnici kod Jugoslavenske satnije natporučnik Andro Morić, zapovjednik za kotar Đakovo, te natporučnik Josip Baumeister i poručnici Mato Horvat i H.[inko] Kiš.¹⁰⁸ Istovremeno, glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* upozorilo je 8. prosinca 1918., “Za javnu sigurnost, mir i poredak u Đakovu imadu vršiti službu [Jugoslavenska] satnija i to samo oni,

---

svjetskog rata, i napose 1918., usp. Zlatko Matijević, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.-1929.)*, Zagreb, 1998., str. 41.-92.; Jure Krišto, *Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.)*, Zagreb, 2004., str. 103.-123. I tamo navedeni izvori i literatura. Još početkom 1918. Zbor duhovne mladeži đakovačke u dopisu Zboru duhovne mladeži zagrebačke napominje, da je projugoslavenska opcija pogubna za hrvatski narod. Stoga, i nije presmjelo u historiografiji iskazano tumačenje, da 1918. iz Đakova “guske nisu letjele u maglu”. Usp. Marin Srakić, Iz Đakova “guske nisu letjele u maglu” 1918. godine, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, god. CXXXIV, br. 7-8, Đakovo, 2006., str. 689.-690.

105 T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 375.

106 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 9., br. 212, telefonska obavijest iz Đakova, 17. XI. 1918.; T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 368.-369.

107 Iz mjesnog odbora i zapovjedištva - Narodne straže ostaju, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4.

108 Usp. Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Časnici kod satnije u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 2.

koji će dobiti od zapovjedništva do 11. prosinca posebnu izkaznicu. Svi drugi nesmiju istupati od toga dana više kao članovi straže. Dalje vrše službu oružničke postaje i mjesno redarstvo. Svi se imaju ovim organima u službi bezuvjetno pokoravati.”¹⁰⁹ Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu odnosno Zapovjedništvo narodnih straža za kotar Đakovo, objavilo je u glasilu Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* sljedeće upozorenje: “U mjestima gdje su narodne straže, imaju ove i dalje, dok selo te straže hoće imati, da se brinu oko reda, mira i poretka. Gdje su straže prestale postojati, imaju ove oružje bezuvjetno i što prije u Djakovo predati.”¹¹⁰

Dr. I. Ribar, u svojim sjećanjima, objavljenima u *Đakovačkom listu*, tvrdi da je Narodna straža Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, “do kraja vršila svoje zadatke. Svaki napad neprijatelja nove vlasti, pljačkaša, bio je odmah od Narodne straže u zametku uništen. Na poziv [Mjesnog odbora] Narodnog vijeća [SHS u Đakovu] građani Đakova, i seljaci kotara svojim dobrovoljnim priložima omogućili su, da smo mogli održavati Narodnu stražu, a isto tako i nove službenike i kurire, koje smo morali namjestiti u kotaru i općini, te pomagati novčano sve socijalno ugrožene. [...]. Rad odbornika Narodnog vijeća kotara i općina bio je dobrovoljan. Andrija Morić koji, se sav predao radu, nije imao nikakvo plaćeno stalno namještenje, odnosno zaposlenje. On je bio tajnik kotarskog i gradskog odbora, a nije primao za svoj rad nikakvu nagradu.”¹¹¹

*

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu zamolio je 23. studenoga 1918. od Predsjedništva Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, u smislu okružnice Narodnog vijeća SHS od 18. studenoga 1918., službenu potvrdu za Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu sa pravom djelovanja. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izvjestio je Predsjedništvo Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, da je u Đakovu i kotaru Đakovo “za sada priličan mir i red. Dne 17. ov.[og] mj.[eseca] zaprisegnuta je svečano Jugoslavenska satnija, koja vrši službu u cijelom kotaru. Jaka je 220 momaka bivših vojnika [...]. Kako neima kod nas nikakove druge vojske a naročito neima srpske, to je ovoj satniji poglavita dužnost, da uspostavi konačno mir i red, da razoruža sve one, koji neimaju pravo

109 Iz mjesnoga odbora i zapovjedištva - Služba u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 2.

110 Iz mjesnog odbora i zapovjedištva - Narodnim stražama, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 2.

111 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 255, 23. VIII. 1958., str. 2.

posjedovati oružje, da od pljačkaša oduzme ukradene stvari, a naročito da sakupi sve vojničke predmete i stvari od onih, koji su došli neovlašteno u posjed istih. Ovu dužnost vrši jugoslavenska satnija u Djakovu i u kotaru, a uz pomoć narodnih selskih straža strogo i savjestno, do sada sa vrlo povoljnim uspjehom. Do sada je uhićeno od zlikovaca i pljačkaša u cijelom kotaru 132, i ti su svi otpraćeni u uze sudbenog stola u Osijeku. Ustrijeljeno je svega 14, a to su renitentni¹¹² zlikovci, kolovodje, te opće poznati pogibeljni ljudi, zatečeni pri zločinima, koji se sa nikakvom poukom nijesu dali odvratiti od zločina, te koji su na zločine zavadjali neuki seljački svijet.¹¹³ Strijeljanjem ovih odlanulo je cijelom kotaru.”¹¹⁴ [...] Uz ostalo, Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu spominje i veliko nezadovoljstvo među seljaštvom, “kako drugdje, tako i kod nas”, protiv općinskih činovnika. “Općinski činovnici ovoga kotara uz rijetke iznimke bili su tijekom ovoga rata najveći kajišari, koji su znali samo seljaka iscrpljivati i sebe obogaćivati, te koji su upravo demoralizirali narod. Valjda neima gorega općinskog činovništva, nego što je baš bilo ovo u kotaru đjakovačkome.”¹¹⁵ “Pritužbe seljaka iz sviju općina prima ovaj mjesni odbor

112 Renitentni – uporno otporni, neposlušni, tvrdoglavi.

113 Navod u broju ubijenih u ovom dopisu dr. I. Ribara, predsjednika Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu Predsjedništvu Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, od 23. studenoga 1918., u suprotnosti je, i znatno manji od brojeva ubijenih koje je objavila osječka *Hrvatska obrana*, 9. studenoga 1918., “U Djakovu i okolici [...] Kod prijašnjih izgređa i pljačkanja ubijena su 22 pljačkaša.” Usp. Telefonske vijesti “H.O.” Službene brzogovjke Narodnoga Vijeća, *Hrvatska obrana* (Osijek), 9. XI. 1918., str. 4., te osječki *Jug*, 15. studenoga 1918., “Djakovo. (Tel. Juga) Narodna straža marljivo uređuje u okolici. Dosad ustrijeljeno je nekih 33 pljačkaša. [...]” Usp. Događaji u pokrajini - Progon pljačkaša u okolici Djakova, *Jug* (Osijek), god. I, br. 214, 15. XI. 1918., str. 1.

114 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [116-117], Đakovo, - Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Mjesni odbor Djakovo, U Djakovu dne 23. studenoga 1918. Predsjedništvu Narodnog Vijeća SHS, Zagreb; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 139.; B. Hrabak, *Dezertstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 108.; B. Hrabak, *Dezertstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 271.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 227. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 63.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 35., 41.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 210.; Tomo Šalić, *Đurđanci u prostoru i vremenu*, u: Tomo Šalić, Adam Pavić, *Đurđanci kod Đakova*, Đakovo, 2006., str. 65.

115 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [116-117], Đakovo, - Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Mjesni odbor Djakovo, U Djakovu dne 23. studenoga 1918. Predsjedništvu Narodnog Vijeća SHS, Zagreb; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 139.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 227. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 64.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 30.-31.

savjesno i točno, te nastoji, da ih putem nadležnih oblasti povoljno po seljake riješi u koliko je to moguće u granicama zakona.” [...] Zaključno, u dopisu Predsjedništvu Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu navodi, da Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu prema okružnici Narodnog vijeća SHS poduzima “sve, da bude u čim većem kontaktu sa seljacima, pa tako držimo dnevno velike sastanke i škole sa našim seljacima”, te da će dr. I. Ribar kao narodni zastupnik “poduzeti putovanje po cijelom kotaru i održati javne skupštine u svakom selu.”¹¹⁶ Ovaj dopis Predsjedništvu Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, sa opisom stanja u Đakovu i Đakovštini i prikazom djelovanja Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu potpisuje dr. Ivan Ribar, predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu.

Naime, pritisnuti činjenicom sve prisutnijeg izbijanja nezadovoljstva, naročito među seljaštvom, mjesni odbori Narodnog vijeća SHS pokrenuli su akciju održavanja javnih pučkih skupština. Dr. I. Ribar bio je jedan od najagilnijih promicatelja stajališta o narodnom jedinstvu i prednostima monarhističkog oblika vladavine nad republikanskim.¹¹⁷ Dr. I. Ribar od 25. studenoga do 19. prosinca 1918., sa najbližim suradnicima iz Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS iz Đakovo održao je javne pučke skupštine u Budrovcima, Gorjanima, Kešincima, Koritni, Levanjskoj Varoši, Piškorevcima, Punitovcima, Semeljcima, Strizivojni, Tmavi, Velikom Nabrđu, Vrbici i Vrpolju.¹¹⁸ Plan dr. I. Ribara bio je nakon Božića 1918. održati sa suradnicima javne pučke skupštine i u drugim mjestima kotara Đakovo.¹¹⁹

Prema navodima dr. I. Ribara “[...] protiv takve revolucije borilo se i u Đakovu općinsko i kotarsko [Narodno] vijeće [SHS] kojima sam ja bio na čelu kao izabrani predsjednik još prije 29. X [1918.] na zboru svih općinara, na kojem

116 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [116-117], Đakovo, - Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Mjesni odbor Djakovo, U Djakovu dne 23. studenoga 1918. Predsjedništvu Narodnog Vijeća SHS, Zagreb; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 139.; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 227. ili Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 64.

117 I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 29.

118 Iz Djakova i okolice - Javne skupštine, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2.; Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Javne pučke skupštine, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 2.; Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Skupštine u kotaru, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 2. Usp. I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 29.

119 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Skupštine u kotaru, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 2.

su odlučena njihova osnivanja, odnosno organizacija. Neupućenost sela o postojećoj političkoj situaciji i novoj organizaciji s jedne strane, a nemiri prozvani 'revolucijom', te bezvlašće, s druge strane, jer općinski činovnici ili su bili pobijeni od razjarene mase, ili su se u strahu razbežali, općinske kase razbijene i opljačkane, spisi spaljeni – sve je to zahtijevalo da sam morao sa članovima vijeća obilaziti sva sela kotara [Đakovo], da im najprije objasnim novu situaciju, da ih smirim, upućujem da osnivaju općinska i mjesna narodna vijeća, te narodne seoske straže, koje će u prvom redu pomoći savladavanju pljačkaša protiv kojih se bilo vrlo teško boriti, jer su bili naoružani, nepoznati iz stranih sela, čak i takvih je bilo koji su sa raznim falsifikatima punomoćja od vlade u Zagrebu kupili harač u vidu Živežnih namirnica za ishranu siromašnih krajeva i slično, tražili konje, koji su se raštrkali po svim selima nakon odstupanja neprijatelja, navodno za vojnu komandu. Da situacija u selima bude još teža, kiša je cijelog mjeseca studenog [1918.] svakodnevno padala, iskvareni i za vrijeme rata nepopravljani putovi su se upropastili, tako da je saobraćaj bio moguć samo seoskim kolima ili jahanjem; a još je gore bilo to što je šljiva urodila, pekla se danju i noću rakija, mnogi se opijali i od rakijskog kotla nisu se udaljavali. Ipak nam je uspjelo da sakupljamo seljake, da s njima, u prvom redu sa onima koji su došli iz rata, govorimo, da pljačku likvidiramo a funkcioniranje narodnih vijeća omogućimo. Za to vrijeme povratili su se i općinski službenici, koji se nijesu ogriješili, i od takvih i novih, koje je postavilo Narodno vijeće [SHS], zaveli smo redovno uredovanje, iako smo se skoro u svakom selu susretali sa raznim protivštinama sa strane pojedinaca, koji su se predstavljali kao odabrani za podržavanje anarhije i bezvlađa, koji su pogodovali njihovoj samovolji. Konačno nam je uspjelo da je opljačkano vraćeno, kao brašno, rogata marva, svinje, konji i druge pokretnosti, specijalno poljoprivredni inventar."¹²⁰

Đakovački unitaristi, predvođeni dr. I. Ribarom, prednjačili su u Slavoniji inventivnošću u promidžbenom djelovanju, te su potkraj studenoga 1918. osnovali "Jugoslavenski klub", odnosno udruženje pod nazivom "Sijelo Jugoslavena".¹²¹ Najprije je glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* izvijestilo da je namjera u Đakovu 24. studenoga 1918. osnovati Jugoslavenski klub. "Svrha kluba je odmah osnovati čitaonicu, staviti se u usku vezu sa 'Hrv.[atskim] Sokolom' i 'Preradovićem', te otpočeti sa radom

120 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 177.-178.

121 I. Miškulin, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, str. 29.-30.

oko društvenih posijela, jour. fixa¹²², čajanki itd. Pozivamo sve građanstvo, da dodje u što većem broju, da se uzmogne odpočeti sa radom, jer će ovako pomladjeni i na demokratskoj osnovi podržavani društveni Život također mnogo učiniti oko učvršćivanja naše slobode, te oko sloge i rada za velike probleme, koji nas u najskorijoj budućnosti čekaju.”¹²³ “Sijelo Jugoslavena” osnovano je u Đakovu s namjerom, kako je 1. prosinca 1918. izvijestilo glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, upućivanja “svega pučanstva o svim aktuelnim pitanjima”, odnosno promicanja unitarističkih stajališta, koja su zastupali. U Odbor “Sijela Jugoslavena” izabrani su: dr. Ivan Ribar, Andro Morić, dr. Franjo Didović, te Petar Brezović, Dragan Devčić, Milan Etinger [Ettinger], Stjepan Fink, Đuro Maras i Rudolf Weidl.¹²⁴ Prostorije “Sijela Jugoslavena” bile su u gostioni “Zlatnom šaranu” Gustava Heicmanna [Heitzmann, Hajcman], u Satničkoj ulici (današnja Ulica Ante Starčevića), gdje su priređivali različite zabave i skupštine, i u zajednici s drugim đakovačkim društvima.¹²⁵

Nakon 1. prosinca 1918., započeo je postupak likvidacije Narodnog vijeća SHS, koje će do stvaranja zajedničke vlade obavljati administrativne poslove. Nakon stvaranja prve zajedničke vlade Kraljevine SHS, Predsjedništvo Narodnog vijeća SHS u Zagrebu izvijestilo je 28. prosinca 1918. sve mjesne odbore Narodnog vijeća SHS: “Današnjim danom raspuštaju se svi Mjesni odbori Narodnog Vijeća [SHS] u pokrajini, a tako isto i sve Narodne straže. Pozivaju se svi Mjesni odbori da tijekom mjeseca siječnja 1919., provedu likvidaciju. [...] Današnjim danom prestaje dakle svako djelovanje Mjesnih odbora Narodnog

122 Jour fixe – stalan dan u tjednu određen za primanje gostiju, dan primanja na popodnevni domjenak, zabavni sastanak.

123 Usp. Društvene vijesti - Jugoslavenski klub, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 5.

124 Usp. Društvene vijesti - “Sijelo Jugoslavena”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3. Domaće vijesti - Obnova đakovačkih prosvjetnih društava, *Hrvatska obrana* (Osijek), 15. XII. 1918., str. 3. U najavi glavne skupštine “Sijela Jugoslavena” za 22. prosinca 1918. u općinskoj vijećnici u Đakovu, *Glas slobode* navodi, da je pravilnik izrađen, te pozivaju građanstvo, da “ovo novo osnovano društvo podpomogne.” Prema najavama, rad društva protezati će se i na sela. Usp. Društvene vijesti - “Sijelo Jugoslavena”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 6, 15. XII. 1918., str. 3. Skupština “Sijela Jugoslavena”, očito, nije održana 22. prosinca 1918., jer je ponovno zakazana za 29. prosinca 1918. u maloj dvorani svratišta “Devčić”. Usp. Društvene vijesti - “Sijelo Jugoslavena”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 3. Na glavnoj/izvanrednoj skupštini “Sijela Jugoslavena”, održanoj 29. prosinca 1918., na kojoj se okupilo oko 100 članova, izabrano je rukovodstvo, dr. Ivan Ribar, predsjednik, Milan Etinger [Ettinger], podpredsjednik, Andro [Andrija] Morić, tajnik, dr. Franjo Didović, blagajnik, Vinko Oster, knjižničar i arhivar, te odbornici Mato [Matija] Fišer, Svetozar Rački, Rudolf Weidl, Pavao Brezović, Mato Lay, Janko Poznić, Hugo Fuchs i Teodor Jelovac, i kao zamjenici odbornika dr. Antun Niderle, Kazimir Lombarović, Moco [Matija] Kraljević i Franjo Stanković. Usp. Društvene vijesti - Izvanredna skupština “Sijelo Jugoslavena”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 9, 5. I. 1919., str. 3.

125 Usp. Društvene vijesti - “Sijelo Jugoslavena”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - “Sijelo Jugoslavena”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 11, 19. I. 1919., str. 3.; Zvonko Benašić, *Hrvatski sokol u Đakovu 1906.-2006.*, Đakovo, 2006., str. 45.

Vijeća [SHS] i Narodnih straža u dosadašnjem svojstvu, ali će sekcija Narodnog Vijeća [SHS] za organizaciju i agitaciju svojevremeno iz bivših Narodnih Vijeća [SHS] eventualno organizirati nova udruženja, koja će imati dužnost, da se brinu za socijalno, ekonomsko i kulturno razvijanje i unapređenje našeg naroda. [...].”¹²⁶ O tome je, prenoseći odredbu, 5. siječnja 1919. izvijestilo i glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*.¹²⁷

U mjesec dana djelovanja narodnih vijeća [SHS], općinskih i kotarskih, prema navodima dr. I. Ribara, “[...] Narodno vijeće [SHS] đakovačkog kotara u komu sam surađivao, kao predsjednik, posvršavalo je ne samo mnoge čisto političke i nacionalne poslove, već i mnoge administrativne iz nadležnosti općina i kotara. Narodna vijeća [SHS], mjesna, općinska i kotarska bila su u prvom redu politička, naredbodavna tijela, a iznimno upravne i sudske vlasti, pa su po djelima pljačke, i to uhvaćene na djelu i pri otporu delikvenata, bila izvršno suverena, znači ne samo izričala kazne već i bez prava na žalbu kazne izvršila. U vrijeme kada je anarhija prevladavala, a s njom, kao njena posljedica, samovolja i pljačka pod zaštitom i rukovodstvom pokvarenih elemenata koji su priželjkivali nereda i bezvlašće, redovni su sudovi bili nemoćni za suzbijanje istih. No ovakvi slučajevi bili su rijetki, i samo u prvim danima poslije kapitulacije Austro-Ugarske [Monarhije]. Ne ulazeći detaljno u sadržinu prijedloga, izvještaja, žalbi i predstava koje smo činili predsjedništvu Narodnog vijeća [SHS] i vlade u Zagrebu, spominjem prijedlog da bi se kratkom novelom donijela izmjena i nadopune u postojećem zakonu o općinama, kojim bi se prvenstveno ukinule razlike građana po visini plaćanja poreza. Primjera radi, u općini Đakovo, koja je dotada birala 21 općinskog odbornika, dvadeset i jedan najjači veleposjednik, kao feudalci, kapitalistički zemljišni veleposjednici i veletrgovci, birali su na općinskim izborima jednu trećinu odbornika, dakle sedmoricu, dok su svi ostali poreznici birali dvije trećine. [...] Povodom povedenog sudskog krivičnog postupka protiv zelenokadrovaca, koji su bili optuženi za ubistva općinskih

126 Usp. Svim Mjesnim odborima Narodnog Vijeća u Hrvatskoj i Slavoniji, *Narodne novine* (Zagreb), 30. prosinca 1918.; F. Šišić, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914-1919.*, str. 292.; Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 66. ili Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 66.; Z. Matijević, Guske u magli. Djelovanje članova Središnjega odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (listopad 1918. - siječanj 1919.), str. 127.; T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 363.

127 Usp. Važne odredbe i naredbe “Narodnoga vijeća” SHS - Mjesni odbor[i] “Narodnoga vijeća” raspušteni, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 9, 5. I. 1919., str. 2.

činovnika, koji su u ratu bezdušno mučili glađu članove njihovih porodica, naročito djecu, Narodno je vijeće uputilo prijedlog, da se obustavi postupak jer da su ubistva ovakvih zulumčara¹²⁸ izvršena prije sloma Austro-Ugarske [Monarhije], odnosno kapitulacije, kada nikakva vlast nije funkcionirala, a prijetila je opasnost da bjegstvom izmaknu kazni narodnog suda. Zbog ovog prijedloga, a i narodnog suda napali su me oni koji su pobjegli iz Đakova, bojeći se narodnog suda. Ove nije smetala vlast koju su vršili komandanti vojnih jedinica odmah na početku rata. Narodno vijeće [SHS] raspisalo je prerez na sve ratne bogataše s kojim je pokrivalo izdatke za izdržavanje članova narodne straže, a iz radnja obogaćenih u ratu trgovaca rekviriralo odjeću i obuću i podijelilo golaj i bosoj sirotinji, a iz štamparije narodnog neprijatelja¹²⁹ rekviriralo sav novinski papir, neophodan za naše Đakovačke novine koje su ponovo počele izlaziti pod mojom [!] redakcijom, a bile su obustavljene odmah početkom rata. Istovremeno je otvorilo vrata sokolskih vježbaonica, čitaonica i knjižnica koje su bile zatvorene po naređenju vojnih vlasti za sve vrijeme rata. [...]”¹³⁰ Dr. I. Ribar u svojim sjećanjima objavljenim u *Đakovačkom listu* pojašnjava da je Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, “od bogatih trgovaca, seljaka, prisilno naplaćivalo veće novčane iznose, da bi mogli pružiti momentalnu potrebnu pomoć najnepovoljnijima. Istina je i to, da je ono iz trgovačkih radnji uzimalo odjeću i obuću te podijelilo golima i bosima, a da nije nikada ništa platilo za uzetu robu [...]”¹³¹

Prema dr. I. Ribaru, “Na sjednicama kotarskog i općinskog đakovačkog narodnog vijeća [SHS] za cijelo vrijeme njihovog funkcioniranja nije dolazilo do nesuglasica i trudili smo se da nam svaka naša odluka bude jednoglasno donesena, pa i po strogo političkim pitanjima, iako su u vijeću bili predstavnici svih političkih stranaka i grupa, uglavnom koalicije, pravaša i socijaldemokrata. Mogu kazati da smo svi bili jugoslavenski politički orijentirani. Što manje i bez potrebe isticati vjerske, narodne i stranačke razlike, bilo nam je svakidašnja parola u našem radu. Za sebe lično dužan sam da kažem da sam se još prije rata

128 Zulumčar – onaj tko pravi zulum, nasilnik, siledžija, okrutnik, tiranin, terorist.

129 Riječ je o tiskaru Maksu Brucku. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3.; K. Pavić, Đakovačko novinstvo 1918.-1928., str. 38.; K. Pavić, *Povijest đakovačkih tiskara*, str. 69.

130 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 178.-180. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3.

131 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3.

osjećao jugoslavenskim nacionalistom, a za rata ovaj se osjećaj u meni još pojačao utjecajem tekućih važnih političkih zbivanja u zemlji i van zemlje.”¹³²

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu uputio je 10. prosinca 1918. brzojavku “Njegovom kraljevskom Visočanstvu regentu Aleksandru” u Beograd, u kojoj navode “Sretni smo što je misao velikog vladike [Josipa Jurja] Strossmajera [Strossmayera] privedena djelu, pozdravljamo sa iskrenom i sinovskom odanošću Njegovo Veličanstvo kralja Petra, kao i Vaše kraljevsko Visočanstvo regenta jedinstvene kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.”¹³³ Uskoro je, *Glas slobode* izvijestio da se “Njegovo kraljevsko Visočanstvo regent Aleksandar” zahvalilo Mjesnom odboru Narodnog vijeća SHS u Đakovu, među ostalim i riječima “Duboko su me dirnule Vaše iskrene čestitke [...]”.¹³⁴

U novonastalom političkom ozračju u Đakovu je 9. prosinca 1918. u stolnoj crkvi služena sveta misa i Te Deum¹³⁵ u proslavu ujedinjenja, na kojoj je uz predstavnike vlasti i škole nazočila i satnija srbijanske vojske.¹³⁶ Zatim je 17. prosinca 1918. svetom misom u stolnoj crkvi, uz nazočnost mnogobrojnih građana i uglednika, a zatim i prijemom u biskupskom dvoru mnogobrojnih crkvenih, vojnih i svjetovnih uglednika i predstavnika vlasti i udruga i društava svečano proslavljen rođendan princa Aleksandra Karađorđevića.¹³⁷

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu raspušten je 4. siječnja 1919.¹³⁸ Likvidacioni odbor Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu (u koji su izabrani Antun Akšamović, Milan Etinger [Ettinger], Tošo [Teodor] Jelovac, Josip Štimac i Andro Morić) dovršio je, prema izvješću Andre Morića, tajnika Likvidacionog odbora, Središnjem odboru Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, od 16. veljače 1919., svoje djelovanje do 13. veljače 1919.¹³⁹, a prijašnji

132 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 178.-180. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 266, 31. I. 1959., str. 3.

133 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Pozdrav, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 6, 15. XII. 1918., str. 3.

134 Iz Djakova i okolice - Zahvala princa Aleksandra, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 2.

135 Te Deum – molitva, služba Božja zahvalnica.

136 Vjesnik - Zahvalnica, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* (Đakovo), tečaj XLVI, br. 23, 15. XII. 1918., str. 172.

137 Usp. Iz Djakova i okolice - Proslava rodjendana princa Aleksandra, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 2.

138 Usp. Iz Djakova i okolice - Prestanak “Narodnoga vijeća” u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 2.; K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.

139 Prema, pak, obavijesti građanstvu u *Glasu slobode*, Likvidacioni odbor Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, djelovao je do 25. veljače 1919. Usp. Iz Djakova i okolice - Likvidacioni odbor “Narodnog vijeća”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 16, 23. II. 1919., str. 3.

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo nastavio je djelovanje “u agitacione i druge svrhe” kao novoosnovano društvo pod imenom “Sijelo Jugoslavena”, koje je donijelo i pravila i dostavilo ih na uvid nadležnim organima u Zagreb.¹⁴⁰

Raspuštena je 4. siječnja 1919. i Jugoslavenska satnija pod zapovjedništvom A. Morića. *Glas slobode* napominje da “Obć. zastupstvo i ‘Narodno vijeće’ kao i vlada u Zagrebu izriču i ovim putem svim članovima [Jugoslavenske] satnije na pomoći i radu svoju najsrdniju hvalu.”¹⁴¹ Istovremeno, *Glas slobode* objavio je, da “Odbor N.V. u Djakovu izriče ovim putem g. Boži Matijeviću, kao zapovjedniku i njegovoj četi na požrtvornom, energičnom i nada sve marljivom radu oko reda, mira i poretka svoju najusrdniju hvalu.”¹⁴² Pozvane su od Mjesnog vojnog zapovjedništva i “sve narodne straže kotara Djakovo kao i Djakovčani, koji imaju oružje vojničko i naboj, da ovo do najkasnije 18. siječnja o.[ve] g.[odine] predadu na ruke nadporučnika [Andre] Morića. Tko ne bi predao, postupit će se svom strogošću.”¹⁴³ No, očito, razoružanje narodnih straža nije išlo bez poteškoća. Poziv za predaju oružja svim narodnim stražama kotara Đakovo ponovljen je u *Glasi slobode* i 19. siječnja 1919.¹⁴⁴

U novonastalim vremenima, pak, glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* nastavio je izlaziti, od sredine siječnja 1919. najprije kao glasilo “Građanskog odbora”¹⁴⁵, a zatim od sredine srpnja 1919. kao “Nezavisno demokratsko glasilo” odnosno glasilo Jugoslavenske demokratske stranke.¹⁴⁶

*

Potkraj Prvoga svjetskog rata, te napose potkraj 1918. seljaštvo Đakovštine bilo je buntovno raspoloženo i pružalo otpor vlastima. Dugotrajni i iscrpljujući rat, te raspad Austro-Ugarske Monarhije ujesen 1918. doveo je do nemira i pljački i u mnogim krajevima do bezvlašća. Neimaština i nestašica bile su sveprisutne. Glavni razlozi nezadovoljstva slavonskog seljaštva bili su teški uvjeti Žvota tijekom višegodišnjeg rata, ali i mnoštvo neriješenih gospodarskih, socijalnih, pa

140 Usp. HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 11., br. 468, 1918. [118], Đakovo, - Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba Mjesni odbor Djakovo, Djakovo 16/2. [1]919. Središnjem odboru narodnog vijeća Zagreb.

141 Usp. Iz Djakova i okolice - Razlaz satnije, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 2.

142 Iz Djakova i okolice - Priznanje, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 2.

143 Iz Djakova i okolice - Predaja oružja, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 2.

144 Usp. Iz Djakova i okolice - Predaja oružja, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 11, 19. I. 1919., str. 2.

145 Usp. *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919.

146 Usp. *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 36., 13. VII. 1919.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 266, 31. I. 1959., str. 3.; K. Pavić, Đakovačko novinstvo 1918.-1928., str. 38.; K. Pavić, *Povijest đakovačkih tiskara*, str. 69.

i političkih pitanja u neposrednom poraću potkraj 1918. i početkom 1919.¹⁴⁷ Nemiri u Hrvatskoj, i Slavoniji, u jesen 1918. imali su sva obilježja revolucionarnog stanja. Niži slojevi društva, pretežito seljaštvo, nakon četiri iscrpljujuće ratne godine, iskazivali su svoje nezadovoljstvo Austro-Ugarskom Monarhijom i stanjem, a i mirnim prijelazom na poredak kakav je zagovarao domaći vladajući sloj. Narodno vijeće SHS tijekom listopada i sudenoga 1918. uzvratilo je represivnim mjerama i prijekim sudovima.¹⁴⁸

Potkraj 1918. zabilježeni su različiti primjeri bezvlašća i u kotaru Đakovo. Crkvena, građanska i seljačka imovina najčešće je metom buntovničke i zelenokadrovske pljačke.¹⁴⁹

Do radikalizacije seljaštva dolazi naročito u vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Države Slovenaca, Hrvata i Srba. U Slavoniji se po seljačkim nemirima osobito isticala Đakovština. Nezadovoljno seljaštvo Đakovštine razbija, pali i pljačka ponajprije veleposjednička imanja,

147 Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 225. ili Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 61.-62.; A. Grubišić, Osječka građanska garda u Prvom svjetskom ratu, str. 117.-118.

148 I. Banac, "I Karlo je o'šo u komite": Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 40.

149 Usp. B. Krizman, Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918., str. 111., 122.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 255, 23. VIII. 1958., str. 2.; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 124.-125., 138.-140., 152.; D. Janković, B. Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države (1.I - 20.XII 1918)*, Tom II, str. 435., 547., 549.; I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 140., 175.-178.; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 79.-80.; Josef Werni, Konrad Reiber, Josef Eder (Hrsg.), *Heimathbuch Tomaschanzi-Gorjani. Zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, Ruit bei Stuttgart, 1974., str. 64.; S. Reljić, Đ. Mihaljčić, *Dr Ivan Ribar i sinovi. Žvot i djela*, str. 166.-168.; Mirko Marković, Selo Tomašanci kraj Đakova. Prilog poznavanju naseljavanja i narodne starine, *Zbornik za narodni Žvot i običaje južnih Slavena*, knj. 47, Zagreb, 1977., str. 57.; B. Hrabak, Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu, str. 86., 96.-97., 104.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 221., 234.-235., 249., 256., 258., 261., 264.; Tomo Šalić, *Vrbica u Đakovštini 1330-1990.*, Vinkovci, 1990., str. 72.; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 225.-228. ili Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 61.-63.; I. Banac, "I Karlo je o'šo u komite": Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 33.-34.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 202.-203., 205.; Vladimir Geiger, Nijemci Đakova i Đakovštine u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, *Kolo*, god. VI, br. 4, Zagreb, 1997., str. 178.-179. ili Vladimir Geiger, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Zagreb, 2001., str. 91.-92.; T. Šalić, Đurđanci u prostoru i vremenu, str. 65.; Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, *Slavonski narodni kalendar 2001.*, Slavonski Brod, 2000., str. 81.-86. ili Mato Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, Trnava, 2011., str. 117.-124.; Ljiljana Dobrovšak, Fragmenti iz povijesti Židova u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata (1914-1918), u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, Urednik: Željko Holjevac, Zagreb, 2012., str. 448. I tamo navedeni izvori i literatura.

trgovine, skladišta, općine i poštanske urede, te se ponegdje obračunava s predstavnicima ranije vlasti, općinskim činovnicima, žandarima i učiteljima.¹⁵⁰ U gradovima su na udaru pljačke bili trgovci. Bande bi provaljivale u trgovine, uzimale sve što su mogli ponijeti, a zatim često podmetali požar.¹⁵¹ Obavijesti o događajima u provinciji, koje su pristizale Središnjem odboru Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, iskazivale su teško i zabrinjavajuće stanje. Nemiri su dosegli vrhunac potkraj listopada i početkom studenoga 1918.¹⁵²

U to vrijeme, osim poziva za pomoć upućenih u inozemstvo, antantinim vojnim snagama, ali ponajprije srbijanskoj vojsci, Predsjedništvo Narodnog vijeća SHS odlučuje se za uvođenje prijekoga suda.¹⁵³ Sporazumno sa Narodnim vijećem SHS veliki Župan Virovitičke Županije barun Ivan pl. Adamovich [Adamović] proglasio je prijeki sud “za zločinstvo, bune, umorstva, razbojstva, paleža i javnog nasilja zlobnom oštetom tuđeg vlasništva” na cijelom području Županije.¹⁵⁴ O uvođenju prijekog suda na području Hrvatske i Slavonije izvijestilo je, no tek potkraj studenoga 1918., i glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*.¹⁵⁵

Do ljeta 1918. zeleni kadar postao je značajna oružana skupina u mnogim dijelovima Hrvatske, Slavonije i Srijema.¹⁵⁶ U vrijeme prevrata u

150 Usp. J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 124.-125.; Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 225. ili Z. Šimončić-Bobetko, Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 62.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 200. I tamo navedeni izvori i literatura.

151 B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 84.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 220.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 28.

152 Usp. I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 26.-42.; T. Zorko, Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske, str. 356. I tamo navedeni izvori i literatura.

153 B. Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, str. 140.; Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, No 14, Zagreb, 2008., str. 58. ili Zlatko Matijević, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. Osnutak, djelovanje i nestanak (1918/1919), u: *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Izabrali i priredili: M. Štambuk-Škalić, Z. Matijević, Zagreb, 2008., str. 58.; Z. Matijević, Guske u magli. Djelovanje članova Središnjega odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (listopad 1918. - siječanj 1919.), str. 121.

154 Usp. Prijeki sud u virovitičkoj Županiji, *Jug* (Osijek), god. I, br. 199, 31. X. 1918., str. 1.; Prijeki sud za Županiju virovitičku, *Hrvatska obrana* (Osijek), 31. X. 1918., str. 1.

155 Usp. Važne odredbe i naredbe “Narodnoga vijeća” SHS - Proglas o prijekom sudovanju, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XII. 1918., str. 3.-4.

156 Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 57.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 122.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 24.-25. I tamo navedena literatura.

Austro-Ugarskoj Monarhiji, potkraj i neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, u Hrvatskoj, Slavoniji, pa i u Đakovštini, učestalo je dezerterstvo i mnogobrojni zeleni kadar uklopio se je u stihijski i velikim dijelom pljačkaški pokret siromašnog seljaštva. Događaji tijekom listopada i studenoga 1918. odraz su dubokoga jaza između obrazovane elite i seljačkih masa, tipičnog za agrarne zemlje. Hrvatske inteligencija, uz poneke važne iznimke, opredijelila se za ideologiju jugoslavenskog unitarizma. No, republikanstvo je bilo najviši domet seljačke svijesti. Uz to, tadašnje vlasti su bile u pravu, kada su tvrdile, da seljačko poimanje republike znači negaciju ustaljenog poretka.¹⁵⁷

Izrazita je pojava dezertiranje iz vojnih jedinica i neodazivanje na novačenje Popunidbenom zapovjedništvu u Osijeku. U Đakovštini su vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije djevojke pjevale: “Bježi dragi, u goru zelenu, nemoj ići svojemu kaderu...”¹⁵⁸

Raspad Austro-Ugarske Monarhije u jesen 1918. doveo je do kulminacije nemira i pljački. Vojni bjegunci i osiromašeno i izgladnjelo seljaštvo smatrali su svojim pravom napadati veleposjede, trgovine, skladišta i ustanove vlasti. Bez nekog organiziranog vodstva i jasnih ciljeva buntovnički pokret prerastao je u anarhiju, pljačku, uništavanja i ubojstva. Vlasti Države SHS nemire su opisivale kao pothvate pljačkaša, narodnih izdajica i boljševika. Na radikalizaciju seljaštva utjecaj su imali neupitno i povratnici iz Rusije. Prevratničke ideje koje su vojnici povratnici iz Rusije zastupali i širili zahvatile su i neke članove narodnih straža u Slavoniji i Srijemu.¹⁵⁹

---

157 I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 38., 42.

158 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 81.

159 O različitim tumačenjima nastanka zelenog kadra i njegove uloge u događajima potkraj 1918., usp.: Ljudevit Pivko, Zeleni kadri, *Vojni vesnik*, br. 3., Kragujevac, mart 1922., str. 23.-26.; Drago Škorić, Uloga povratnika iz ruskog zarobljeništva u razvoju događaja u Hrvatskoj potkraj godine 1918., *Starine*, knj. 46, Zagreb, 1956., str. 18.-21.; Ferdo Čulinović, *Odjeci Oktobra u jugoslavenskim zemljama*, Zagreb, 1957. str. 91.-132.; Ferdo Čulinović, Zeleni kadar, *Savremenik*, br. 6-7, Beograd, 1957., str. 124.-142.; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 11.-173.; Bogdan Krizman, Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918., *Historijski zbornik*, god. X, br. 1-4, Zagreb, 1957., str. 111.-129.; Bogdan Krizman, O odjecima Oktobarske revolucije i zelenom kadru, *Historijski zbornik*, god. X, br. 1-4, Zagreb, 1957., str. 149.-157.; Dragoslav Janković, Bogdan Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države (1.1 - 20.XII 1918)*, Tom II, Beograd, 1964.; B. Hrabak, Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu, str. 1.-131.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 93.-332.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 23.-43.; Tomislav Bogdanović, Kategorije zelenog kadra 1918. godine i osvrt na njihovo djelovanje u Podravini i Prigorju, *Podravina*, vol. 12, br. 23., Koprivnica, 2013., str. 96.-104. I tamo navedeni izvori i literatura.

*

Dr. I. Ribar u svojim sjećanjima, objavljenim u *Đakovačkom listu*, navodi sljedeće: “Najteža situacija bila je 27. i 28. listopada [1918.] pred sam dan zasjedanja Hrvatskog sabora. Kako sam kao narodni zastupnik morao 28. listopada [1918.] oputovati u Zagreb, da bi mogao prisustvovati sjednici od 29. listopada [1918.], bilo mi je teško kada sam u Vrpolju na Željezničkoj stanici doznao, da je jedini posljednji voz otišao dan prije i da je saobraćaj do Broda prekinut, pošto su se mašiniste, ložaći i kondukteri sa vozova svi razbjegli; jedni jer su bili Mađari, drugi iz straha, što su vojnici vraćajući se sa fronta, pucali na vozove.¹⁶⁰ I tako ja nisam prisustvovao toj posljednjoj sjednici Hrvatskog sabora 29. X. 1918. godine, a možda je tako i dobro bilo, jerbo je moje prisustvo i poznanstvo sa Božom Matijevićem i njegovim odredom spasilo Đakovo od jedne velike nesreće, da cijelo Đakovo postane Žrtva velikoga požara. [...]”¹⁶¹

No, u svojim sjećanjima naslovljenim *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, dr. I. Ribar mijenja priču i navodi, da je bio prisutan na sjednici Sabora Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 29. listopada 1918. u Zagrebu, kada je proglašeno razvrnuće svih državno-pravnih veza s Austrijom i Ugarskom, te proglašena Državu Slovenaca, Hrvata i Srba. “U prатnji razdragane omladine Žurio sam do Željezničke stanice da bih uhvatio poslijepodnevi brzi voz do Broda da stignem što prije u Đakovo, gdje su po dobivenim vijestima, kao i u drugim slavonskim mjestima, izbili požari, razaranja, ubistva, pokrenuta od strane ugnjetavanih, obespravljenih i osiromašenih za vrijeme rata, naročito od vojnika koji su se vraćali sa fronta, a zelenokadrovci iz šuma svojim kućama, u znak revolta protiv nasilja, korupcije, bezakonja i bogaćenja vršenih na štetu članova njihovih porodica od strane općinskih i kotarskih činovnika i službenika i onih koji su se sa ovima zajedno bogatili koristeći ratno stanje. [...]” Zbog nereda i obustave daljnjeg prometa, od Broda je seljačkim kolima produžio putovanje u Đakovo. Dr. I. Ribar tvrdi, da je Đakovo bilo “obasjano požarom kada sam mu se približavao, a nekoliko trgovačkih radnji zajedno sa kućom je sagorijevalo. Na glavnoj ulici ispred općinske zgrade sreo sam se sa našom stražom, koja me je obavijestila da su požari prouzročeni paljenjem papira u dućanskim prostorijama

160 Prekid svih Željezničkih veza između Zagreba i Broda uslijedio je 27. listopada 1918. zbog masovnih pljački na prometnicama. Sve Željezničke stanice srednje Slavonije molile su tada Zagrebačko vojno zapovjedništvo za pomoć protiv mnogobrojnih napada i robljenja, koja su tih dana izvodili vojnici bjegunci. Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 73.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 207.

161 I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.

s čime su se služili oni koji su se uvukli u prostorije radi krađe i pljačke. Izim straže, nikoga nije bilo na ulicama, pa ni vatrogasaca. Potražio sam spomenutog već Božu Matijevića zelenokadrovca i s njim sam pokušao da alarmiram vatrogasce da bi pogasili još uvijek plamteću vatru; i kad nam je uspjelo, pod prijetnjom strijeljanja, sakupiti ih, konstatovalo se da nemaju vode. Srećom počela je kiša padati. Đakovo potpuno u tami, nikoga pa ni uobičajenog od starine noćobdije, koji je morao obilaziti svu noć magazine vlastelinstva biskupije. Susjedno do one kuće koja je izgarala, bile su zgrade vlastelinskog mlinu, i nitko da se brine da li će planuti ili ne. Uprava ih je prepustila na milost i nemilost pljačkaša, kao i ostale svoje gospodarske zgrade. Sve se ustrašilo, posakrivalo, a grlate glavešine franko-furtimeške, kao i oni drugi koji se obogatiše, da ne govorim o policijskim činovnicima, službenicima, žandarmima, razbježali su se. [...].”¹⁶² Zatim, dr. I. Ribar navodi, da je sljedeći dan s Božom Matijevićem i Narodnom stražom obišao “sve ulice, zavirismo u dvorišta gazda gdje smo naišli na puna kola đakova brašna napljačkanog u magazinima mlinova, a na periferijama zatekosmo stotine i stotine klateži, koja se uvlačila u kuće i radnje otimajući sve do čega su došli. Sve ih je straža Bože Matijevića zastrašila i rastjerala pucanjem uvis iz pušaka. Na područnim putevima i cestama zastala rogata stoka, svinje, konji istjerani iz staja vlastelinstva. Razumljivo, među vojnicima koji su se obračunavali sa silnicima nalazili su se i sumnjivi tipovi, a koji su, koristeći opći metež i nered, pljačkali, otimali, krali, brzo prevozili opljačkano i ukradeno na sigurna mjesta u obližnjim šumama. [...]”¹⁶³ Dr. I. Ribar, u svojim sjećanjima objavljenim u *Đakovačkom listu* opis ovih događaja proširuje na sljedeći način: “Drugog dana rastjerao je odred [B. Matijevića] gomile Cigana i raznih sumnjivih ljudi iz cijeloga kotara, koji su došli s kolima i konjima, da bi krali po kućama i dućanima i tovarili ukradene stvari. Oni su vjerovali, da nema nikoga od vlasti, koji bi ih smetao u tom poslu, a znali su da su se svi činovnici i službenici kotara i općina, policija, žandari i panduri razbježali i posakrivali od straha pred osvetom, koja im je bila stavljena do znanja još onda, kada su gonili po selima i šumama dezertere odnosno zelenokadrovce, no nisu znali, da nova vlast – Narodno vijeće [SHS] i njegova prva sigurnosna straža već funkcioniraju. Ubrzo su bili svi rastjerani renitentni pohvatani i pozatvarani, a oni domaći seljaci u prvom redu Nijemci, koji su sa kolima izvažali brašno iz

162 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 175.-177. Usp. S. Reljić, Đ. Mihaljčić, *Dr Ivan Ribar i sinovi. Život i djela*, str. 166.-167.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 84.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 119.-120.

163 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 177.

mlinova, te tjerali stoku, svinje, konje, iz vlastelinskih štala također su pozatvarani, nakon što su opljačkane stvari povratili na svoje mjesto.”¹⁶⁴

Dr. I. Ribar, u svojim je sjećanjima vjerojatno pobrkao, pa i namjerno “zaboravio” tijekom događaja 28. i 29./30. listopada 1918.¹⁶⁵

Naime, ako dr. I. Ribar nije 28. listopada 1918. otputovao u Zagreb kako navodi, i “prisustvovao toj posljednjoj sjednici Hrvatskog sabora 29. X. 1918.”, po povratku iz Vrpolja u Đakovo, nikakva požara nije mogao vidjeti, jer požara i pljačke 28. listopada 1918. u Đakovu nije bilo.

Prema, pak, navodima u *Hrvatskoj obrani* 29. listopada 1918. u općinskoj vijećnici u Đakovu, “u tri sata popodne bio je svečani doček hrvatskih vojnika”, a kojima je i dr. I. Ribar održao “jezgrovit” govor. Naime, ako je vijest iz *Hrvatske obrane* točna, u Đakovu u noći 29./30. listopada 1918. nije sve prošlo u “uzornom redu”, jer navode, da su “u gluho doba noći neodgovorni elementi, kojekakvi cigani, skitnice i beskućnici počinili svu silu teških izgređa. Radi toga se jučer 30. listopada sve učinilo, da se u Đakovu obrazuje narodna straža.”¹⁶⁶

Uz to, i vatrogasci Đakova, prema svojim tadašnjim mogućnostima, sa starom i trošnom opremom i spravama, bez u ratu odsutnog najboljeg ljudstva i sa nedovoljno uvježbanim novopridošlim članstvom sudjelovali su u navedenim dramatičnim događajima, odnosno u gašenju i sprječavanju širenja požara nastalih u vrijeme pljačke potkraj listopada 1918. u središtu Đakova.¹⁶⁷ To, unatoč prenatlažavanju uloge Matijevećevih zelenokadrovaca i članova Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u navedenim događajima, potvrđuje i dr. I. Ribar: “Kako su se pljačkaši po noći uvlačili u dućane da bi krali robu, paleći papir da bi bolje vidjeli, došlo je do požara u dućanu, koji je zahvatio cijelu kuću, koja je

164 I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4. Usp. K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 80.; K. Pavić, *Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima* (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.

165 Stoga, i u historiografiji i publicistici, utemeljenoj na sjećanjima dr. I. Ribara nalazimo i različite opise, tumačenja i nadnevke pojedinih događaja u Đakovu i Đakovštini potkraj listopada i početkom studenoga 1918. Usp. Državni arhiv u Zagrebu, Osobni fond Ivan Ribar, kut. 1., sign. 20, Pavel Čanji, *Koliko snage zahteva jedan život. Iz biografije dr. I. Ribara*, s.l., s.a., [rukopis]; Kosta N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, Sisak, 1968.; Stevo Reljić, Đuro Mihaljčić, *Dr Ivan Ribar i sinovi. Život i djela*, Zagreb, 1975.; Bogumil Hrabak, *Dezterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, *Zbornik*, god. 16, br. 16, Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod, 1979., str. 1.-131.; Krešimir Pavić, *Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima* (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.; Bogumil Hrabak, *Dezterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, Novi Sad, 1990.

166 Usp. Doček hrvatske vojske u Đakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 31. X. 1918., str. 2.

167 Usp. Stjepan Fink, *Spomenspis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Đakovu 1872.-1922.*, Đakovo, 1922., str. 17.-18.; *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, Pripremili i uredili: Branko Špehar st. i Branko Špehar ml., Đakovo, 1972., s.p.; *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, Pripremili i uredili: Branko Špehar st. i Branko Špehar ml. i Ivan Grizak, Đakovo, 1997., str. 35.-39.

izgorjela skoro do temelja. Zahvaljujući odredu Bože Matijevića, te intervencije nas nekolicine iz narodnog vijeća, požar je bio lokaliziran uz pomoć nekih naših vatrogasaca. Taj prizor sa vatrom, koja je izbijala noću iz kuće [trgovina konfekcijske robe] trgovca [Jakoba] Epsteina, preko puta gradske vijećnice, bio je zaista strašan.”¹⁶⁸

Zapisnik odborske sjednice DVD-a Đakovo, od 12. studenoga 1918., bilježi da je požar podmetnut kod tvrtke Epstein, a proširio se je i na tvrtku Kerpner, i “tom prilikom prisustvovalo je ovom požaru 10 vatrogasaca pod zapovjedništvom g. [Ivana] Gabuta. Uz svekoliko akoprem malen broj vatrogasaca lokalizovan je požarni objekt tamo, da je ušćuvana upotpunosti najbliža kuća g. Rudolfa Bode koja je bila u najvećoj opasnosti izvrgnuta požaru. Požrtvovnost nad izkazашe vatrogasci i to Fr.[anjo] Stanković, [Eduard] Gress, Bog.[oslav] Hager, [Antun] Kalman st., [Franjo] Vagner, [Stjepan] Pejak, Aman, Bradač, Vrbanić, Vujić Stj.[epan], Fr.[anjo] Miškovski, [Dragutin] Hiršler, i sada pokojni [Ivan] Golubić, koji je nesretnim slučajem pao kao član narodne straže.” U zapisniku je navedeno i, da je Rudolf Boda zapovjedniku DVD-a, Ivanu Gabutu, izrazio “najljepšu hvalu na požrtvornom radu vatrogasaca”, te poklonio 1.000 kruna za potrebe DVD-a Đakovo.¹⁶⁹

U podlistku o DVD-u Đakovo, u vrijeme Prvoga svjetskog rata, a napose 1918., objavljenom u neposrednom poraću, tijekom veljače i ožujka 1919., tajnik Stjepan Fink prikazuje i đakovačke događaje s kraja listopada 1918. godine: “Pod konac mjeseca listopada t. g. kada je došlo do prevrata u našoj državi budu upriličene razne pljačke i otimačine po raznim selskim, a nažalost i đakovačkim pljačkašima, koji tu zgodu upotrijebiše u svoju vlastitu korist. Uslijed te pljačke bukne u noći od 28. listopada [ispravno bi bilo 29. listopada 1918.]¹⁷⁰ u trgovini

168 I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4. Usp. K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 80.; K. Pavić, Đakovo 1239.-1989. 750 godina. Prošlost omeđena ratovima (29), *Glas Slavonije*, (Osijek), 7. VIII. 1989.; Željko Lekšić, Đakovačka glavna ulica. Zgrade i njihovi vlasnici od sredine 19. do početka 21. stoljeća, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 7, Đakovo, 2005., str. 169. Prema zemljišnim knjigama, u vrijeme pljačke i požara u Đakovu, vlasnik ove kuće na uglu nekadašnjeg Školskog sokaka [današnja Ulica Kralja Tomislava] i Velikog sokaka [današnja Ulica Pape Pavla II.] nije bio trgovac Rudolf Boda, kako se navodi u pregledima povijesti DVD-a Đakovo (“Unatoč trošnoj opremi i starim spravama vatrogasci uspješno sudjeluju u gašenju požara koji je izbio u poslovnim prostorijama tvrtke Epstein, a vlasnik zgrade bio je Rudolf Boda, koji društvu za njegovu uspješnu intervenciju daruje 1.000 kruna”). Usp. *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, s.p.; *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, str. 39. Naime, R. Boda je tada bio vlasnik susjedne kuće, trgovine Željezom i mirodijom, te je novac darovao DVD-u Đakovo, jer su uspješno spriječili da se požar proširi i na njegovu kuću. Usp. Ž. Lekšić, Đakovačka glavna ulica. Zgrade i njihovi vlasnici od sredine 19. do početka 21. stoljeća, str. 169.-170.

169 Usp. *Zapisnici Dobrovoljnog vatrogasnog društva Đakovo, 1907.-1921.*, DVD Đakovo.

170 Naime, masovna pljačka po Đakovu i paležu trgovinama J. Epsteina, B. Kerpnera i drugdje, nedvojbeno je bila 29./30. listopada 1918., kao što navode i dr. M. Belić i Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u

Jakoba Epšteina [Epstein] kao i u trgovini Bernharda Kerpnera koja se u istoj kući nalazila ogroman požar, koji je još nešto od preostalih predmeta, no uz Žilav rad vatrogasaca sve u pepeo pretvorio. Kako je uslijed tog požara prijetila velika opasnost susjednim zgradama i to: Rudolf Boda i vlastelinskog mlina to su bile shodne mjere po zapovjedniku [Ivanu] Gabutu učinjene na obranu ovih zgrada, što bijaše konačno i učinjeno. Tom prilikom moram izjaviti poŹrtvovan rad slijedećih vatrogasaca, koji su odmah na početku došli te čitavu noć radili oko lokaliziranja požara, a to su slijedeći: Iv.[an] Gabut, Fr.[anjo] Stanković, Ed.[uard] Grehs [Gress], Bog.[oslav] Hager, [Antun] Kalman st., Vagner Fr.[anjo] ml., Pejak Stj.[epan], Fr.[anjo] Miškovski, Hirschler Dragutin, a gdje bijahu drugi? G.[ospodin] Boda je iz zahvalnosti naprama ovome društvu, što je sve svoje sile uložilo oko spasa njegove, povodom toga požara, zgrade poklonio društvu svotu od 1000 K. [...].”¹⁷¹

Pljačkanje i paleŹ u Đakovu potkraj listopada 1918. opširno, prema dopisu koji potpisuje neki Orion iz Đakova, prikazuje i *Hrvatska obrana* “[...]. Djakovo se trglo na vrijeme. Prije nego što se pojavilo kakovih znakova sumnjive naravi bila je u gradsku vijećnicu sazvana skupština građana u 6 sati po podne. Na njoj je izabrano mjesno Narodno Vijeće i poveden razgovor o uređenju mjesne narodne straŹe. Govorilo se i to s pravom, da tu mjesnu gardu treba odmah osnovati i da iste te noći valja samo mjesto čuvati. Opozicija djakovačkog načelnika valjda je bila kriva, da to nije provedeno onaj čas. Sutradan već su nam došli u pohode komite¹⁷². Naviještao se njihov dolazak već od jutra, idu, vele, od Podgorača na Djakovo! Zbilja ih je došla poslije podne nekolicima i objaviše svoj dolazak burnim puškaranjem. Članovi našeg narodnog vijeća – stupiše s tim ‘komitama’ gotovo izključivo članovi zelenog kadera iz Gorjana¹⁷³ u razgovor – pa ih lijepo kod trgovca J.[akoba] Epšteina opskrbile odijelom i uputiše kući što čini se nije izvedeno. Svakako međjutim nije te večeri bilo izgleda za zlo. No dok su jedni bili odijelom opskrbljivani, drugi su saborisali iza PodruŹnice na jednoj livadi. Po noći provališe u mjesto, pa s fukarom djakovačkom najprije do temelja oplijeniše bogate dućane [Bernharda] Kerpnera, i [Jakoba] Epšteina, a onda ih zapališe. Kuća Epsteinova je sasvim izgorila. Djakovački vatrogasci učinili su, da susjedne kuće nijesu stradale. Rulja pljačkaša navalila je onda na mlin

Đakovu. Usp. Domaće vijesti - Otvoreno pismo Djakovčanima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 4.; Odgovor Dru. Matiji Beliću, odvjetniku u Djakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 213, 14. XI. 1918., str. 2.-3.

171 Iz Źivota vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918., *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 20, 23. III. 1919., str. 1.-2.

172 Komite – neregularni borci, pripadnici oruŹanih skupina koji nisu sastavni dijelovi redovite vojske.

173 Riječ je o zelenokadrovcima BoŹe Matijevića.

(Djakovački mlin na valjke) – zvan Židovski mlin. Strašno se vuklo po čitavom mjestu. Ljudi su s kolima stajali i tovarili brašno – pa ga još sutradan u jutro kućama razvažali. Nadalje postradaše trgovci: L.[adislav] Kerschner koga sasvim oplijeniše. Provališe i kod trgovca [Šime] Bergera [Berića], kod J.[osipa] Wollnera, kod Schwarza [trgovina Željezom Pauline Schwartz], i kod starog Iv.[še] Patakija. G.[ospodin] Pataki nema dućana, nego je inače bogat čovjek, gdje su se pljačkaši nadali obilnom plijenu. Na sreću smete ih straža za vremena i ovdje ih rastjera. Provališe i oplijeniše i draguljara M.[iju] Halasza. Da je narodna straža osnovana onako, kako je lijepo bilo predlagano – zar bi se to moglo dogoditi? Sutradan već nije bilo u samom mjestu više pljačkanja. Nego ovi što su haraćili – učinili su to nesmetano. Nitko ih pri poslu nije bunio. Sudjelovalo je kod tog nečasnog posla osim cigana mnogo našeg djakovačkog svijeta. Vele i takovih – za koje nitko ne bi ni mislio. Ljudi dobro situirani, naročito bogati Švabe. [...] Sutradan pronosili se glasovi, da se nova rulja iz okolišnih sela sprema na Djakovo. Bože moj – koliko glasova, kakovih sve kombinacija! Srećom – od sveg toga više ništa. Djakovo je samo od onda mirno i zuluma u njemu nikakvog više bilo nije. Osim ako ćemo amo ubrojiti vlastelinsko dobro Strossmajerovac [...] Čude se ljudi, a i sami se čudimo kakove se to Žalosne pojave odigraše u našim krajevima! Kako nas iznenadi dobri naš narod! U času kad mu ‘sriće zora slobode’. [...]”¹⁷⁴

174 Pljačkanja i pustošenja po Slavoniji - U Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 2.-3. Izviješća *Hrvatske obrane* o događajima u Slavoniji, i Đakovu, potkraj listopada i početkom studenoga 1918., prenosio je ukratko i zagrebački tisak. Usp. Nemiri u Slavoniji, *Obzor* (Zagreb), br. 256, 13. XI. 1918., str. 3., te B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 96.-97.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 234., 264.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 256., navodi netočno, da su se navedeni događaji u Đakovu bili 4. studenoga 1918. Događaji u Đakovu potkraj listopada 1918., u: *Spomenica 110. godina Obrtničke škole Antuna Horvata iz Đakova (1887.-1997.)*, Priredili: Mirko Čurić, Mira Homotar i Momir Radašinić, Đakovo, 1997., str. 47. potpuno su pogriješno prikazani: “Kakva će nova država biti najbolje govori podatak da je njeno rađanje i u Đakovu popratila pljačka 30. listopada 1918. Pljačkaše su predvodili čuveni Božo Matijević i još čuveniji Jovo Stanisavljević Čaruga.” Naime, u to vrijeme B. Matijević, kao i njegovi zelenokadrovci, od najvećeg su povjerenja Mjesnog odbora SHS Đakovo, a Jovo Stanisavljević zvani Čaruga, pridružit će se odmetnutoj hajdučkoj družini “Kolo gorskih tića”, B. Matijevića, tek kasnije, potkraj 1919., nakon bijega sa robije iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici. Uostalom, zelenokadrovska družina B. Matijevića, koji je bio opsjednut revolucionarnim sovjetskim boljševičkim idejama, no i anarho-komunističkim metodama, suzbijala je pljačkaše i otimačinu i u svojim redovima. B. Matijević je poginuo u ljeto 1920. u sukobu s Žandarima, te je zatim J. Stanisavljević zvani Čaruga preuzeo i predvodio “Kolo gorskih tića”, i ubrzo je preobrazio ovu zelenokadrovsku jedinicu u bandu, koja je počinila brojna razbojništva i ucjene, ponajviše u tadašnjoj Virovitičkoj županiji. “Kolo gorskih tića” osulo se 1923., a J. Stanisavljević zvani Čaruga je uhićen i obješen 1924. Usp. Čaruga (pravo ime Jovo Stanisavljević), u: *Hrvatski leksikon*, I. svezak A - K, Glavni urednik: Antun Vujić, Zagreb, 1996., str. 209.; Stanisavljević, Jovo - Čaruga, *Hrvatska enciklopedija*, 10 SI - To, Glavni urednik: Slaven Ravlić, Zagreb, 2008., str. 206., te L. Kraus, O dvjema manifestacijama “odjeka oktobra” u Slavoniji, str. 2.-16.;

Prema *Hrvatskoj obrani*, u Đakovo je “provalila banda koja je sudjelovala kod umorstva gorjanskog bilježnika Jožića¹⁷⁵, te opljačkala nekoliko dućana i zapalila jednu kuću, ali ih je u srijedu [30. listopada 1918.] na večer protjerala narodna straža; nekoji banditi su tom prilikom ranjeni. U četvrtak [31. listopada 1918.] je htjelo unići u grad više kola seljaka, Žena i dječurlije, da pljačkaju, ali ih je narodna straža prisilila na povratak te su bili sretni, da su se Žive glave vratili

Marino Zurl, *Knjiga o Jovi Čarugi i Joci Udmaniću*, Zagreb, 1972., Zagreb, 1977.; L. Kraus, *Susreti i sudbine*, str. 120.-124.; Dragan Jovašević, *Hajdučija između istine i legende*, Beograd, 1988.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 83.-84., 122.-123.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 219.-220.; Dragan Jovašević, *Čaruga*, Bilje, 1990. Prema dr. I. Ribaru, “Jedva što se mir povratio, pljačke i ubistva prestale, sudovi i ostala nadležstva nastavili sa radom, počeli su se vraćati i građani koji su izbjegli, a i svi činovnici i službenici, policajci i žandarmi i zauzeli svoje mjesto u kancelarijama. Božo Matijević sa svojim odredom, razočarani time, jer su se među ovima nalazili i onakvi koji, umjesto na svoje službeno mjesto, morali bi u zatvore, vratiše se natrag u šumu i svoj logor, da bi se otuda obračunali sa njima. U okršaju sa žandarmima poginuo je, jer im se nije htio živ predati u ruke. Najveći dio zelenokadrovaca vratio se svojim kućama, a manji dio, čim je završila revolucija, kako su oni nazivali ‘anarhiju’ [...]” I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 140.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 255, 23. VIII. 1958., str. 2. Usp. K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 80.-81. “Revolucionarnu pravdu” jednog od najbližih suradnika dr. I. Ribara i osobe od najvećeg povjerenja Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, provedenu nad “političkim” i “klasnim” neprijateljima u Đakovštini, potvrđuje i prisni prijatelj B. Matijevića iz prijeratnih gimnazijskih dana u Osijeku, dr. Lavoslav Kraus. “Ukoliko se u akcijama grupa pod njegovom komandom za vrijeme njegovoga života i nailazi na slučajeve oduzimanja nekima dijelova njihovog imetka, pa i kažnjavanja nekih ljudi smrću – to s njegove strane nije nikada činjeno iz nekih egoističkih ili razbojničkih instinkata, već su to prosto neizbježivi slučajevi kakvi se uvijek pojavljuju u svim političkim prevratima i revolucijama [...]” L. Kraus, *Susreti i sudbine*, str. 121. Usp. L. Kraus, O dvjema manifestacijama “odjeka oktobra” u Slavoniji, str. 12.-16.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 122.-123.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 219., 325.

- 175 Za ubojstvo gorjanskog bilježnika Jožića 25. listopada 1918. u tisku je optužen 19-godišnji dezertar Josip Kalmajić, koji je došao u bilježnički ured u Gorjanima i “bez ikakvog povoda ispalio na nj hitac iz vojničke puške [...] Jožić podlegao je jučer u 2 sata po podne ozlijedi.” Usp. Pokrajinske vijesti - Dezertar ubio bilježnika, *Jug* (Osijek), god. I, br. 195, 28. X. 1918., str. 2., te B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 200. No, gorjanskog bilježnika Jožića ubili su zelenokadrovci Bože Matijevića. Ubio ga je, kako je kasnije razjašnjeno, Matijevićev sudrug Karalić iz Gorjana. Zelenokadrovska družina B. Matijevića ostala je odmetnuta i nakon osnivanja Kraljevine SHS, a Karalić se predao oružnicima tek u travnju 1919. Usp. M. Marković, Selo Tomašanci kraj Đakova. Prilog poznavanju naseljavanja i narodne starine, str. 59.; J. Werni, K. Reiber, J. Eder, *Heimatbuch Tomaschanzi-Gorjani. Zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, str. 64.; Vladimir Geiger, Čaruga u Tomašancima 1920. godine, *Đakovački vezovi. Prigodna revija* 1997, Đakovo, 1997., str. 50. ili Vladimir Geiger, Čaruga u Tomašancima 1920. godine, *Putujući Slavonijom za 2010.*, br. 27, Vinkovci, 2009., str. 38. Bilježnika Jožića, za kojeg dr. I. Ribar navodi, da je “poznati ratni zlikovac”, ubili su vojni bjegunci na nagovor B. Matijevića, očito ne bez odobrenja ili, pak, znanja dr. I. Ribara. “Odred Bože Matijevića zaista je odmah preuzeo dužnost i pritom me obavijestio, da su općinski bilježnici u Trnavi, Gorjanima, Gašincima i Piškorevcima osuđeni na smrt.” Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 253, 26. VII. 1958., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 254, 9. VIII. 1958., str. 4.; K. N. Milutinović, *Dr Ivan Ribar*, str. 80.

kućama. Nekojim građanima poslana su pisma s prijetnjama, ali bez svakog uspjeha.”¹⁷⁶

Prema opisu, pak, odvjetnika dr. Matije Belića, “[...] U noći od 29.-30. listopada [1918.] haračila je po Đakovu jedna grupa zelenoga kadera, zapalila Epsteinovu kuću, pucala po ulicama i provalila u mnoge dućane, uslijed čega je cijelo Đakovo bilo užasno uzrujano i prestrašeno. Te noći obilazio je zeleni kader po Đakovu i tako su došli pod moj stan [i tada i danas Ulica bana Josipa Jelačića] i bučeći razgovarali, te sam njihov razgovor mogao potpunoma razumjeti. Po razgovoru razabrao sam, da mora da ih vodi ili jedan Đakovčanin ili netko, tko dobro pozna Đakovo. [...]” Prema navodima dr. M. Belića, nakon nemilih događaja 29./30. listopada 1918., iz Đakova je više obitelji i pojedinaca izbjeglo u Osijek, “Što isti dan, što kasnije, maknulo se iz Đakova oko 15 porodica i mnogi pojedinci. [...]”¹⁷⁷

Trgovina konfekcijske robe Jakoba Epsteina

Kao predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, dr. Ivan Ribar brzojavio je 31. listopada 1918. središnjoj kancelariji Narodnog vijeća SHS u Zagreb: “Šaljite odmah vojništvo. Kod nas prijeti velika pogibelj imovini a nemamo municije.”¹⁷⁸

Mnoge oružničke postaje u Hrvatskoj, pa i Slavoniji i Srijemu o kaotičnom razvoju

176 Domaće vijesti - Bande u Đakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 1. XI. 1918., str. 2. Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 238.

177 Domaće vijesti - Otvoreno pismo Đakovčanima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 4. Usp. Gradske vijesti - Pohvatani đakovački pljačkaši, *Hrvatska obrana* (Osijek), 6. XI. 1918., str. 3.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 256. Dr. M. Beliću je, na Otvoreno pismo Đakovčanima, o događajima 29./30. listopada 1918., odgovorio Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, izravno nazivajući “plašljivcima” i njega i ostale sugrađane koji su pobjegli iz Đakova, te prozivajući ga, da je zastupao i podržavao protusrpska stajališta i postupke 1914. i tijekom rata, zatim i da je frankovac i protivnik jugoslavenstva. Usp. Odgovor Dru. Matiji Beliću, odvjetniku u Đakovu, *Jug* (Osijek), god. I, br. 213, 14. XI. 1918., str. 2.-3.

178 B. Krizman, Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918., str. 111.; D. Janković, B. Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države (1.I - 20.XII 1918)*, Tom II, str. 435.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 226. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 62.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 209.

događaja javljaju središnjoj kancelariji Narodnog vijeća SHS u Zagreb. Tako je 1. studenoga 1918. izvješćeno, da je među ostalima i oružnička postaja Đakovo “zarobljena pod zelenim kadrom.”¹⁷⁹

*

Osječko glasilo *Jug* izvijestilo je 1. studenoga 1918.: “Iz okolice Osijeka, Dalja, Našica, Orahovice, Petrijevac, Valpova, Slatine, Djakova, Vinkovaca, Nove Gradiške i mnogih drugih mjesta dolaze upravo strašne vijesti. Članovi t. zv. zelenog kadera, vojnici, koji se vraćaju kućama, cigani, razbojnici, seljaci i štokakve Ženetine držbe, da su zato postali slobodni, da mogu klati, ubijati, paliti, robiti, uništavati Žvotke i imetke. [...]”¹⁸⁰

Iz Vrpolja je 3. studenoga 1918. za očuvanje reda i sprječavanje pljačke predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Varžić od središnje kancelarije Narodnog vijeća SHS u Zagreb zatražio barem 100 vojnika, “inače zlo”.¹⁸¹ Da je tomu bilo razloga, potvrdilo se 4. studenoga 1918. kada su u Vrpolju “[...] opljačkani vagoni puni brašna i pšenice koji su bili za zemaljsku opskrbu određeni.”¹⁸² U Vrpolju su osim Željezničkih vagona pljačkani i magazini na Željezničkoj stanici, mjesna pošta i paromlin [“Rosa”, u vlasništvu Berte Weiss¹⁸³]. U pljačkanju su, prema navodima iz Vrpolja od 6. studenoga 1918., dostavljenim središnjoj kancelariji Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, sudjelovali seljaci iz Vrpolja i susjednih sela Strizivojne, Juškovaca¹⁸⁴, Novih Perkovaca, Starih Perkovaca, Čajkovaca, Velike Kopanice, Male Kopanice te vojska u prolazu, ali i mjesna Narodna straža. O tome su nadležne oblasti, i središnja kancelarija Narodnog vijeća SHS u Zagreb izvješćivane i oružana pomoć uzalud

179 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 7., br. [b.b.], telefonska obavijest iz Vukovara, 1. XI. 1918.; B. Krizman, Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918., str. 115.; D. Janković, B. Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države (1.1 - 20.XII 1918)*, Tom II, str. 546.; B. Hrabak, *Dezertstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 100.; B. Hrabak, *Dezertstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 242.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 30.

180 Usp. Narodne izdajice, *Jug* (Osijek), god. I, br. 200, 1. XI. 1918., str. 1.

181 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 7., br. 249, telefonska obavijest iz Vrpolja, 3. XI. 1918.; D. Janković, B. Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države*, Tom II, str. 547.; B. Hrabak, *Dezertstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 249.

182 HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 7., br. 320, telefonska obavijest iz Osijeka, 4. XI. 1918.

183 Usp. Dragiša Jović, *Iskaz poduzeća u Hrvatskoj i Slavoniji krajem prvog svjetskog rata koji su potpadali pod nadzor Kraljevskog zemaljskog obrtnog nadzornika*, *Zbornik*, god. 10, br. 10, Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod, 1973., str. 266.

184 Očito je pogriješno zabilježeno, i vjerojatno je riječ o Piškorevcima.

tražena. “Molim bezuvjetnu oružanu pomoć, jer u protivnom slučaju izgubljene su žitarice i kolodvor, pošto ne raspolažemo nikakvom pouzdanom oružanom silom. Osobna sigurnost Narodnog vijeća također ugrožena. Mjesni odbor Narodnog vijeća [SHS] Vrpolje.”¹⁸⁵

O nemilim događajima, nemirima i pljačkanju, i na području Đakovštine osječka *Hrvatska obrana* redovito je objavljivala vijesti koje je dobivala iz Đakova.

Hrvatska obrana je izvijestila da su 5. studenoga 1918. “djakovački oružnici i narodna straža dotjerali u Osijek 54 pljačkaša. Među ovima su četiri Ženske. Većina ih je iz sela Paučja, Čenkova i Ratkov dola. Zulume su počinjali najvećim dijelom u mandićevačkim vinogradima. Oni koji su u samom Djakovu pljačkali, još nijesu pohvatani, ali, kako smo upućeni, sada dolazi na njih red. – Iz Djakova se mnogo porodica izselilo. Uhićeni i dotjerani predani su prethodno vojnim oblastima, koje će izvršiti prethodna saslušanja a po tom one, koji pripadaju pred civilni sud predati državnom odvjetništvu.”¹⁸⁶ Prema pisanju *Hrvatske obrane* od 8. studenoga 1918., u Đakovo “dotjeruju straže svaki dan s raznih strana hrpe od 10-20 pljačkaša. Kot.[arski] sud je zatrpan kaznenim prijavama, a zatvori su puni.”¹⁸⁷

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* u prvom je broju, objavljenom početkom studenoga 1918., izvjestilo da je “U Djakovu i okolici uhićeno [je] do sada oko 90 ljudi i Žena, koji su bili zavedeni

---

185 Usp. HDA, Zagreb, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919., kut. 7., br. 457, telefonska obavijest iz Vrpolja, 6. XI. 1918.; B. Krizman, Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918., str. 122.; D. Janković, B. Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države*, Tom II, str. 549.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 104.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 249., 258.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 227. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine, Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 63.

186 Gradske vijesti - Pohvatani djakovački pljačkaši, *Hrvatska obrana* (Osijek), 6. XI. 1918., str. 3. Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 256. Dr. M. Belić opisuje, da je “u Osijeku vozeći se tramvajem, susreo grupu od 54 uhićena u djakovačkoj okolici. Zanimalo me je, da vidim koji su to pljačkaši i da doznam, gdje su pljačkali; prepoznao sam nekoje, pa sam sa jednim natporučnikom, inače u civilu odvjetnikom, kojeg poznajem još iz gimnazije, razgovarao o žalosnoj činjenici, da su se nekoji, koje poznajem kao dosada neporočne i dobro stojeće ljude, dali na ovaj gadni posao. Istovremeno se i osječki odvjetnik dr. D. razgovarao sa tim natporučnikom i izrazio svoju bol nad tim, što vidi među više njima i seljaka T. iz Vrpolja, za kojega zna, da je dosada uživao glas čestitog i neporočnog čovjeka. [...]” Usp. Domaće vijesti - Otvoreno pismo Djakovčanima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 4.

187 Pljačkanje se nastavlja - Pljačkanje u trnavačkim vinogradima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 8. XI. 1918., str. 2. Usp. B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 264.

bilo krivo upućeni pljačkali i plijenili po pustarama i vinogradima, te samom Djakovu. Svi su predani sudu, koji će po pravdi suditi.”¹⁸⁸

Hrvatska obrana je izvijestila, da su 6. studenoga 1918. “veliki nemiri i pljačka na pustari Berak, kod Semeljaca, koja pripada biskupijskom vlastelinstvu u Djakovu. Jučer su seljaci iz obližnjih sela provalili u Berak, otjerali svu marvu, razgrabili žitak, oplijenili sve zgrade a onda ih zapalili. Iz Djakova je pošlo odaslanstvo nar.[odne] straže u Osijek, da izmoli 200 pušaka i streljivo, pa da onda uspostavi red u Berku. Bojati se je da će se pljačkanje nastaviti i po selima. Izasлана četa djakovačke narodne straže zaustavila je još 12 kola natovarenih žitkom i otela pljačkašima. Danas je onamo opet jedna četa poslana.”¹⁸⁹ Spomenica pučke škole u Semeljcima bilježi, da je mjesno Narodno vijeće SHS zbog stalne pljačke i ugroženosti dobara i ljudi zatražilo oružje da bi se narod mogao braniti. Oružje je stiglo iz Osijeka, a nakon kratkog vremena u Semeljce je stigla i srbijanska vojska, oko 50 vojnika, te se narod potpuno smirio.¹⁹⁰

Prema opširnim navodima iz Đakova, koje u *Hrvatskoj obrani* potpisuje neki Orion, pljačkanje po Đakovštini odvijalo se na sljedeći način: “Kako je pak masa haračlija bila željna plijena – nigdje bolje zgode za njihov apetit nego pustare biskupskog vlastelinstva. Nije zato čudo, da su pustare sve po redu stradale na užasan način. Stradalo je od te razbojničke mase vlastelinsko imanje – a stradali su i upravitelji – oštećeni u svom privatnom vlasništvu. Mnogo je svakovrsnih glasina stizalo o šteti i pljačkanju. Mnogo se netočnih glasina širilo pa to u prvi mah nije bilo moguće, a nije ni vrijedilo pribilježiti. Što se sigurno može znati iz svih tih vijesti, to je ovo: Na Strossmayerovcu, gdje je poginuo V.[atroslav] Hepp, da je bilo moguće organizirati kakvu takvu obranu, ne bi se pljačkanje moglo dogoditi.”¹⁹¹ Za namjere njihove znalo se već 30. i 31. listopada [1918.], a pravo razvlačenje bilo je 1. studenoga poslije podne, kad su navalili iz Satnice, Gorjana i Ivanovaca i otjerali preko 200 komada prasaca. Od toga je naknadno kroz deset dana nešto preko 100 komada natrag vraćeno. S ostalom

188 Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnog vijeća” u Djakovu - U Djakovu i okolici, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

189 Pljačkanje se nastavlja - Na pustari Berak, *Hrvatska obrana* (Osijek), 8. XI. 1918., str. 2.; B. Hrabak, *Dezertstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 96.; B. Hrabak, *Dezertstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 261., 264.

190 Josip Gali, *Historija sela i škole do II svjetskog rata*, u: Bosiljka Zovkić, Nikola Biljan, Josip Gali (prir.), *Osnovna škola Josipa Kozarca u Semeljcima 1786.-1961.*, [Semeljci, 1961.], str. 22.

191 Prema Matici umrlih rkt. Župe Đakovo, Žvot je tada na Strossmayerovcu izgubio i Fabijan Đurkić iz Satnice. Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3381, Matica umrlih Đakovo 1912-1927, 1. XI. 1918. - Fabijan Đurkić, ratar - neženja - Satnica - Satnica - 21 godina - “ustrijeljen” – pokopan 3. XI. na satničkom groblju - Pavao Delatović Župnik - opaska: “nedužan ustrijeljen pri obrani kod pljačkanja na Strossmayerovcu.”

štetom: kola, konji, orma, drva, odnešena hrana i novac zajedno premašuje to 20.000 kruna. Tamošnji upravitelj organizirao je pomoću narodne straže djakovačke obranu – pa je daljnji zulum zapriječen. Tako kad su opet jednom pljačkaši noću sreću pokušali – bili su odbijeni. Drugu bližnju pustaru Ivan dvor i Josipovac uzeli su na nišan stanovnici Velikog i Malog Nabrdja. Njih je od narodne straže naših 8 ljudi zateklo dne 1. studenoga baš u poslu pak dvojicu od njih ubiše, a neke raniše dok se ostali razbjegoše. Šteta je na Josipovcu velika. Bilo je otjerano 332 komada ovaca, 136 komada svinja, 16 volova, 16 junica osim ostale štete na gospodarskom materijalu. Do danas je međutim dosta toga vraćeno. Ukupna pak šteta na Josipovcu i Ivandvoru uračunavši amo i Kranjski dol i Mandićevac – iznosi na što zaklanoj što ukradenoj marvi i drugim gospodarskim potrebštinama preko 350.000 kruna. Do 8. o.[vog] mj.[eseca] još nije bio pristup na pustaru siguran [...]. Najnečovječnije se međutim postupalo na pustari Vladojevac, gdje je upraviteljem stari M.[avro] Govedić. Tamo se rulja nije zadovoljila tim, da iz stana kako njegovoga tako i iz stana družine odnijela sve što se odnijeti može, nego je čupala, kidala, u pravom smislu riječi haračila. Prozori, vrata, štednjaci porušeni, porazbijani, odneseni. I podove su vadili, letve kidali. Hranu, marvu, konje, ormu, drva, vukli su i vozili po miloj volji. Haračili su najviše Žitelji iz Kešinaca, Semeljaca, Vrbice i Gjurgjanaca. Zapalili su tamošnje kamare slame i djeteline i neke staje. Otjerani su volovi, konji, svinje, raznešeno je Žito, ječam i kukuruz, sav gospodarski alat, tako da je šteta upravo ogromna. Točno se ustanoviti još nije dalo. Na pustarama Arduševac i Pivarnica haračile su isto tako omanje bande. Ništa bolje međutim nije prošla ni pustara Lenije – upravitelj Marko Penavin. Njegov stan su upravo razbojnički uništili. Sve odijelo i rublje odnijeli – jastuke bodovima rasparali, što se dalo razlupali. Pljačkaši su bili iz Martinaca [Čepinskih], Habjanovaca i iz Dopsina [kotar Osijek]. Osim gospodarskog alata odneseno je i otjerano 6 konja, 16 svinja, 6 volova i do blizu 16 metričkih centi hrane (pšenice, ječma i zob), zatim drva i sl. [...] Jedna osobito privlačiva meka za ovu razbojničku bandu po našim selima bili su, kako je samo po sebi razumljivo – vlastelinski podrumi u vinogradima Mandićevcu i Trnavi. A to je i davalo kuraže Trnavcima, pa Žiteljima iz Majara, Paučja, Kondrića, Drenja, Pridvorja i čitave okolice, da su svoje pohode nastavljali dosta marljivo i da je n.[a] pr.[imjer] s Trnavom, gdje je čitavo selo znalo biti opojeno slatkim vinom, šta više i srpska vojska imala posla i dvojicu na tamošnjem groblju strijeljala. Da je vino odnešeno – popito i potrošeno u velikoj količini, ni pol muke! Ali doći u podrum pa vidjeti, kako je istočeno, kako je burad polupana i kako je nerazumne štete mnogo učinjeno, to je što čovjeka boli. Ni u Trnavi ni u Mandićevcu nije sve vino odnešeno. Nešto je ostavljeno, jer je rulja, osobito u Mandićevcu, bila dosta rano spriječena organizovanom mjesnom

stražom u Drenju, pa je daljnje zulumе zapriječila. Teže je bilo u Trnavi. Tamo je istom neki dan uspostavljen red. Kad ih je nekoliko ubijeno. Nakon što bude vraćeno, ono što se može uhvatiti – bit će istom moguće faktičnu štetu procijeniti. Šta je po vlastelinskim šumama štete učinjeno, to je za sada, kraj još nesigurnog prolaza po njima nemoguće ustanoviti. Zna se međutim da su u vlastelinskom zverinjaku Mačkovac jeleni postrijeljeni i ograda uništena. Ako ih je štogod i ostalo – to se šumom razbjeglo. Danas se jamačno kaje i udara gdje koja luda glava, što se dala zavesti na nepromišljeni korak. Osramotite se samo, ponizivši se do cigana, kojima je kradja i otimačina zanatom: A osramotiše i čitav narod, koji se u najozbiljnijem svom času nije znao ponijeti bar u ovim krajevima, onako kako je trebalo.”¹⁹²

Hrvatska obrana je prenijela vijest iz Đakova, od 7. studenoga 1918., “Pljačkaši iz zelenoga kadera počinili su silne zulumе u Trnavi. Tamo nema ni jednoga vinograda, u kojem ne bi rulja orobila podrum, razbila burad i pustila vino da izcuri. To se dogodilo i bogatima i siromašnima. Raznijeti i ispiti se nije moglo, pa se uništilo, naročito u vlastelinskom podrumu, razbijena je burad da su pljačkaši do gležnju gazili po vinu. U samoj Trnavi navalili su pljačkaši puškaranjem na Župski dvor. Župnik [Milan] Tomašić jedva je glavu iznio. Sav mu je dvor uništen, sasječen i konačno zapaljen. Krave, konje sasjekli su pljačkaši. Neki su htjeli i crkvu da zapale, ali su napokon odustali od toga. U Trnavu se ne usudjuje nikakva straža ni zaviriti, jer su sve prilaze i putove zaposjele pljačkaške rulje koje su se ondje sabrale.”¹⁹³

Hrvatska obrana je izvijestila 9. studenoga 1918.: “U Đakovu i okolici nije bilo ovih dana nikakvih osobitih pljačkanja. Kod prijašnjih izgreda i pljačkanja ubijena su 22 pljačkaša. U Đakovu je ubijen član gradjanske straže Vatroslav Hepp, a Ivan Brezović ranjen u nogu, dok je fotograf [Ivan] Golubić neopreznošću, kad je sjedao u automobil, nastradao, jer mu je opalila puška, te mu je hitac prosvirao glavu te ostao mrtav.”¹⁹⁴ Prema, pak, nešto kasnijem opisu objavljenom u *Hrvatskoj obrani*, u pljačkaškom pohodu na vlastelinsko dobro Strossmayerovac, “od pljačkaša [je] poginuo sin našeg sugradjanina Heppa – Stjepan [Vatroslav] Hepp, mlad čovjek – kojeg je ustrijelio jedan od vojnika

192 Naši dopisi - Haraćenje po đakovačkom vlastelinstvu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 21. XI. 1918., str. 2. Usp. B. Hrabak, *Dezterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 96.-97.; B. Hrabak, *Dezterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 234.-235., 261.

193 Pljačkanje se nastavlja - Pljačkanje u trnavačkim vinogradima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 8. XI. 1918., str. 2. Usp. B. Hrabak, *Dezterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 261.

194 Telefonske vijesti “H.O.” Službene brzojavke Narodnoga Vijeća, *Hrvatska obrana* (Osijek), 9. XI. 1918., str. 4.

pljačkaša kad su ih naši pri poslu zatekli. Životom je postradao i mladi I. Golubić, fotograf – ali svojom krivnjom. Otvorenom puškom skakao je na automobil, spremajući se na obranu jednog okolišnog ugroženog kraja. Puška odapne i u glavu mu strese naboj – ostade na mjestu mrtav.”¹⁹⁵

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* objavilo je 14. studenoga 1918. spomen na Ivana Golubića, Vatroslava Heppa i Ivana Brezovića, koji su kao pripadnici narodne straže u sukobu sa pljačkašima izgubili život. “[...] Djakovo je do sada izgubilo tri mlada, nadobudna cveta. Dana 2. o.[vog] mj.[eseca] otpratili smo do vječnog počivališta fotografa Ivana Golubića, koji je u 18. godini u obrani domovine ispustio svoju mladenačku dušu.”¹⁹⁶ – Dana 3. studenoga [1918.] otpratili smo djakovčana Vatroslava Heppa, koji se u vječnost, od pljačkaša pogodjen, preselio u 30 godini života.¹⁹⁷ – Dana 12. o.[vog] mj.[eseca] otpratili smo i treću Žrtvu trgovačkog pomoćnika u 25. godini života Ivana Brezovića. Sve Djakovo je odalo poštu ovim narodnim borcima. Na grobu Vatroslava Heppa oprostio se narodni zastupnik i predsjednik mjesnoga odbora [Narodnog vijeća SHS] dr. Ivan Ribar, a od Ivana Brezovića zapovjednik straže za Djakovo i kotar nadporučnik Andro Morić. Slava i časna spomen ovim borcima za slobodu i Jugoslaviju.”¹⁹⁸

Zbog, očito, sigurnosnih razloga glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* objavilo je 14. studenoga 1918. odredbu Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu: “Obćinstvo trga Djakovo kao i svih sela upozoravamo, da za putovanje iz mjesta kuda van potrebuje propusnicu. Za Djakovo se izdaju propusnice od 9-12 prije podne i po podne od 3-5 u sobi broj 3 kotarskog suda. Tko ne izvadi propusnice ne smije Djakovo ostaviti, jer će ga straže povratiti. Izvan uredovnih sati neće se nikomu propusnice izdavati.”¹⁹⁹ Uz to, i kada se stanje na prometnicama uglavnom poboljšalo, Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu napominje građanstvu, 24. studenoga 1918., da

195 Pljačkanja i pustošenja po Slavoniji - U Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 3. Usp. B. Hrabak, *Dezertersivo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 264.

196 HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3381, Matica umrlih Đakovo 1912-1927, 1. XI. 1918. - Ivan Golubić svjetlopisac - sin Andrije Golubić i Helene - Zagreb - Đakovo - 18 godina - “hitac iz puške kroz vrat” - “nije providen radi nagle smrti” - pokopan na đakovačkom groblju 2. XI. - pokopao ga Pavao Đelatović uz pratnju kapelana Stjepana Pacovskog i bogoslova Antuna Kindla.

197 HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3381, Matica umrlih Đakovo 1912-1927, 2. XI. 1918. - Vatroslav Hepp, postolar - neženja - Đakovo - Đakovo - 30 godina - “ustrijeljen” - pokopan na đakovačkom groblju 3. XI. - pokopali ga vjeroučitelj Franjo Vuljak, kapelan S. Pacovsky i bogoslov A. Kindl - opaska: “kao član narodne straže ustrijeljen na pustari od pljačkaša.”

198 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Tri Žrtve, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 3.

199 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Propusnice za putovanje, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

“Prometna uprava upozorava općinstvo, da ne putuje nepotrebno, budući da su vlakovi zbog povratka vojske sa fronte svojim kućama prenatrpani [...].”²⁰⁰

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, 14. studenoga 1918., “posljednji puta” je pozvao “sve građanstvo i bivše vojnike, koji nijesu članovi narodne vojske t. j. [Jugoslavenske] satnije u Djakovu, da imaju sve oružje kao puške vojničke, civilne revolvere i pištolje do 15. studenoga 1918. 12 sati u podne u puškarni kot.[arskog] suda s dobra bezuvjetno uz potvrdu predati. Jednako i naboje. Oni, koji ne predadu do toga vremena smatrati će se izdajicama domovine, te će proti istima po prijekom sudu postupati. Vojnici od satnija imaju uz potvrdu takodjer u koliko imaju oružje doma isto predati, a onda će od zapovjedništva dobiti izkaznicu, da je oružje njihovo.”²⁰¹ No, očito je bilo potrebno da Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu poziv za predaju oružja uputi građanstvu i kasnije, te je *Glas slobode* 1. prosinca 1918. naglasio: “Nebrojeno puta smo putem novina, javnim proglasima i usmenim razlaganjem pozvali i građanstvo, a i naša sela, da povrate oružje. Ravnanja radi saobćujemo, da oružje smiju imati u službi samo članovi narodne straže, koji su zaprisegnuti. Jednako oružničke postaje. Sve drugo oružje bez razlike kao puške vojničke i civilne, samokresi i pištole, bodovi, ručne bombe imaju se bezuvjetno predati i to u oružarnici kod kot.[arskog] suda. – Ovo je naš zadnji apel i savjet za one, koji hoće s dobra da povrate. Ne učine li ovaj puta, onda će svojom krivnjom odgovarati po zakonima, pa sve neugodnosti snositi će svi, koji neće da slušaju red i da se pokoravaju odredbama i postojećim zakonima.”²⁰²

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* već je u prvom svom broju, objavljenom početkom studenoga 1918., upozorilo da “Gostioničari imaju do daljnje odredbe svoje gostione bezuvjetno zatvorene držati. Svako točenje pića se najstrožije zabranjuje. Prekršitelji biti će osjetljivo kažnjeni.”²⁰³ Zbog, očito, uvođenja reda i mira Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu napominje i 14. studenoga 1918. u *Glasu slobode*, da gostione “imadu po danu i po noći do daljnega biti zatvorene. Prekršioci ove odredbe biti će najstrožije globom, po potrebi i zatvorom kažnjeni.”²⁰⁴

200 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Ne putujte nepotrebno, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4.

201 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Oružje predati, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

202 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Oružje predati, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2.

203 Najnovije telefonske vijesti - Gostioničari, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

204 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Gostione, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izvijestio je 14. studenoga 1918. građanstvo, da je “sporazumno sa ovdašnjim trgovcima i obrtnicima snizio cijene u trgovinama, kod obrtnika i u gostionama. Upozoravamo na ovo sve naše občinstvo, a jednako su snižene i sve cijene Živežnim namirnicama.”²⁰⁵ Zatim je, glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, naglasilo 24. studenoga 1918., da “cijenik izdan po kot.[arskoj] oblasti u Djakovu, [...] vrijedi za Djakovo i naš kotar, te je obvezatan za sve prodavaonice, dok ne bude po Narodnom vijeću [SHS] u Zagrebu ovih dana izdana regulacije cijena za ljudski Život nužnih potrebstina. [...]”²⁰⁶ No, uređenje tržišta i sniženje cijena proizvoda i potrepština ni u Đakovu nije išlo jednostavno i lako. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, upozorio je 1. prosinca 1918., da “Mnogi u Djakovu još uvijek ne mogu da se pomire sa sudbinom, da je izdani cienik mjerodavan, a ima ih, koji pogotovo neće, da išta popuste. Mi ne ćemo mnogo gubiti riječi. Jedno smo dužni samo otvoreno da reknemo. Svi se prekršitelji zapisuju, te će biti redom i nemilice globljeni.”²⁰⁷

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izvijestio je građanstvo 14. studenoga 1918. i, da “svi uredi kao kotar, oblasti, občine, kotar.[ski] sudovi, porezni uredi itd. nastavljaju svoja uređovanja. Uredovni sati su kao i prije, pa upućujemo občinstvo, da izvoli u koliko je uredovno potrebno, na pojedine se urede obraćati.”²⁰⁸

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izvijestio je građanstvo početkom studenoga 1918., da je “Ban [je] izdao naredbu, da će se proti onima, koji su pljačkali, odnašali tudju imovinu, ako u roku od 8 dana povrate, vrlo blago postupati ili uobće neće biti kažnjeni, oni, koji ne povrate s dobra, biti će najstrožije kažnjeni globama i zatvorom. Upozoravamo na ovo sve naše sugrađjane i seljake, da ne čekaju, nego s dobra vraćaju, jer je inače za naš narod, samo to zlo. [...]”²⁰⁹ Istovremeno, Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, upozorio je građanstvo, “Prost je pljačkaš i jednak odgovoran i svaki onaj, koji za jeftine novce kupuje ovako pokradenu i otetu robu, marvu i razna dobra. – Pače

205 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Snižene cijene, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

206 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Cienik, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4.

207 Iz Djakova i okolice - Pretjerivanje cijena, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.

208 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Uredovanje, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

209 Najnovije telefonske vijesti - Ban je izdao naredbu, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

još u većoj mjeri, jer on to radi mirno, promišljeno, znajući dobro, da je ono, što iz sebičnih razloga čini, nedopustivo i kažnjivo. Čujemo, da su se i nekoji naši sugrađani zaboravili, i kupovali marvu, svinje i predmete, koji su na kolodvorima ukradeni. Upozoruje se, da će se protiv takvih upotrebiti osobito stroge kazne. U nekim su mjestima pljačkaši, koji su vojničke asistencije zatekle na činu, odmah i presudjeni, te smaknuti, a iz mnogih su mjesta dovedeni u Osijek, gdje će ih državno odvjetništvo na temelju prijave auditorijata narodne vojske obtužiti. Tako će mnogi svoju lakomost i divljaštvo platiti Žvotom.”²¹⁰ Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* objavilo je zatim 14. studenoga 1918. i sljedeće upozorenje Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu: “Pozivamo sve građanstvo kao i seljaštvo, da stvari, novce, nakite, dragocjenosti, blago i hranu, koje su si prigodom pljačke prisvojili, do 17. ov.[og] mj.[eseca] 12 sati u podne predadu na ruke mjesnog odbora Narodnog vijeća [SHS] u Đakovu. Tko do toga roka ove stvari ne predade, postupati će se proti istima po prijekom sudu. Izvršenje će voditi posebni sud uz asistenciju srbske vojske.”²¹¹

Prema pisanju *Hrvatske obrane*, u Đakovo je nekoliko dana nakon pljačke nastala zanimljiva pojava. Što u strahu od premetačine, što zbog nečiste savjesti, “noću, kad se debelo zamračí”, ne želeći očito javnu sramotu, oni koji su sudjelovali u kradji, donose i prebacuju preko ograde u vrt samostana čč. sestara Svetoga Križa “zavežljaje, vreće, hlače, kapute, cipele i još koješta”. Tako je samostan Sv. Križa postao “posrednički ured za vraćanje otetoga dobra”.²¹²

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu uputio je 1. prosinca 1918. i novo, “posljednje upozorenje”, onima koji su sudjelovali u pljački ili su u posjedu opljačkanih stvari, “Neugodno nam je već, no smatramo svojom dužnošću, da još jednoć upozorimo sve, koji su u posjedu opljačkanih stvari bilo koje vrste, da ih s dobra povrate. Mjesec dana bilo je dovoljno vremena, pa ne bi htjeli, da mnogi strada samo sa svoje tvrdoglavosti. Posljednji puta upozoravamo, da svi, koji s dobra vrata ovakove stvari u odredjenom roku, mogu sigurni biti u koliko nijesu

210 Najnovije telefonske vijesti - Stavljá se do znanja, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studeni 1918.], str. 2.

211 Iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Vraćajte tudju imovinu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

212 Domaće vijesti - Kako đakovački pljačkaši vraćaju, *Hrvatska obrana* (Osijek), 14. XI. 1918., str. 2.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 261.

bili kolovodje pljačke itd., da će snositi sve posljedice. Naša nova država u svojoj slobodi ne će trpjeti, da kradljivci bez kazne ostanu.”²¹³

Istovremeno, glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode*, izvijestilo je 1. prosinca 1918. građanstvo da je Vojno-pravosudni odsjek Odjela za Narodnu obranu izdao naredbu, prema kojoj “Sva vojnička zapovjedništva (oblasti), a naročito pomoćnice i straže upozoruju se, da pravo izricanja osude pristoji jedino za to nadležnim sudovima i to za vojničke i njima izjednačene osobe vojnim, a za građanske građanskim sudovima. Ako dakle koje zapovjedništvo, pomoćnica obhodnja ili straža ophodnje ima zakonite podloge za uhićenje koje osobe, ima u roku od 48 sati uz propisanu prijavu predati najbližem prijekom sudu i to vojničku ili s ovom osobom izjednačenu osobu vojničkom, a građansku građanskom. Ni u kojem slučaju nisu pomoćnice, a niti ikoje zapovjedništvo ovlaštene izricati osude. Djelovanje organa, koji su pozvani, da drže i uspostavljaju red, mir i javnu sigurnost, mora u svakom pogledu biti na zakonu osnovano. Prekršitelji bit će najstrože na odgovornost pozvani.”²¹⁴

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* napominje 8. prosinca 1918. da sve “narodne straže marljivo ureduju, no još uvijek imade našeg svijeta, koji ne će s dobra da vraćaju. Upozorujemo, da je vrijeme već davno prošlo za povratak, pa da ne dodje do oštih mjera, valja da se povrate sve stvari.”²¹⁵

Osječko glasilo *Jug*, izvijestilo je 8. studenoga 1918. da iz Đakova javljaju kako “tamo vlada mir i red, a jednako i u okolici. Svijet se pomalo osvijestio, te donosi natrag opljačkane stvari. Ljudi priznaju, da su bili zavedeni po raznim zločincima.”²¹⁶ Tjedan dana kasnije, 15. studenoga 1918., *Jug* je prema vijestima iz Đakova izvijestio, da “Narodna straža marljivo ureduje u okolici”, te da je

213 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Upljačkane stvari, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2. Osumnjičeni za pljačku i palež potkraj 1918. uhićivani su i suđeni i kasnije. Tako, primjerice, *Glas sloboda* izvješćuje građanstvo, da su 18. lipnja 1918. pred Kraljevskim sudbenim stolom u Osijeku osuđeni, Ilija Brkić i Ilija Lađarević iz Punitovaca, na 12 odnosno 10 godina teške tamnice, “radi zloč. pljačke u 1918.” Usp. Iz Đakova i okolice - Pljačkaši pred sudom, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 33, 22. VI. 1919., str. 2. Zatim je, *Glas slobode* izvijestio, da je 30. kolovoza 1918. pred Kraljevskim sudbenim stolom u Osijeku osuđen na smrt vješanjem nadničar Adam Sabljar iz Trnave, jer je “za vrijeme pljačke 3. studenoga 1918. umorio u Svetoblažju Anu Kovač.” Usp. Iz Đakova i okolice - Osuđen na smrt, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 44, 7. IX. 1919., str. 3., te HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 3. XI. 1918. - Ana Kovač, ratarka - Žena Karle - Satnica - Svetoblažje - rkt - 43 - “ubijena” - mjesno groblje 5. XI. - Milan Tomašić Župnik.

214 Važne odredbe i naredbe “Narodnog vijeća” SHS - Pravo izricanja osude, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2.

215 Iz Đakova i okolice - Uredovanje narodnih straža, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 3.

216 Usp. Pokrajinske vijesti - Mir u Đakovu i okolici, *Jug* (Osijek), god. I, br. 207, 8. XI. 1918., str. 4.

dosada ustrijeljeno tridesetak pljačkaša, a stotinjak uhićeno i otpremljeno u zatvor u Osijek.²¹⁷

*

Prema izvješću velikog Župana Virovitičke Županije Predsjedništvu za unutarnje poslove Zemaljske vlade o događajima u Županiji, od 14. studenoga 1918., "U mjestu Djakovo opljačkane su sve Židovske trgovine, kano i stanovi istih. Napose velike štete pretrpjeli su trgovci, Epstein [Epstein] i Kertner [Kerpner], koji su zapaljeni, nadalje Keršner [Kerschner], Bruck, zlatar Halas [Halasz], Grünbaum, i Lošitz [Lositz, Lošic]. Opljačkan je mlin na valjke, odnešeno oko 6 vagona brašna i ukradjena je ovdje gotovina od 60.000 K.[runa] Pustare biskupskog vlastelinstva tako rekuć sve su opljačkane poimence pustara Gaj, Štrosmayerovac, i ona kraj Semeljaca [Berak i Arduševac²¹⁸]. U ovoj potonjoj porušene su i djelomično gospodarske zgrade. Pustara Lenija kraj Vuke potpuno je demolirana, sve Žitarice naravno i rekvirirane raznešene su. U općini Bračevci demoliran je potpuno općinski ured, opć.[inska] blagajna razbita je, a sadržaj K.[runa] 29.981 ukraden. Isto tako orobljen je stan opć.[inskog] bilježnika. Ovdje je opljačkan veleposjednik Blumenstock i gostioničar Kordoš, kojemu je odnešeno sve.²¹⁹ U općini Drenje demolirana je opć.[inska] zgrada sav uredjaj razbačen i uništen, opć.[inska] blagajna provaljena, ukradjeno je ovdje 19.580 K.[runa] U Mandičevcu opljačkani su svi vinogradi, sva inštrukcija je raznešena kano i vino, što je većim dijelom prolito. Poimence opljačkani su u općini Drenje umirovljeni podžupan [Dragutin] Kršnjavi, vlast.[elinski] šumar Marušić, umirov.[ljeni] opć.[inski] bilježnik Sekulić, kojemu su sve demolirali, te današnje činovništvo opć.[inskog] poglavarstva. U opć.[ini] Lev.[anjska] Varoš, ostala je općina neoštećena, ali je bilježnik Vukelić opljačkan do kraja, nadalje su ovdje orobljeni svi trgovci, napose Židovi bolji građani i posjednici, posve je pako opljačkan i vlastelinski šumar Ignjatović. Najgrozniiji događaji odigrali su se u općini Trnava. Ovdje je općinsko poglavarstvo posve demolirano iz blagajne

217 Usp. Događaji u pokrajini - Progon pljačkaša u okolici Djakova, *Jug* (Osijek), god. I, br. 214, 15. XI. 1918., str. 1.

218 Usp. Pljačkanje se nastavlja - Na pustari Berak, *Hrvatska obrana* (Osijek), 8. XI. 1918., str. 2.; Naši dopisi - Haraćenje po djakovačkom vlastelinstvu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 21. XI. 1918., str. 2.; Bogumil Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 96.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 261.; T. Šalić, *Đurdanci u prostoru i vremenu*, str. 65.

219 U danima pljačke, uništavanja i paleža imovine, početkom studenoga 1918., pripadnici Narodne straže iz Satnice ubili su 5 seljaka iz Potnjana, općina Bračevci, koji su sudjelovali u pljačkanju i uništavanju, jer se nisu htjeli pokoriti. Kasnije su, 3. siječnja 1919., u nazočnosti liječničko-sudbenog povjerenstva iz Đakova exhumirani. Usp. Iz Djakova i okolice - Exhumacija, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 9, 5. I. 1919., str. 3.

ukradjen je odnos od 24.000 K.[runa] Orobljeni su posvema svi posjednici bolji gradjani i trgovci. Vlastelinski vinograd posve je uništen, kano i tamo se nalazeći stari dvor, osobito teško je stradao Župnik [Milan] Tomašić. Ni sama crkva nije pošteđena već posve porobljena i demolirana. Buna ovdje traje i dalje, robi se kod svakoga, ko što ima, bolje rekuć jedan od drugoga krade, a mrtvih imade svaki dan. U drugim općinama kotara đakovačkog bilo je došlo do djelomičnih pljačkanja, napose u trgovinama nu općeniti položaj bijaše mnogo povoljniji, nego u gore navedenim općinama. Red je već djelomično uspostavljen. Sva općinska poglavarstva, osim Bračevci, Lev.[anjska] Varoš i Trnava ureduju. U Drenju je takodjer već djelomično započeto sa uređivanjem. U pojedinim mjestima ljudi vraćaju ukradjeno dobro, a gdje god još se i dalje pljačka. Za uspostavu mira i reda treba bezuvjetno snažne vojničke sile, jer pljačkanje može svaki čas još snažnije započeti. Nešto vojske je već u kotar otposlato.”²²⁰

Prema izvješću velikog Župana Virovitičke Županije Odjelu za unutarnje poslove Zemaljske vlade o nemirima nekim kotarevima Županije, od 28. studenoga 1918., “Većih promjena u kotaru [Đakovo] nema. Osim u općinama Trnava i Bračevci prošli tjedan nije nigdje došlo do većeg pljačkanja. Mir je ali prema izvještaju upravitelja kotara tek prividan, jer posvuda tinja te bi bezuvjetno bilo od potrebe, da se u kotar smjesti barem jedna jaka satnija disciplinirane i pouzdane vojske, jer bez brahijuma²²¹ nema nade, da će narod ukradeno vratiti. Slabije pomoćnice odaslala je kr.[aljevska] srbijanska vojska iz Vinkovaca prama Koritni, koji tamo uspješno ureduju.”²²²

220 Pljačkanja i pustošenja po Slavoniji - U Đakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 10. XI. 1918., str. 2.-3. Nemiri u Slavoniji, *Obzor* (Zagreb), br. 256, 13. XI. 1918., str. 3.; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 124.-125.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 96.-97.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 234.-235., 256., 264.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 226. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 62.-63.; I. Banac, “I Karlo je o’šo u komite”: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918., str. 33.-34.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 202.-203., 209.-210.; V. Geiger, *Nijemci Đakova i Đakovštine u Kraljevini SHS/Jugoslaviji*, str. 178. ili V. Geiger, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 91.; Lj. Dobrovšak, *Fragmenti iz povijesti Židova u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata (1914-1918)*, str. 448.

221 U ovom slučaju: brahijum – tjelesna, fizička sila.

222 J. I. Vidmar, *Prilozi građi za povijest 1917-1918* (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 152.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 226.-227. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 63.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 210.

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izvijestio je 1. prosinca 1918. građanstvo, "Pojedini odredi od nadošle 4 čete, 3 baona, 4 puka, drinske divizije zaputiše se jučer u občine Vrpolje i Bračevce na uredovanje. Glavni posao je razoružanje sviju i povratak opljačkanih stvari. – U Djakovu je odpočelo uredovanje dana 30. pr.[ošlog] mj.[eseca]. Upozoravamo sve gradjanstvo, da imade oružje bezuvjetno predati, a vojnike, koji vrše službu u [Jugoslavenskoj] satniji, da moraju imati izričitu dozvolu, od zapovjednika. Gradjani, koji bi htjeli oružje zadržati, moraju ishoditi dozvolu od nadporučnika Morića."²²³

Dr. I. Ribar u svojim sjećanjima opisuje boravak srbijanske vojske u Đakovu sljedećim rečenicama: "U toku mjeseca studenog [1918.] dolazili su u dva maha odredi vojske Kraljevine Srbije. Prvi je došao jedan konjički²²⁴, i, nastojeći da pridobije simpatije mještana, nije ništa rekvirirao i sve je kupovao za gotov novac, a za nastambu plaćao ugovorenu najamninu. Vojnici i oficiri nisu se odvajali od građanstva, rado su posjećivali domaće priredbe, pazili su da uvijek budu trijezni i uredni, da budu bolji, nego što su uistinu bili kod svojih kuća. Komandant odreda nije se miješao u uredovanje [Mjesnog odbora] Narodnog vijeća [SHS u Đakovu], i nijednom nisam dospio u priliku da bih morao intervenirati. Iza konjičkog došao je pješачki odred²²⁵, koji se zadržao dulje vrijeme, cijeli prosinac [1918.] i polovinu siječnja 1919. godine i ostavio je među građanima najljepše uspomene. Nu napuštajući Đakovo, bio je iz zasjede napadnut od frankovačkih bandita vatrenim oružjem. Nekoliko mrtvih i ranjenih vojnika bilo je na strani srpskog odreda."²²⁶

Na drugom mjestu, u svojim sjećanjima objavljenima u *Đakovačkom listu*, dr. I. Ribar je naveo da je pješadijski bataljun srbijanske vojske u Đakovu bio razmješten "po dvorišnim zgrada privatnih kuća. [...] Ugodno smo se zabavljali u hrvatskim kućama na katolički, a u srpskim kod Joce Stanišića na pravoslavni Božić. Jedan od oficira vjerio je ćerku Jocinu i poslije ju je oženio. Dan ujedinjenja 1. XII. 1918., naročito smo proslavili u kafanskim prostorijama tadašnjeg hotela Central. Svećenici sa rektorom sjemeništa [Antunom] Akšamovićem, vrlo su se dobro odnosili prema [srbijanskoj] vojsci. Kaptol

223 Iz Djakova i okolice - Uredovanja, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.

224 Usp. Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Doček braće Srba, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

225 Usp. Iz Djakova i okolice - Dolazak srpske vojske, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.

226 I. Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, str. 180. Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 262, 29. XI. 1958., str. 3.; I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3.

biskupije stavio im je na raspolaganje prostorije u biskupskom dvoru [...].”²²⁷ No, pri uredovanju srbijanske vojske u Đakovštini bilo je, očito, i nepravilnosti i nesuglasica. Narednika 4. čete, 3. baona, 4. puka Drinske divizije, Stevu Šijana, koji je bio “u službi vrlo strog, no pravedan”, ubio je u Bračevcima, u noći 2. prosinca 1918., srbijanski vojnik Sima Crvenica iz iste jedinice.²²⁸ Kasnije, potkraj siječnja 1919., odnosno nakon odlaska ove srbijanske postrojbe iz Đakovštine, đakovački *Glas slobode* pisao je kako su pojedinci “od ove čete učinili [su] dosta neprilika svojoj komandi, a zuluma među građanstvom.”²²⁹ Naime, i prigodom najave dolaska novog odreda srbijanske vojske u Đakovo, 21. siječnja 1919., u *Glasu slobode* je napomenuto, “Pozvani faktori su sve učinili, da ne dodje do sukoba i izaziva građanstva. Jednako se moli građanstvo, da se mirno i gostinski vlada.”²³⁰

*

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* izvijestilo je građanstvo da je 26. studenoga 1918. Đakovo posjetio novoizabrani veliki Župan Virovitičke Županije dr. Dragutin Tončić, te je “sa obč.[inskim] zastupstvom i mjesnim odborom u čisto slobodnom razgovoru pretresao mnoga zanimiva i za sadanje prilike važna pitanja”²³¹

Potkraj studenoga 1918. i u Đakovu i na području Đakovštine nastao je koliko-toliko zadovoljavajući mir i red. Početkom studenoga 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu izvijestio je građanstvo da “Sajam i pijaca do daljnje odredbe neće se održavati u Djakovu, a niti drugdje gdje.”²³² *Glas slobode* izvijestio je 24. studenoga 1918., da su nakon potpune zabrane održavanja sajмова, naredbom povjerenika Narodnog vijeća SHS u Zagrebu od 2. studenoga 1918., o čemu je *Glas slobode* izvijestio građanstvo 14. studenoga 1918.²³³, svi veliki Župani odnosno vladini povjerenici dobili naloge, da “opet dozvole

227 Usp. I. Ribar, Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti), *Đakovački list* (Đakovo), br. 265, 17. I. 1959., str. 3.

228 Usp. Iz Djakova i okolice - † Stevo Šijan, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 2.-3.

229 Iz Djakova i okolice - Odlazak 4 čete iz Djakova, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 12, 26. I. 1919., str. 2.

230 Iz Djakova i okolice - Novi srbski odred u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 12, 26. I. 1919., str. 2.-3.

231 Iz Djakova i okolice - Novi veliki Župan u Djakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2.

232 Vijesti i odredbe mjesnog odbora “Narodnoga vijeća” u Djakovu - Sajam i pijaca, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studen 1918.], str. 2.

233 Usp. iz mjesnog odbora i zapovjedništva - Obustava obdržavanja sajмова, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.

odrđavanje sajмова u onim mjestima, gdje to mjesne prilike obzirom na pošasti i javnu sigurnost dopuštaju. Prema ovome biti će u nedjelju 24. ov.[og] mj.[eseca] i svakoga tjedna pijaca u Djakovu.”²³⁴ Uz to, *Glas slobode* istovremeno je objavio i sljedeće: “Gostione za Djakovo smiju od danas biti otvorene. Opominju se svi gostioničari, da se točno drže propisanoga roka za zatvaranje, a taj je u 7 sati na večer. Podjedno se upozoravaju svi gostioničari, da će biti svaki gostioničar bez razlike kažnjen, koji daje pijanom čovjeku pića, a jednako i svaki onaj, gdje se ustanovi, da se koji gost opio. Proti pijanima postupati će obhodnja strogo i zatvorom. [...]”²³⁵ No, od upozorenja i prijetnjim kaznama, očito, nije bilo prevelike koristi, jer i 1. prosinca 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu, upozorava, “U naš narod je opet ušla stara bolest, pa se svagdje susreću ljudi pijani, a među ovima i mnogi oboružani. Ovi u svom pijanstvu pucaju ulicama i time zastrašuju mirno i pošteno građanstvo. Dalje se ovo trpjeti neće i nemože. Sve obhodnje imadu strogi nalog, da svakoga pijanca zatvore, a oboružanoga razoružaju i predadu, da odgovara za svoj propust. Tko bude u buduće kroz ulice pucao biti će kažnjen po propisima stare [Vojne] granice, a ove ne moramo posebno naglašavati, jer je ova narodna kazna svima znana, ali i mnogima vanredno neugodna.”²³⁶

Glasilo Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu *Glas slobode* objavilo je 14. studenoga 1918. upozorenje Predsjedništva Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, “Na kolodvorima, na svim željezničkim stanicama skinuti su mađžarski napisi. Svuda se viju hrvatske zastave u znak, da je nestalo mađžarskog gospodstva nad našim željeznicama. Sad imadu željeznice da služe samo za promet, da u prvom redu prenesu hranu u siromašne naše krajeve. Zato ne diraj nitko u željeznice! Ne razbijaj prozore, brzojave, ne zastrašuj željezničke namještenike! Ne pravi štete nikakove. Sve je to dobro i imovina naše slobodne države, pa zato čuvajmo i štedimo naše.”²³⁷

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS u Đakovu uputio je građanstvu 24. studenoga 1918. i sljedeće upozorenje: “Ima još uvijek mnogo oružja po našim selima, pa i u Djakovu, koje nije predano. Rok za predaju je prošao, pa će svaki,

234 Usp. Važne odredbe i naredbe “Narodnoga vijeća” SHS - Iznimno otvorenje sajмова, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XII. 1918., str. 4.

235 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Gostione za Djakovo, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 5.

236 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Ne opijajte se, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 2.

237 Važne odredbe “Narodnoga vijeća” S.H.S. u Zagrebu - Poziv na narod, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 2.-3.

koji nije svoje oružje predao odgovarati pred zakonom. Predajte zato oružje, jer zašto da radi neovlasnoga posjedovanja oružja mnogi naš čovjek stradava.”²³⁸

Istovremeno, đakovački *Glas slobode* pod naslovom “Raditi moramo svi” naglašava: “Žalosno je, da danas moramo i ovaj naslov metnuti. Medjutim već 1 mjesec dana gledamo, gdje mnogi naši ljudi ne rade ništa, a sa druge strane nam se neprestano tuže ljudi, da ne mogu dobiti radnika. Kako sada stvari stoje nama u proljeće prijeti glad, a sve samo zato, jer mi nemožemo da shvatimo, da nije sloboda u neradu, nego i jedino u radu. Raditi moramo svi, jer inače škodimo samo sebi.”²³⁹

*

Najkrvaviji obračun novih vlasti sa buntovnim seljaštvom u Đakovštini bio je ujesen 1918. u Trnavi, koja je bila izrazito vinogradarski kraj, i od obrade vinograda Žvjelo je u to vrijeme oko 50 vincilira²⁴⁰, a sezonski rad u vinogradima vlastelinstva i bogatih posjednika, predstavljao je značajni dio prihoda mnogih siromašnih obitelji. Prema iskazima stanovnika Trnave, suvremenika događaja, početkom rata, 1914., nakon odlaska muškaraca na bojišta, razni lihvari²⁴¹, među njima trgovci Naco i Julijus Milivojević, ucjenjivali su seosku sirotinju i dobivali nadničare za bijedne količine brašna, masti ili soli. Predstavnici vlasti u Trnavi bili su zaštitnici bogatih posjednika. Trnava je, iako slavonsko selo, već 1917. i doslovno gladovala. Neki seoski vinciliri, kao Stipo Buković i Joško (Jozo) Ištvan, odvrćali su seosku sirotinju od rada u vlastelinstvu i vinogradima bogatijih posjednika. Nato je općina Trnava uvela na poziv na bojkot rada u vinogradima kažnjavanje batinama. Višegodišnji i iscrpljujući rat, iz kojega se nisu vratili mnogobrojni hranitelji obitelji, bijeda, glad, različiti oblici izrabljivanja, batine, kao i tadašnje bliže i šire buntovno ozračje, doveli su do pobune seljaka i vincilira u Trnavi. Njima su se pridružili i bjegunci iz vojske koji su se skrivali u okolnim šumama. Ovaj pokret, koji je jedan osječki novinar tada nazvao “pauraškom”²⁴² revolucijom”, trajao je tjedan dana i bio ugušen u krvi. Drži se, da su vođe pobune bili Ilija, Jerko i Pavo Vračević, Joško Pasler i Tomo

238 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Oružje predati, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 5.

239 Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Raditi moraju svi, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 4.

240 Vincilir – nadstojnik nad vinogradom.

241 Lihvar – onaj koji posuđuje novac i uzima nerazmjernu kamatu, zelenaš.

242 Pauraška – seljačka, od paur (paor) – seljak.

Đurašinović. Navodno su tvrdili, da se monarhija ne može vratiti, da je vojska u rasulu, da grupice uplašanih oružnika nisu u stanju ugušiti seljaka.²⁴³

Pobuna seljaštva i pljačka u Trnavi otpočela je noću 31. listopada/1. studenoga 1918. Ustanak je, navodno, podržao najveći dio mještana i pojedinci iz susjednih Lapovaca. Najprije su razoružani lugari, čuvari vlastelinskih šuma, jedini predstavnici vlasti koji su imali oružje u selu. Zatim su vođe pobune pozvali suseljana koji nisu imali hrane, da se podmire iz skladišta vlastelinstva i trgovine braće Milivojević. Našlo se pet vagona pšenice, pšeničnog brašna, raži i nešto kukuruza. U stanu općinskog bilježnika Pave Posavčevića, koji je vodio ratnu aprovizaciju²⁴⁴, pronađene su zalihe hrane, a i oduzeto mu je desetak debelih svinja, te je sve to dijeljeno kao pomoć najsiriromašnijima. Ispražnjeno je i skladište šumarije i tavan Župnika [Milana] Tomašića. U Trnavi se još uvijek pamti, Tomica Gabrić, jedan od najsiriromašnijih mještana, koji je bio prvi na popisu za pomoć, dobio je tada dvije vreće žita, vreću kukuruznog brašna, jedno krme i nešto šećera iz bilježnikove zalihe. Joško (Jozo) Ištvan, siromašni vincilir, otac šestero djece, odnio je svojoj obitelji vreću brašna i "polu" svinjskog mesa. Vijesti o pobunama drugdje u Slavoniji, koje su stizale do sela, ohrabрили su pobunjenike u Trnavi. Zajedno sa zelenokadrovcima, koji su se od tada hranili po kućama u selu, Joško Pasler i Jerko Vračević dopremali su vojničke puške i streljivo. Postavljene su i straže na prilazima Trnavi, koje je razvodio i smjenjivao Pasler. Obustavljen je rad u vlastelinstvu, prekinut je rad u vinogradima svih posjednika. Po selu se govorilo o rušenju gospodske vlasti u cijeloj Hrvatskoj i podjeli zemlje. Neki vinciliri bijahu sigurni, da će im pripasti dio vinograda njihovih poslodavaca. Nastupilo je zauzimanje i općine od strane buntovnika. Bilježnik Posavčević i porezni ovrhovitelji Prpić i Ferić pobjegli su pred naoružanim seljacima, sakrivali se nekoliko noći u štagljevima, te jedne noći zaobivši pobunjeničke straže izbjegli u Đakovo. U općini su vođe pobune uništili dio arhive, porezne popise i vojnu evidenciju, slike vladara, stare pečate i žgove. Uz to, proglasi Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS su bačeni u vatru. Uvjereni da je preokret neminovan, i da će se u cijeloj Hrvatskoj dogoditi što se događalo kod njih, seljaci pobunjenici i zelenokadrovci u Trnavi, bili su iznenađeni dolaskom Narodne straže iz Đakova.²⁴⁵

243 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 82.-83. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 118.-119.

244 Aprovizacija – organizirana i racionirana (odmjerena), te zajamčena opskrba, raspodjela i prodaja, snabdjevanje stanovništva neophodnim živežnim namirnicama i robom široke potrošnje, kojih je nestašica posebice u vrijeme rata.

245 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 82.-85. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 119.-120.

Na temelju izvješća pobjeglog bilježnika Posavčevića izrađen je plan za gušenje bune u Trnavi, i sastavljen popis buntovnika, koje treba kazniti. Odred Narodne straže Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo, sastavljen od dvije desetine bivših vojnika, krenuo je 8. studenoga 1918. iz Đakova u Trnavu, sa nalogom da bez milosti uguše pobunu. Istovremeno, budnost seljačkih, pobunjeničkih straža i ophodnji u Trnavi u potpunosti je oslabila. Pripadnici Narodne straže zaobišli su Kondrić i u streljačkom rasporedu izbili u Trnavu. Najprije je, uhićen i mučen, a zatim ubijen Ilija Svilanović, koji se je zatekao na stovarištu drvnih proizvoda tvrtke Neuschloss. Zatim su pripadnici Narodne straže krenuli prema kući Jerka Vračevića, koja je označena u izvješću bilježnika Posavčevića, kao stožer pobune. Tu su uhićeni Jerko i njegov brat Ilija. Zatvoreni su u smočnicu Župnika [Milana] Tomašića, koja je tih dana poslužila kao zatvor i mučilište. Uhićenja su nastavljena i gotovo svi sa popisa izrađenog u Đakovu bili su već prvi dan zatvoreni. Pripadnik Narodne straže, neki Lamberija, navodno im je tada rekao: "Austrije više nema, kralj Petar [Karađorđević] još nije stigao, pa ćemo vam mi suditi po našem zakonu ne čekajući da dođe srpska vojska. Možemo ubiti svakoga tko se bunio i pljačkao... Prisjest će vam debele svinje i vino iz tuđih podruma... Glavno da imamo dva svjedoka koji mogu potvrditi da je dotični dirao tuđi imetak i nosio oružje."²⁴⁶

Petar (Pero) Schadl (Šadli), koji je dijelio brašno i šećer iz Milivojevićeva dućana, izrešetan je tijekom hajke na pobunjenike revolverskim mecima desetak metara od kuće. Najprije su na seoskom groblju strijeljani Stipo Buković i Ilija Vračević. Dva su pripadnika Narodne straže obilazila selo i pozivala mještane da dođu na groblje, "gdje će svatko vidjeti kao prolaze oni što krađu tuđe i napadaju općinu".²⁴⁷

Prema predaji seljana Trnave, bez znatnijeg otpora uhićeni su i tijekom nekoliko dana ubijeni: Ilija Svilanović, Ilija Vračević, Jerko Vračević, Pavo Vračević, Mato Lukačević, Joško (Jozo) Ištvan, Pero Šadli (Petar Schadl), Stipo Buković, Mato Đurađinović iz Trnave i Mato Lijović iz Lapovaca.²⁴⁸

Prema zapisima, pak, u Matičnoj knjizi umrlih rkt. Župe Trnava, tijekom intervencije Narodne straže iz Đakova, ubijeni su 8. studenoga 1918. Ilija

246 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 83.-86. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 121.-122.

247 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 84.-86. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 122.

248 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 83. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 122.

Svilanović, nadničar iz Trnave²⁴⁹, 11. studenoga 1918. Ilija Vračević, ratar iz Trnave²⁵⁰, Stjepan Buković, vincilir iz Trnave²⁵¹, Petar Schadl (Pero Šadli), vincilir iz Trnave²⁵² i Josip Folk, nadničar iz Lapovaca²⁵³, 12. studenoga 1918. Tomo Đurasović iz Trnave²⁵⁴, Pavo Vračević, ratar iz Trnave²⁵⁵ i Mato Lukačević, ratar iz Trnave²⁵⁶, 13. studenoga 1918. Jerko Vračević, ratar iz Trnave²⁵⁷, 14. studenoga 1918. Mato Balentić, ratar iz Trnave²⁵⁸ i Blaž Lovaković, ratar iz Lapovaca²⁵⁹ i 22. studenoga 1918. Jozo (Joško) Ištvan, vincilir iz Trnave.²⁶⁰

Uz to, Matična knjiga umrlih rkt. Župe Trnava bilježi, da su tijekom pobune, 2. do 4. studenoga 1918., život izgubili 2. studenoga Božo Grigić, ratar iz

249 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 8. XI. 1918. - Ilija Svilanović, nadničar - muž Stane Aračić, nadničarke - Trnava - Trnava - rkt - 32 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 9. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

250 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 11. XI. 1918. - Ilija Vračević, ratar - suprug Đuke Sušak, ratarke - Trnava - Trnava - rkt - 27 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 12. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

251 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 11. XI. 1918. - Stjepan Buković, vincilir - suprug Ane Knol, vincilirke - Trnava - Trnava - rkt - 25 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 12. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

252 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 11. XI. 1918. - Petar Schadl, vincilir - suprug Kate Holbik - Zič, Ugarska - Trnava - rkt - 40 - "ubijen po vojnicima" - mjesno groblje 12. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

253 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 11. XI. 1918. - Josip Folk, nadničar - muž Eve Han - Gorjan - Lapovci - rkt - 35 - "ubijen po vojnicima" - mjesno groblje 13. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

254 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 12. XI. 1918. - Tomo Đurasović - sin Ive Đurasović - Strizivojna - Trnava - rkt - 20 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 13. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

255 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 12. XI. 1918. - Pavo Vračević, ratar - muž Bare Obrovac, ratarke - Trnava - Trnava - rkt - 24 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 13. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

256 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 12. XI. 1918. - Mato Lukačević, ratar - muž Janje Lukačević, ratarke - Trnava - Trnava - rkt - 27 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 13. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

257 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 13. XI. 1918. - Jerko Vračević, ratar - suprug Lize Mikić, ratarke - Trnava - Trnava - rkt - 56 - "ustrijeljen po vojnicima" - mjesno groblje 14. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

258 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 14. XI. 1918. - Mato Balentić, ratar - muž Eve Stažić, ratarke - Trnava - Trnava - rkt - 28 - "ustrijeljen iz puške" - mjesno groblje 16. XI. - Milan Tomašić Župnik.

259 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 14. XI. 1918. - Blaž Lovaković, ratar - muž Mare Franjić - Lapovci - Lapovci - rkt - 19 - "ubijen po vojnicima" - mjesno groblje 15. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

260 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih Župa Trnava 1918.-1929., 22. XI. 1918. - Jozo Ištvan, vincilir - suprug Roze Manči - Trnava - Trnava - rkt - 37 - "ubijen" - mjesno groblje 23. XI. - "pokop uskraćen po svećeniku".

Lapovaca²⁶¹, 3. studenoga Ana Kovač, ratarka iz Svetoblažja²⁶² i 4. studenoga Ivo Grigić, ratar iz Lapovaca.²⁶³

Jedan od predvodnika pobune vincilir Joško (Jozo) Ištvan bio je proglašen od vlasti “boljševikom”, jer je pozivao na bojkot rada u vinogradima, nosio pušku, prijetio vlastelinskim lugarima i uzeo tuđe brašno i meso²⁶⁴, te je strijeljan kao posljednji, 22. studenoga 1918.

Neki pobunjenici uspjeli su pobjeći. Narodnoj straži, koja ga je tražila jer je sudjelovao u pljački inventara Šumarije u Trnavi pobjegao je Marijan Sabljar. Pobjegao je i Đuro Crnić, sklonivši se u Stare Perkove (kotar Brod), gdje je bio izvan dohvata Narodne straže iz Đakova. Naoružan od pobunjenika ostao je jedino Joško Pasler, skrivajući se po šikarama izbjegavao uhićenje, a u sukobu s progoniteljima ranio jednog pripadnika Narodne straže i uspio pobjeći.²⁶⁵

Pripadnici Narodne straže iz Đakova tih su dana, prema iskazima mještama Trnave, maltretirali stanovništvo Trnave, i uvedene su batine kao sredstvo za “smirenje”. Pripadnik Narodne straže Lamberija, navodno je, tukao štapom staricu Mandu Krbavac, dok nije izgubila svijest. Tučena je, navodno, i sedamdestogodišnja Manda Liović, majka strijeljanog Mate, pod optužbom, da je ukrala iz crkve zlatnu pokaznicu, iako je Župnik Milan Tomašić izjavio Narodnoj straži, da u crkvi ništa ne manjka.²⁶⁶

Građanstvo Đakova, izuzevši nekoliko đakovačkih posjednika većih vinograda u Trnavi, kojima je pobuna ugrozila imetak, i koji su moguće i utjecali na Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo, da pošalje postrojbu Narodne straže kako bi ugušila ustanak, osudili su krvavi obračun sa seljacima. Oštećeni su vinogradari nakon ugušenja pobune tvrdili, da je u vrijeme pobune alkohol “tekao potocima”. Ponavljala se priča, kako su vinciliri pucali u bačve i pijani se valjali

261 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih župa Trnava 1918.-1929., 2. XI. 1918. - Božo Grigić, ratar - muž Janje Balabanić, ratarke - Lapovci - Lapovci - rkt - 36 - “ubijen iz puške” - mjesno groblje 3. XI. - [očito sahranjen bez svećenika].

262 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih župa Trnava 1918.-1929., 3. XI. 1918. - Ana Kovač, ratarka - Žena Karle - Satnica - Svetoblažje - rkt - 43 - “ubijena” - mjesno groblje 5. XI. - Milan Tomašić Župnik, te Iz Đakova i okolice - Osuđen na smrt, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 44, 7. IX. 1919., str. 3.

263 Usp. HDA Zagreb, Zbirka mikrofilmova, M-3403, Matična knjiga umrlih župa Trnava 1918.-1929., 4. XI. 1918. - Ivo Grigić, ratar - muž Marije Lovaković, ratarke - Lapovci - Lapovci - rkt - 43 - “ubijen iz puške” - mjesno groblje 5. XI. - [očito sahranjen bez svećenika].

264 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 83.-84. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 122.

265 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 84. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 122.

266 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 84. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 122.

po vinu.²⁶⁷ No, suvremenici i sudionici događaja, mještani Trnave, tvrde, da je bilo pijančevanja, ali glasine o “potocima vina” demantiraju. Utvrđeno je, da su pobunjenici najviše vina podijelili iz podruma vlastelinstva, trgovaca braće Milivojević i neke Grličke.²⁶⁸

Kasnije su mještani Trnave tražili istragu postupaka Narodne straže, optužujući Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo, koji je u međuvremenu nakon osnutka Kraljevine SHS prestao postojati. Posebno su optuživani i ostali u mračnom sjećanju seljana Trnave pripadnici Narodne straže iz Đakova Hinko Jung, Ilija Kurtić i Đuro Lasić, te neki Božić i Lamberija. U rujnu 1919. u Trnavi se je pojavila i komisija sastavljena od predstavnika Kotarskog suda u Đakovu i Okružnog suda u Osijeku, te jednog vojnog liječnika, zadužena, da istraži nemile događaje. No, nije poznato, kakve je zaključke ova komisija donijela.²⁶⁹

---

267 Usp. primjerice: Naši dopisi - Haračenje po đakovačkom vlastelinstvu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 21. XI. 1918., str. 2.; Pljačkanje se nastavlja - Pljačkanje u trnavačkim vinogradima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 8. XI. 1918., str. 2.

268 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 84.-85. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 120.-121., 123.

269 Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 84.-85. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 123. U proljeće/ljeto 1919. pripadnici Narodne straže iz Đakova, koji su uređovali u Trnavi početkom studenoga 1918., bili su pritvoreni, zbog glasina, da su protupropisno djelovali i ubili neke sudionike u pljačkanju, te prisvojili novac oduzet od pljačkaša. U obranu bivših pripadnika Narodne straže nastupilo je uredništvo, odnosno najvjerojatnije njihov bivši nadređeni i urednik Andro Morić *Glasa slobode*, ranije glasila Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, “Đakovom i okolicom pronose se kojekakovi glasovi o članovima bivše narodne straže Hinku Jungu i drugovima. Mi moramo otvoreno reći, da su te glasine lažne, a oni su u istražnom zatvoru radi čina, koje nijesu počinili, no bezdušni ljudi ih ocrnili. Jung i drugovi vršili su svoju dužnost, a sami su izjavili u listu ovih dana, da ne mogu trpjeti, da se o njima govori, kao da su sakupljeni novac općine Trnava od razbojnika, provalnika i pljačkaša među se podijeli. Mi otvoreno velimo, da će biti pred sud povučeni svi oni, koji to o njima šire, jer su oni kao poštteni ljudi taj novac predali Narodnom vijeću, a ovo ga uložilo u Prvu hrvatsku štedionicu, dok je uložna knjižica predana kr.[aljevskoj] kotarskoj oblasti. Svakako je žalosno, da se o njima šire ovakove laži, gdje je njihovo poštenje izvan svake dvojbe.” Iz Đakova i okolice - Lažne glasine, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 32, 15. VI. 1919., str. 3. Nato je, u kolovozu 1919., *Glas slobode* objavio, da su pred Kraljevskim sudbenim stolom u Osijeku, 6. i 7. kolovoza 1919., Hinko Jung, Đuro Lasić, Ilija Kurtić i Matija [Moco] Krvarić iz Đakova, “optuženi da su za prevrata godine 1918. u studenome u selu Trnavi kao članovi narodne straže protupropisno neke pljačkaše poubijali”, proglašeni pravomoćno, da su “bez svake krivnje, te su odmah pušteni na slobodu i povratili se svojim kućama.” Usp. Iz Đakova i okolice - Riješeni svake krivnje, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 40, 10. VIII. 1919., str. 3. No, glasine o odgovornosti i protupropisnom djelovanju pripadnika Narodne straže iz Đakova u Trnavi početkom studenoga 1918. širile su se Đakovom i Đakovštinom i kasnije. Usp. Priposlano, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 53, 9. XII. 1919., str. 4.

Različiti i suprotstavljeni prikazi nemilih događaja u Trnavi potkraj 1918.²⁷⁰, ostali su do danas u mnogočemu nerazjašnjeni.

*

Neposredno poraće, potkraj 1918. i početkom 1919., bilo je vrijeme još uvijek teških i nesređenih gospodarskih, a pojavom pandemije²⁷¹ španjolske gripe i zdravstvenih prilika, već tijekom ratnih godina uslijed neimaštine i raznim zaraznim bolestima znatno pogoršanih. Španjolska gripa pojavila se u kasnu jesen 1918., od koje su do ljeta 1919. pomrli i mnogobrojni Žitelji Đakovštine²⁷², o čemu svjedoče i zapisi u seoskim župskim i školskim spomenicama, a ponajprije matične knjige umrlih.

Tijekom ratnih godina većina đakovačkih društava i udruga, obustavila je svoj rad, ponajprije onih gdje je članstvo bilo muško ili pretežno muško, izuzev Dobrovoljnog vatrogasnog društva i nekoliko postojećih ili novoosnovanih dobrotvornih društava i udruga, kao Podružnica crvenoga križa, Vojno veteransko i bolno pripomoćno društvo, Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo i Udruženje gospođa za skrb i prehranu.²⁷³

---

270 Usp. primjerice: Naši dopisi - Haraćenje po đakovačkom vlastelinstvu, *Hrvatska obrana* (Osijek), 21. XI. 1918., str. 2.; Pljačkanje se nastavlja - Pljačkanje u trnavačkim vinogradima, *Hrvatska obrana* (Osijek), 8. XI. 1918., str. 2.; Iz Đakova i okolice - Lažne glasine, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 32, 15. VI. 1919., str. 3.; Iz Đakova i okolice - Riješeni svake krivnje, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 40, 10. VIII. 1919., str. 3. Iz Đakova i okolice - Osuđen na smrt, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 44, 7. IX. 1919., str. 3.; J. I. Vidmar, Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas), str. 124.-125., 152.; B. Hrabak, *Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu*, str. 97.; B. Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslavenskim zemljama 1914.-1918.*, str. 235., 261.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb, 1991., str. 226. ili Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine*, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo, 1997., str. 62.-63.; Z. Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 209.-210.; Krvava jesen 1918. godine u Trnavi, str. 81.-86. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, str. 117.-124. I tamo navedeni izvori i literatura.

271 Pandemija – vrlo raširena epidemija.

272 Usp. M. Marković, *Selo Tomašanci kraj Đakova. Prilog poznavanju naseljavanja i narodne starine*, str. 57.; T. Šalić, *Vrbica u Đakovštini 1330-1990.*, str. 72.; Aleksandar S. Jovanović, *Iščupani koreni Velikog Nabrđa*, Beograd, 2003., str. 47.; T. Šalić, *Đurđanci u prostoru i vremenu*, str. 62.

273 Usp. Rikard Hafner-Lahorski, *Bolnica "Crvenog križa" u Đakovu*, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915. Ratni almanah*, Osijek, 1915., str. 67.-71. ili Rikard Hafner-Lahorski, *Bolnica "Crvenog križa" u Đakovu*, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV, br. 12, 16. I. 1915., str. 2.-3.; [Franjo] H. [igy] Mandić, *Trgovište Đakovo, u: Odlomak iz djela Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, s.l., s.a., str. 14.-15.; Krešimir Pavić, *Osnivanje Crvenog križa u Đakovu*, *Đakovački vezovi. Prigodna revija*, Đakovo, 1988., 30.-31.; Branko Ostajmer, Vladimir Geiger, *Bolnica Crvenog križa u Đakovu 1914.-1917.*, 47. *Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XLIV, br. 43, Đakovo, 2013., str. 60.-63.

No, potkraj 1918. i početkom 1919. otpočela je i obnova društvenog, kulturnog i gospodarskog Žvota Đakova i Đakovštine, ali u potpuno novim i znatno drukčijim okolnostima.²⁷⁴

- 274 Usp. primjerice: Najnovije telefonske vijesti - Pozor Sokoli!, *Glas slobode* (Đakovo), [god. I, br. 1], [studenj 1918.], str. 2.; Iz mjesnoga odbora i zapovjedništva - Pozor Sokoli!, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 2, 14. XI. 1918., str. 4.; Društvene vijesti - Glavna skupština "Hrv. Sokola", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 5.; Društvene vijesti - Skupština "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3, 24. XI. 1918., str. 5.; Iz Đakova i okolice - Povjereništvo "Hrvatski radiša" u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol" u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Glavna skupština "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Upisuju se u "Preradović", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Hrv. trg. društvo "Merkur", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4, 1. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Pokusi "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 5, 8. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Sav. hrv. obrtnika, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 6, 15. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol" u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 6, 15. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Iz "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 6, 15. XII. 1918., str. 3.; Domaće vijesti - Obnova đakovačkih prosvjetnih društava, *Hrvatska obrana* (Osijek), 15. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Poziv na obrtnički sastanak, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7, 22. XII. 1918., str. 3.; Iz našega obrta, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 8, 29. XII. 1918., str. 2.; Društvene vijesti - Čitaonica u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 8, 29. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Hrvatsko pjevačko društvo "Preradović", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 8, 29. XII. 1918., str. 3.; Društvene vijesti - Povjereništvo "Hrv. Radiše", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 9, 5. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Silvestarska zabava "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 9, 5. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Odbor "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol" u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 10, 12. I. 1919., str. 3.; Iz Đakova i okolice - Skupština udruge činovnika, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 11, 19. I. 1919., str. 2.; Društvene vijesti - Dobrovoljno vatrogasno društvo u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 11, 19. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 11, 19. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Preradović", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 11, 19. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Hrvatski Sokol u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 12, 26. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Hrvatsko učiteljsko društvo "Đakovština", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 12, 26. I. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Hrvatski Sokol u "Đakovu", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 13, 2. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Preradović", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 13, 2. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Odbor za "Crveni krst" SHS, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Dobrovoljno vatrogasno društvo, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Preradović", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Hrvatski Sokol u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Vojno veteransko i bolno pripomoćno društvo, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., str. 3.; Narodno gospodarstvo i obrt - Savez hrvatskih obrtnika u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., str. 3.; Iz Đakova i okolice - "Hrvatskom Radiši" u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15, 16. II. 1919., str. 3.; Narodno gospodarstvo i obrt - Upravni odbor gospodarskog društva u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15, 16. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Vatrogasna zabava, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15, 16. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15, 16. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Organizovano radništvo u Đakovu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15, 16. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Radnička zabava, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 16, 23. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Purimska zabava, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 16, 23. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Hrvatski Sokol", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 16, 23. II. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - "Preradović", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 16, 23. II. 1919., str. 3.; Iz Đakova i okolice - Hrvatska čitaonica u Trnavi, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17, 2. III. 1919., str.

Mnogobrojni muškarci mještani Đakova i Đakovštine, često hranitelji obitelji, poginuli su tijekom Prvoga svjetskog rata kao austro-ugarski vojnici na raznim europskim bojištima ili su umrli od posljedica ranjavanja i bolesti, što najslikovitije prikazuju matične knjige umrlih. Među, pak, Đakovčanima i Đakovštincima, vojnicima, koji su imali više ratne sreće i vratili se u zavičaj i obiteljima, bilo je i ratnih invalida.²⁷⁵

*

Posljedice Prvoga svjetskog rata bili su veliki ljudski gubitci i ogromna materijalna šteta. Na području Austro-Ugarske Monarhije, i u Hrvatskoj, i u Slavoniji, gospodarski, društveni i socijalni život bio je razoren. U zadnjoj godini rata, 1918., hrvatska politička elita, srednji stalež i većina intelektualaca bila je gotovo u potpunosti predana jugoslavenskom unitarizmu. Južni Slaveni Austro-Ugarske Monarhije u neposrednom su poraću proglasili Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, kao provizorij. Naime, dominantna politička opcija zagovarala je ujedinjenje Južnih Slavena.

Država SHS na čelu s Narodnim vijećem Slovenaca, Hrvata i Srba, voljom svojih političkih elita žurno je ujedinjena s kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom, pod srbijanskom dinastijom Karađorđevića. Tim je činom bila stvorena prva južnoslavenska državna tvorevina, a vrlo skoro će se pokazati utemeljenima sumnje onih koji su smatrali da u takvoj zajednici ne može doći do ostvarenja hrvatskih nacionalnih i političkih težnji.

2.; Društvene vijesti - Kućna zabava "Hrvatskog Sokola", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17, 2. III. 1919., str. 2.; Društvene vijesti - Na pokladni ponedjeljak, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17, 2. III. 1919., str. 2.; Društvene vijesti - Glavna skupština "Preradovića", *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17, 2. III. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Dobrovoljnom vatrogasnom društvu, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17, 2. III. 1919., str. 3.; Društvene vijesti - Zabava, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17, 2. III. 1919., str. 3. te S. Fink, *Spomenspis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Đakovu 1872.-1922.*, str. 17.-18.; *Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu 1906-1926.*, Đakovo, 1926.; [Franjo Lukić], *Historijat đakovačkih obrtnika. Spomenica povodom 25-godišnjice osnutka mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika u Đakovu*, Đakovo, 1937., str. 8.; Mato Horvat, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" - "Preradović" u Đakovu 1863-1939.* [Đakovo, 1939.], str. 209.-211.; *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, s.p. ili *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, str. 35.-39.; K. Pavić, *Đakovačko novinstvo 1918.-1928.*, str. 38.-39.; Borislav Bijelić, *Hrvatski sokol Đakovo*, Đakovo, 2005., str. 6.-7.; Z. Benašić, *Hrvatski sokol u Đakovu 1906.-2006.*, str. 40.-41., 43.-45.; Borislav Bijelić, *Nogomet u Đakovu 1908.-1962.*, Đakovo, 2009., str. 29.-32.; Zvonimir Mikić, *Tenis u Đakovu 1910, 1919, 1951, 1984, 2010*, Đakovo, 2013., str. 28., 31., 33., 36., 38. I tamo navedena literatura.

275 Usp. Državni arhiv u Slavonskom Brodu, Okružni narodni odbor Slavonski Brod, 10/15, kut. Spisi Upravnog odjela i tajništva, Odjela trgovine i opskrbe, Socijalnog odjela, Šumarskog odjela, Zdravstvenog odjela i Odjela za narodnu imovinu, 1945.-1947., inv. br. 55, fasc. Socijalni odjel, 1945., 1946., 1947., 1948. ("Popis invalida prošlog svjetskog rata" [Đakovo]).

SUMMARY

Vladimir Geiger

DRAFT OF THE HISTORY OF ĐAKOVO AND ĐAKOVO REGION DURING THE STATE OF SLOVENES, CROATS AND SERBS, OCTOBER 29th - DECEMBER 1st 1918

The repercussions of the First World War were immense human casualties and large material damage. In the area of the Austro-Hungarian Monarchy, and in Croatia, the economic, political and social life was destroyed. In the aftermath of the War, South Slavs from the Austro-Hungarian Monarchy proclaimed, as a temporary solution, the State of Slovenes, Croats and Serbs. Namely, the dominant political option advocated the unification of South Slavs, which would have meant that the State of Slovenes, Croats and Serbs would have had to unite with the Kingdom of Serbia and the Kingdom of Montenegro.

Based on the archive material, newspapers of the time, as well as historiographic and journalistic literature and memoirs, this article presents and contemplates the situation and the development of events in Đakovo and Đakovo Region in the late 1918. It concerns the period immediately after the First World War, following the fall of the Austro-Hungarian Monarchy and during the temporary established State of Slovenes, Croats and Serbs, and before the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. It comprises a period of one month, from October 29th till December 1st 1918. It was a period of uncertainty, but also turbulent events in Croatia, Slavonia, and in Đakovo and Đakovo Region.